

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YENİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

**DULKADIR BEYLERBEYİLİĞİNİN
TEŞEKKÜLÜ ve GELİŞMESİ**

41670

Danışman: Prof. Dr. Feridun M. EMECEN

Hazırlayan:
İsmail ALTINÖZ
Nr: 25

İSTANBUL 1995

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
KISALTMALAR.....	IV
GİRİŞ.....	1

1-“Dulkadır” İsmiinin Menşei ve Yazılışları	1
2- Coğrafi Konumu	3
3- Osmanlı Hakimiyetine Kadar Maraş.....	4
a) Türk Hakimiyetinden Önceki Devir.....	4
b) Türk Fethi ve Selçuklular.....	6
c) Dulkadıroğulları Beyliği.....	9

BİRİNCİ BÖLÜM

A. DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN TEŞEKKÜLÜ

1-Dulkadır Beyliğinin Ortadan Kaldırılışı.....	20
2-Dulkadır Vilâyetinin Osmanlı İdâri Düzeninde Yerini Alması.....	29
3-Dulkadır Beylerbeyliğinin Kuruluşu.....	43

İKİNCİ BÖLÜM

B. DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN İDÂRİ YAPISI

1-Târihî Gelişimi.....	53
2-İdârî Durumu.....	56
3-İdârî Taksimât.....	62

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C. BEYLERBEYLİKTE İSKAN ve YERLEŞME

1-Beylerbeylikte Osmanlı Dönemindeki Yerleşme Özellikleri.....	74
2-Şehir ve Kasabalar.....	80
3-Kır Yerleşmeleri (Köyler ve Mezraalar).....	86

SONUÇ.....	89
------------	----

EKLER.....	92
------------	----

BİBLİYOGRAFYA.....	107
--------------------	-----

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğunun tarihi incelenirken, bu devletin gerek siyâsi gerekse iktisâdi bakımdan incelenmesi araştırmacıların önemle üzerinde durdukları konulardan birisidir. Özellikle son zamanlarda siyâsî tarihin yanısıra sosyal, kültürel ve ekonomik durumları aksettiren çalışmalar yoğunluk kazanmaktadır. Diğer taraftan Osmanlı İmparatorluğunun idârî yapısının anlaşılabilmesi için bölge tarihlerinin de bilinmesi gerekmektedir. Bilindiği gibi, Osmanlı idârî düzeninde eyâletler sancaklara, sancaklar kazalara, kazalar da nahiyelere ayrılmış bulunmaktaydı. Bunların alt birimlerini ise, köyler ve mezraalar oluşturmaktaydı.

1337 yılında Oğuzların Bozok koluna mensub aşiretler tarafından kurulan Dulkadır Beyliği 1522 yılında Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle iki asra yakın Maraş ve havâlisinde hüküm süren bir beylik olmuştur. Bu beyliğin Osmanlı devletine son katılan beylik olması da üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Bizim tezimiz de Dulkadır beyliğinin ortadan kaldırılmasından sonra bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine geçiş dönemini ele almayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla çalışmamız, özellikle bu bölgenin Osmanlı hakimiyetine girdikten sonra ki idâri yapısıyla ilgili olmuştur. Osmanlı idârî düzeninin bu bölgeye ne şekilde uygulandığını ve bir beylerbeylik teşekkülünün ne zaman oluşturulduğunun açıklığa kavuşturulması böylece arzulanmıştır.

Bu bölgenin tarihi hakkında yapılan çalışmaların yok denecek kadar az olması, başlangıçta bazı zorlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Bu bölge tarihiyle ilgili çalışmalar daha çok beylikler dönemine ait olup, Osmanlı dönemine ait pek orijinal çalışma bulunmamaktadır. Beylikler dönemi ile ilgili Mükrimin Halil Yinanç'ın orijinal çalışmaları bulunmakla birlikte, bu devre ait daha etraflı ve yararlı çalışma Refet Yinanç tarafından yapılmıştır. Biz de buradan yola çıkarak, beylik sonrası Osmanlı hâkimiyeti altındaki Maraş ve havâlisinin tarihini ortaya koymaya çalıştık. Ancak bu dönem,

Osmanlı devletinin erken dönemine rastlaması dolayısıyla ve Dulkadır Beyliğinin Osmanlı hâkimiyetine yeni girmesi nedeniyle belgelerin azlığı dikkati çekmektedir. Özellikle, Dulkadır beylerbeyiliğinin kuruluşuna ait belgelere geç dönemlerde rastlanması bu fikri doğrular mahiyettedir.

Bu tezimizde Dulkadır vilâyetinin Osmanlı idârî düzeninde ne şekilde yer aldığı bilinmesi açısından Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan, sosyal tarih bakımından büyük ehemmiyeti hâiz olan Tahrir Defterlerinden istifâde edilmiştir. Ancak, erken devre ait belgelerin az oluşu, bu döneme ait yeterli bilgiyi vermediği gibi, daha sonra ki döneme ait defterlerinde çürümüş olması çalışmamızı hayli zorlaştırmıştır. Bunlara ilâve olarak, dönemin siyâsî olaylarını anlatan Osmanlı kroniklerine başvurulmuş olup, bunun sonucu oluşturulan sancakların tertibi ise, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivindeki sancak listelerinden tâkip edilmiştir. Böylece, tahrir defterleriyle birlikte, sancak listeleri ve kronikler karşılaştırılmak suretiyle “*Dulkadır Beylerbeyiliğinin Kuruluşu*” ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Dulkadır beylerbeyiliğinin teşekkülüne geçmeden önce Dulkadır isminin menşei ve yazılışları, coğrafi konumu ve Osmanlı hâkimiyetine kadar Maraş tarihi kısaca giriş bölümünde verilmiştir. Birinci bölümde Dulkadır Beyliğinin ortadan kaldırılışı ile bu vilâyetin Osmanlı idârî düzeninde yerini alması ve Dulkadır beylerbeyiliğinin kuruluşu ele alınmaktadır. İkinci bölümde beylerbeyiliğin târihî gelişimi, idârî durumu ve idârî taksîmât ele alınarak idârî yapı incelenmiştir. Son bölümde ise, beylerbeyilikte iskân ve yerleşme özelliklerine değinilerek, burada bulunan şehir, kasaba ve kır yerleşmeleri tahrir defterlerindeki kayıtlara göre incelenmeye çalışılmıştır.

Bu konuda yapmış olduğumuz yüksek lisans çalışması Maraş bölgesinin XVI. asırdaki siyâsî, iktisâdî ve ictimâî bünyesini aydınlatması bakımından ileride yapılacak geniş muhtevalı araştırmalara zemin hazırlamasını ümit etmekteyiz.

Bu çalışmalarım esnasında beni yönlendiren ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli hocam Prof. Dr. Feridun M. Emecen'e teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca, Dulkadir Beyliği dönemi ile ilgili yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Refet Yinanç'a şükranlarımı arz ederim. Aynı zamanda tez çalışmalarım esnasında bilgisayar kullanımı ve diğer konularda bana yardımcı olan değerli dostum Mehmet Baran'a da burada teşekkürlerimi iletnek isterim.

İsmail ALTINÖZ

KISALTMALAR

bkz.	bakınız
BOA	Başbakanlık Osmanlı Arşivi
DİA	Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
EI ²	Encyclopedia of Islam (Second Edition)
göst. yer	gösterilen yer
h.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
İA	İslam Ansiklopedisi
İng.	İngilizce
İÜEFTD	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi
İÜİFM	İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
ktb.	Kütüphane
m.	Milâdi
mad.	madde
M.Ö.	Milattan Önce
M.S.	Milattan Sonra
Neşr.	Neşreden
nr.	numara
s.	sayfa
TM	Türkiyât Mecmuası
TOEM	Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası
ts.	tarihsiz
T SMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
T SMA	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
TT	Tapu Tahrir
TTEM	Türk Tarihi Encümeni Mecmuası
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.d.	ve devamı
VD	Vakıflar Dergisi
vr.	varak
yay.	Yayınlayan
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

1-“Dulkadır” İsminin Menşei ve Yazılışları*

Dulkadır adı Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaklarda farklı şekillerde zikredilmektedir. Dolayısıyla, kelimenin menşei ni tesbit etmek isteyen araştırmacılar bu konuda bazı görüşler ileri sürerek, hem kelimenin etimolojisini yapmaya ve hem de neyi ifade ettiğini tesbite çalışmışlardır. Bu konu üzerinde duran ve Dulkadıroğulları üzerine bir araştırma yapmış olan Refet Yinanç'a göre; bu ad çeşitli kaynaklarda Dulgadır, Dulkadir, Zulgadir, Zulkadir, Zilkadir, Tolgadır şekillerinde yazılmakta, Arap tarihçilerinin çoğunluğu Dulgadır veya Tulgadır şeklini tercih ederken, Farsça yazan tarihçiler bunu Zulkadır şeklinde kaydetmektedirler¹. Her iki şekilde de yazılabilen bu kelime, XIV. asırda teşekkül edip, Maraş ve Elbistan'da iki asra yakın hüküm sürmüş olan bir Türkmen hanedanının adıdır². Bu adın Osmanlı kaynaklarında da Dulkadır Beyliğinden dolayı Dulkadır veya Dulkadriyye, bazan da Farsça'nın tesiriyle Zülkadır veya Zülkadriyye şeklinde zikredildiği görülmektedir. Bir kelimenin çeşitli dillerde farklı şekillerde teleffuz edilmesi, o dilin kurallarıyla ilgili bir durumu yansıtmaktadır. Binâenaleyh bunun değişik şekillerde yazılışı, kelimenin menşei hakkında birtakım farklı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmış gözükmektedir.

* Burada konumuz Dulkadır olduğu için "Dulkadır" kelimesi üzerinde durmayı tercih ettik. "Maraş" kelimesinin menşei üzerinde durmadık. Bu konuyu ilerideki bir çalışmamızda ele alacağız.

¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.6

² Mükrimin Halil Yinanç, "Dulkadırlılar," *İA*, III, 654

Bu konu üzerinde ilk duran araştırmacılarından biri olarak kabul edebileceğimiz, Arifî Paşa'ya gre³, Dulkadır; Cengiz istilâsı üzerine Orta Asya'daki yurtlarını terkederek Anadolu'ya göç eden bir Türkmen aşiretinin adıdır.

Bu bilgiyi de nazarı itibara alan R. Yinanç'ın eserinde⁴, Arifî Paşa'dan naklen Halil Edhem tarafından zikredilen beyliğin ilk çağdaşlarından müverrih İbnü'l Verdî'nin kaydettiği imlâ ile son çağdaş İbn İyas'ın kaydettiği Dulgadır şekli birbirine oldukça benzediği, Maraş Ulu Camiî kitâbesinin yapılan her iki yayınının da bu okunuğu verdiği, bununla beraber bir diğer kitâbe'de açıkça "Dulkadır" şeklinin grldği, fakat zorlandiği takdirde 'd' (د) yerine 'z' (ذ) yâni Dulkadır yerine Zulkadır okuma ihtimalinin de bulunduğu, baştaki 'z' harfinin belki de halk arasında yaygın olan Zulkadır etimolojisinden kaynaklandiği, bu fikrin dolaylı olarak Yunanca yazılığu ile de teyid edildiği, bunun da baştaki harfin 'z' olmadığını doğruladığı, Dulkadır ve Zulkadır kelimelerindeki 'k' harfinin 'g' şeklinde değişmesi iki harfin de 'ga' sesi vermesinden dolayı büyük bir farklılık arzetmediği, zâten, bazen yarım uyaklı yabancı kelimelerin, çok değerli kaynak eserler telif etmiş olan Arap müverrihleri tarafından Arapça'ya adapte olunduğu ve Arapça telaffuz edildiği belirtilmektedir.

Dulkadır kelimesinin anlamı konusunda yine Yinanç'ın R. Hartman'a dayanarak verdiği bilgiye gre⁵, Zulkadır kelimesi şekil olarak görünüşte bir işâret sıfatı olan 'zu' ile 'kadır' tamamlayıcısının birleşmesi sonucu 'güçlü' anlamına gelen, bir isim veya nvanın halk etimolojisi gibi mülâhaza edilmelidir. A. Von Gabain, Dulkadır adının şapkalı veya şapka taşıyan anlamını ifâde eden 'Tulga' ve 'dar' kelimelerinin birleşmesinden meydana geldiğini ileri sürmektedir. Bu konuda Türkolog Louis Basin de, Dulgadır adının eski Türk dilinde acı şektiren, can yakan anlamını ifâde eden "dolga" kelimesinden geldiğini tahmin etmektedir. ("tolamak, dolgamak, dolgadı, dolgadır"), Faruk Sümer ise, Türkmenlerin İlhanlı hükümdarı Ebu Said'e Busad dediklerini göz önünde bulundurarak Dulkadır'ın Abdulkadir veya buna benzeyen bir

³ Arifî Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadır) Oğulları Hkmeti," *TOEM*, 30. Cz, İstanbul 1330, s.359

⁴ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.6-7

⁵ Aynı eser, s.7

ismin teleffuzzuna uydurulmuş bir şekli olabileceğini savunmaktadır⁶. Dolayısıyla diğer görüşler içerisinde akla en mâkul izah tarzının bu sonuncusu olması kuvvetle muhtemeldir. XVI. yüzyıla ait Maraş Tahrir Defterlerinde bu adı taşıyan şahıslara rastlanması ve günümüz Türkiye’inde çeşitli ailelerin bu soyadı taşıması, bu fikri doğrular mahiyettedir. Biz de bu çalışmamızda Zülkadir veya diğer telaffuzlar yerine Dulkadir şeklinde yazmayı ve telaffuz etmeyi uygun bulduğumuzdan dolayı bu şekilde kullanmayı tercih ettik.

2.Coğrafi Konumu

Dulkadir Eyâleti bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan bölgede kurulmuştur. Daha sonra bu eyâletin sınırları genişleyerek Adana, Anteb (Ayıntab), Adıyaman (Hısn-ı Mansûr), Malatya (Malatıyye), Kayseri (Kayseriyye), Kırşehir (Kırşehir), Yozgat (Bozok) ve Kadirli (Kars), şehirlerini de içine aldığı görülmektedir. Bu eyâletin merkezini teşkil eden Maraş, coğrafi vaziyeti itibariyle, bulunduğu bölgede pek ehemmiyetli bir yol düğüm noktası rolünü üstlenmiş olup, eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür⁷.

Maraş, Akdeniz bölgesinde bir vilâyet merkezi olup, Ahırdağının eteklerinde, kendi ismi verilen ovanın kuzeyinde, deniz seviyesinden 568 m. yükseklikte, meyilli bir arazi üzerinde yerleşmiş bulunmaktadır. Dağın yamaçlarından inen dereler, ovayı doğudan batıya doğru geçen Erkenez suyu vâsıtasıyla, Ceyhan’ın ana kollarından biri olan Aksu’ya dökülmekte, Aksu ise; biraz daha batıda, Elbistan’dan gelen asıl Ceyhan suyuna kavuşmaktadır⁸.

⁶ Faruk Sümer, “Anadolu’da Moğollar,” *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, s.103; Refet Yinanç da yine Faruk Sümer’in bu izâhını makûl bulmuştur. (R.Yinanç, *Aynı eser*, s.7)

⁷ Besim Darkot, “Maraş,” *IA*, VII, s.310

⁸ “Aynı makale”, göst.yer.

Günümüzde de Kahramanmaraş vilâyeti sadece bir bölgeyle sınırlı kalmayıp - büyük çoğunluğu Akdeniz bölgesi olmak üzere - Akdeniz, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri üzerine yayılmış bulunmaktadır. XVI. yüzyıl tahrir defterlerindeki kayıtlara göre, Maraş sancağına bağlı merkez kaza ve Kars kazasının Akdeniz bölgesinde, Zamantı kazasının İç Anadolu'da, Elbistan kazasının da Doğu Anadolu bölgesinde yer aldıkları görülmektedir⁹. bkz. (harita 1)

3- OSMANLI HAKİMİYETİNE KADAR MARAŞ

a)Türk Hâkimiyetinden Önceki Devir

Maraş ve yöresi Anadolu'nun en eski çağlarından beri önemli bir tarih ve yerleşim merkezi olmuş, İç Anadolu'yu Suriye ve Mezopotamya'ya bağlayan kavşak yollar üzerinde olması, bu şehre askerî ve ticârî yönlerden büyük önem kazandırmıştır. Ayrıca, Maraş ve ilçelerinde yapılan kazılarda Hitit, Asur, Roma ve Bizans dönemine ait kalıntıların bulunması, burasının büyük bir medeniyet merkezi olduğunu göstermektedir.

Maraş Anadolu'nun en eski şehirlerinden birisi olup, kuruluşu Hitit İmparatorluğu zamanına (M.Ö.2000-1200) rastlar. Tarihte meşhur "Hitit Arslanı" Maraş kalesinde bulunan bir Hitit eseridir¹⁰.

Maraş'ın ilk yerleşim yeri, şehrin batı istikâmetinde bulunan Mağralı mahallesinden başlayarak güneydoğu istikâmetine doğru uzanan ve bugün şehrin her

⁹ 932/1526 tarihli 998 numaralı tapu-tahrir defterinde kazaların sıralanışı şu şekildedir:"Kazâ-i Mer'aş, Kazâ-i Elbistan, Kazâ-i Kars, Kazâ-i Zamantu."

¹⁰ Bu arslan şu anda İstanbul Arkeoloji müzesinde bulunmaktadır.

tarafını kaplayan geniş bir saha üzerinde ilk önce Hititler tarafından kurulmuş ve hükümet merkezi burası yapılmıştır¹¹.

Hititlerden sonra Maraş Asurlulara bağlı bir krallık merkezi haline gelmiş, M.Ö. VII. yüzyılda Maraş ve çevresi bir Asur vilâyeti olmuştur¹².

M.Ö. 612 tarihinde Med Kralı Keyaksar tarafından Asurların ortadan kaldırılmasıyla, bütün Anadolu ile beraber Maraş bölgesi de Perslerin hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra M.Ö. 333 yılında Makedonya Kralı Büyük İskender'in istilâsına uğrayan Maraş, bu Kral'ın ölümünden sonra vârisleri Selefkoslar'ın payına düşmüş ve M.Ö. 64 yılında Roma topraklarına katılmıştır¹³.

Bizanslılar zamanında Germenika ismiyle anılan Maraş şehri 637 tarihinde Hz. Ömer'in halifeliği sırasında, Ebu Ubeyde Bin Cerrah'ın mâiyyetindeki kumandanlardan Halid Bin Velid tarafından fethedilmiştir.

Emevi Halifelerinden Muâviye, Suriye'nin kuzeyinde rumlara karşı savaşırken, harab bir halde bırakılmış olan Maraş şehrini de onartmış ve Emevilerin 750 tarihinde ortadan kalkmasıyla Abbasilerin eline geçen Maraş önemli bir karargah olarak kullanılmıştır¹⁴.

Harun el-Reşid (789-809) halife olduktan sonra, Maraş'ın güneydoğusunda bulunan Hades'e kadar gelmiş ve Toroslardan gelecek rum taarruzlarına karşı da Haruniyye kalesini inşâ ettirmiştir¹⁵.

957 yılında Hemedânilerden Seyfû'd-devle Maraş'ı Bizanslılardan alarak, kendi ülkesine katmış, şehri o zamanki yerinden kaldırarak, bugün halk arasında Karamaraş denilen yerde, yeniden kurdurtmuştur. 962 yılında Maraş tekrar Bizans'ın eline geçmiş ve daha sonra Seçuklu Türkleri tarafından fethi gerçekleştirilmiştir.

¹¹ Salman Canbolat, *Maraş'ta Etiler*, Maraş ts., s.12

¹² Şakir Yardımedici, *Maraş'ı Tanıyalım*, Özel Yayın, 25 Kasım 1968, s.3

¹³ *Kahramanmaraş II Yılığ*, K.Maraş 1973, s.22; Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s.19

¹⁴ Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.5, (82.Cüz), s.283

¹⁵ Guy Le Strange, "Anadolunun Târihî Coğrafyası", *Türk Yurdu*, IV/20, İstanbul 1926, s.151

b)Türk Fethi ve Selçuklular

1071 Malazgirt zaferiyle Türklere Anadolu kapıları açılmış, böylece Türkler Anadolunun iç kısımlarına kadar ilerleme imkânı bulmuşlardır. Maraş bölgesi de ilk defa 1085 yılında Emir Buldacı tarafından fethedilerek Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Daha sonra bu bölgeye Haçlıların gelmesiyle birlikte Maraş ve Elbistan havâlisi 1098 yılında Bizanslıların eline geçmiştir¹⁶.

Bu tarihten itibaren Maraş, Bizanslılar ile Selçuklular arasında sürekli el değiştirmiştir. Türklerin Elbistan'a kesin olarak yerleşmesiyle, Maraş'ta tutunamayacaklarını anlayan Ermeniler şehri Haçlı Kontuna teslim ederek bunlara tâbi olmuşlardır¹⁷.

1124 yılında Malatya'nın Danişmendli Emir Gazi tarafından fethinden sonra Elbistan ve havâlisi de Danişmedlilerin eline geçmiştir.¹⁸ Bu bölgeyi hâkimiyetleri altına alan Danişmendliler güneydeki Ermeni Haçlı mücâdelesinden faydalanarak 1136'da Göksun'u 1139 tarihinde de Feke ve Geben kalelerini ele geçirmişlerdir¹⁹.

1143'te Sultan Mes'ud Danişmendlilerden Elbistan'ı 1149-1150 tarihinde Maraş, Göksun, Besni, Ayıntab ve Dülük şehirlerini alarak, Selçuklu topraklarına katmış ve Maraş merkez olmak üzere buraların yönetimini oğlu Kılıç Arslan'a vermiştir. Bundan sonra sürekli Danişmendlilerle mücâdele eden Kılıç Arslan 1169-1178 yılları arasında Kayseri, Zamantı, Sivas ve Malatya şehirlerini zaptederek, Danişmendli hâkimiyetine son vermiş, Elbistan ve havâlisinin idâresini oğlu Mugisüddîn Tuğrul'a verdiği gibi, Maraş'a da Emir Hüsâmeddin Hasan'ı vâli olarak

¹⁶ Yinanç, "Aynı makale", s.292

¹⁷ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.1

¹⁸ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *IA*, IV, 225

¹⁹ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971, s.174-175

atamıştır²⁰. 1201 yılında Saltukluların ortadan kalkmasıyla Elbistan merkeze bağlı bir vilâyet haline getirilirken, Maraş ise; XIII.yüzyılın ikinci yarısına kadar Emir Hüsâmeddin Hasan soyundan gelen vâliler tarafından yönetilmiştir²¹.

1240 yılında meydana gelen Babâi isyânına Maraş ve çevresinde bulunan Türkmen cemaâtleri de katılmışlardır. İsyânın elebaşısı bulunan Baba İshâk, Samsat yakınlarındaki Kefersud nâhiyesinde ikâmet etmekteydi. Bu isyanlar Sivas, Tokat ve Amasya'ya kadar sıçrayarak Selçuklu devletini bir hayli sarsmış, bu durumdan istifâde eden Moğollar 1243 yılında Seçukluları ağır bir yenilgiye uğratmışlar ve bunun neticesi olarak devlet otoritesinin zayıflamasını fırsat bilen bu bölgedeki Ağaçeri Türkmenleri şehirleri basmaya, köyleri soymaya ve kervanları vurmaya başlamışlardır. Çukurova ve Suriye'den gelen ticaret yollarını Anadolu içlerine bağlayan Maraş'ta da emniyetin ve asâyişin kalmadığı gibi, halkın can ve mal güvenliği tehlikeye düşmüştür²². Sultan II. İzzeddin Keykâvus'un Moğollara yenilmesinden sonra tahtı kardeşi Kılıçarslan'a bırakarak Bizans'a sığınmıştır. Bu arada Selçuklu idâresinin boşluğundan faydalanan Ağaçeriler tekrar eşkiyalık hareketlerine başladılar Bunun üzerine Keykâvus'un veziri Ali Bahadır, Ağaçeriler üzerine gönderilerek isyân bastırıldı ve reisleri Cûti bey yakalandı. Böylece Maraş ve Elbistan havâlisinde asâyiş tekrar sağlandı²³.

1250 yılında Mısır'da Eyyübî hâkimiyetine son veren Memlûklar, Yakınoğu'da güçlü bir devlet konumundaydılar. 1260 tarihinde Filistin'de Ayn-Calut denilen yerde Moğolları ağır bir yenilgiye uğrattılar. 1071 Malazgirt zaferi Türklere nasıl Anadolu kapılarını araladıysa, aynı şekilde Memlûkların Moğolları yenmesiyle Suriye sınırlarını aşp, Anadolu içlerine kadar gireceklerdi. Nitekim Memlûkların bu emelleri gerçekleşirken, Selçuklularda artan Moğol baskısı altında çökmeye başlamışlardı. Anadolu içlerine kadar giren Memlûklar, Moğollar ve Ermenilere ağır zâyiatlar verdiriyorlardı. Maraş'ın güneyindeki Göynük kalesinde üstlenen Ermeniler tüccâr kâfilelerine saldırarak buradaki geçiş engel oluyorlardı. 1273 yılında Göynük

²⁰ Mükrimin Halil Yinanç, "Danışmendîler", *IA*, IV, 294

²¹ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.2

²² Aynı eser, göst. yer.

²³ Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler," *Bellekten*, sayı: 103, s.523-524

kalesi Memlûk topraklarına katılırken, ertesi yıl Maraş'a yapılan taarruz netice vermemiş ve Memlûk kuvvetleri şehri ele geçirmeden geri dönmek zorunda kalmışlardır²⁴.

1277 yılında Moğol kuvvetlerini Elbistan civarında ağır bir yenilgiye uğratan Baybars Kayseri'ye kadar ilerlemesine rağmen tekrar Suriye'ye dönmek zorunda kalmıştır. Memlûkların Ermenilere karşı akınlarını engellemek isteyen Abaka Kayseri ve Elbistan civarından topladığı orduyu Suriye'ye sevketti. Moğol ordusunu Humus'ta karşılayan Memlûk Sultanı Kalavun, Türkmenlerin de yardımıyla Moğolları ağır bir yenilgiye uğratmıştır²⁵.

1292 yılında Amanos dağlarını aşan Memlûklar, Fırat üzerindeki Rum kaleyi fethettikleri gibi Kozan (Sis) üzerine yapılan bir seferde, Ermenilerle yapmış oldukları bir sınır düzeltmesi neticesi Maraş, Behisni ve Telhamdan şehirlerini elde ettiler. Bir müddet sonra Memlûk Sultanı Melik Eşref Halil'in öldürülmesinin ardından çıkan taht kavgalarından faydalanan Ermeniler Maraş ve Telhadum şehirlerini tekrar ele geçirdiler. Bu iki şehir beş yıl Ermenilerin hâkimiyetinde kaldıktan sonra 1298 tarihinde tekrar Memlûkların eline geçti ve bu bölge Türkmen Beylerine iktâ olarak verildi. Maraş Dulkadır Beyliğinin kuruluşuna kadar, Halep vâlilerine bağlı Türkmen Beyleri tarafından idâre edilmiştir. 1335'te Ebu Said Bahadır'ın ölümünü müteâkip, Anadolu'da İlhanlı hâkimiyetinin çökmesiyle birlikte Sivas Eratnalıların eline geçmiş, Elbistan ve Maraş havâlisine Dulkadır Türkmenleri hâkim olurken, Çukurova'ya da Ramazanlı Türkmenleri Hâkim olmaya başlamışlardır²⁶.

²⁴Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.4

²⁵Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan," *IA*, IV, 228

²⁶Mükrimin Halil Yinanç, "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.8 (85.Cüz), s.99

c)Dulkadıroğulları Beyliğı**

XIV. Asrın ilk yarısında Maraş ve Elbistan havâlisinde ortaya çıkıp, doğu'da Harput'tan batı'da Kırşehir'e, kuzey'de ise; Sivas'ın güneyindeki Gemerek ve Gürün'den başlayarak Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar ki coğrafi alan içerisinde iki asra yakın hüküm süren Dulkadırlılar, Oğuzların Bozok koluna mensûb idiler²⁷.

Dulkadır Beyliğı, Maraş ve Elbistan çevresindeki Bozok ve Ağaçeri Türkmenlerinin reisi konumunda bulunan ve sürekli Çukurova'daki Ermeniler üzerine akınlar yapan Dulkadıroğlu Zeyneddin Karaca Bey tarafından 1337 yılında kurulmuştur²⁸.

İlhanlı hükümdarı Ebû Said'in ölümünü müteâkip Karaca Bey Elbistan'ı zaptetti ve Memlûk Sultanından onu nâib olarak tanıyan bir menşûr (berât) elde etti (738/1337)²⁹. Anadolu'da Moğol hâkimiyetinin çökmesinden sonra Karaca Bey, hâkimiyet sahasını genişleterek Eretnaoğullarından Dârendeyi aldı. 1343 yılında Alâeddin Eretnanın ganimetlerini Halep'e taşıyan kervanın yolda Dulkadırlılar arasında yapılan savaşta Yıl-Buğa kuvvetleri yenilgiye uğradı. Karaca Bey Mısır'da meydana gelen iktidar değişikliklerinden her fırsatta faydalanarak bağımsızlığını kazanmak istiyordu. 1351 yılında Suriye vâlilerinin ayaklanması sırasında olanları desteklemiş, bunun üzerine Mısır'da iktidara hâkim olan Emir Taz ve Emir Seyhu, Karaca Bey'i cezalandırmak için Dulkadırlılar üzerine sefere çıkmışlardır. 1353 yazında Düldül dağı eteklerinde meydana gelen savaşta büyük zâiyat vererek Kayseri taraflarına kaçan Karaca Bey, Eretnaoğlu Mehmed tarafından yakalanarak Memlûklara teslim edilmiştir. Kahire'ye götürülerek 11 Aralık 1353 tarihinde, işkence ile idâm edildi³⁰.

** Dulkadıroğulları Beyliğı hakkındaki en teferruatlı mâlumat, TTK yayınları arasında çıkan, Refet Yinanç'ın "*Dulkadir Beyliğı*" adlı doktora çalışmasında bulunabilir.

²⁷ Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 553

²⁸ "Aynı makale", göst. yer.

²⁹ J. H. Mordmann-[V. L. Menage], "Dhu'l-kadr", *El²* (İng.), II, pp.239

³⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliğı*, Ankara 1989, s.18-19

Karaca Bey'in oğlu ve vârisi Halil, babasına yapılan bu ihânetin intikamını almak maksadıyla Eretnaoğullarından Harput'u alarak, Malatya'yı tehdit etmeye başladı. 1378 yılında Memlûk Sultanı Berkuk, Mübârek şah emrindeki Haleb ordularını Dulkadırlılar üzerine göndermiş, ancak Mübârek şah, savaş meydanında katledildiği gibi, daha sonra gönderilen Malatya valisi Hattat Yıl-Buğa'da Halil Bey'in kuvvetleri karşısında mağlub olmuştur. Tekrar 1379 yılı başlarında Halil Bey, Halep valisi Timurbay kumandasındaki orduyu Ayas (Yumurtalık)'ta, yine aynı yılın sonlarında Hacib Çögen kumandasındaki orduyu da Maraş önlerinde hezimete uğratmıştır. Dulkadırlılar bu zaferlerden sonra Amik ovasına ve Tizin'e inerek Halep civarını yağmalamaya başlamışlar, bunun üzerine Memlûklar 1381 yazında Dulkadir ülkesine büyük bir orduyla sefer düzenlemişler, Maraş önlerinde yapılan savaşta Halil Bey ve kardeşi Sevli Bey ağır bir yenilgiye uğrayarak Harput'a çekilmişlerdir. Bu yenilgi üzerine Halil Bey'in kardeşleriyle arası açılmış ve Memlûk Sultanı Berkuk'un tâlimatıyla Yağmuroğlu İbrahim ve maiyeti tarafından öldürülmüştür(1386)³¹. Böylece Dulkadırlıların ikinci Beyi'de babası gibi Memlûk cinâyetine kurban gitmişti. Halil Bey'in türbesinin , Zamantı kalesinin eteğindeki Melik Gazi türbesi yanında bulunduğunu târihî kayıtlardan öđrenmekteyiz³².

Halil Bey'in ölümünü müteâkip, Dulkadırlı tahtına Sevli Bey geçti³³. Dulkadırlı ülkesini tamamen hâkimiyeti altına almak isteyen Berkuk, Sevli Bey'in üzerine bir ordu göndermiş, bu ordu Göksun civarında yenilince, tekrar 1387 yılında Yağmuroğlu İbrahim kumandasındaki Memlûk ordusunu Dulkadırlılar üzerine sevketmiş, ancak bu orduda Maraş önlerinde Sevli Beğ tarafından hezimete uğratılmıştır. Sevli Beğ ile başedemeyeceğini anlayan Berkuk, bir müddet onun beyliğini tanımak zorunda kalmış, daha sonra ise; ona karşı Halil Bey'in oğlu Nasireddin Mehmed Beyi desteklemeğe başlamıştır.

³¹ Aynı eser, s.27

³² Refet Yinanç - Mesut Elibüyük, *Maraş Tahrir Defteri* II, Ankara 1988, s.685; BOA, TT. nr.998, s.575

³³ şimdiye kadar "Süli" okunan bu adı Aynî, harekeleyerek "Sevli" şeklinde kaydetmiştir. (Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği* , Ankara 1989, s.28⁰)

1389 yılında Nasıreddin Mehmed ile yaptığı muhârebe’de yenilen Sevlî Bey, Develi’den dönüşünde Sultan Berkuk’a karşı ayaklanan Malatya valisi Mintaş ve Haleb vâlisi Yıl-Buğa ile ittifak yaptı. 1390 yılında kardeşi Osman ile Memlûkların elinde bulunan Anteb’i kuşattıysa da alamadı ve Elbistan’a dönerek Berkuk’un tâbiyetini kabul etmek zorunda kaldı. 1395 yılında Memlûklar Dulkadırlılar’ı ağır bir yenilgiye uğrattılar. Memlûk Sultanının tâlimatıyla Maraş civarında yaylaya çıkmış olan Sevlî Bey zevcesi ile birlikte çadırda uyurken hançerlenerek öldürülmüştü. Bunun yerine Memlûk Sultanının tasvibiyle oğlu Sadaka geçti. Ancak, amcasının oğlu Nasıreddin Mehmed buna müsâde etmeyerek onunla mücâdeleye giriştiği gibi, Osmanlı Sultanı’ndan da yardım istedi. Nihâyet Osmanlı padişahı Yıldırım Bâyezid duruma müdâhele ederek Sadaka’yı Elbistan’dan sürdüğü gibi Nasıreddin Mehmed Bey’i Beyliğin başına atadı³⁴. Böylece Osmanlı padişahının Dulkadır Beyliğinin işlerine karışması, Osmanlı-Memlûk andlaşmazlığının başlangıcını teşkil ettiği gibi, Osmanlı-Dulkadır yakınlaşmasını da gündeme getirdi.

Nasıreddin Mehmed tahta geçtiği yıllarda Timur kuvvetleriyle mücâdele ederken, Osmanlılarla da dostluk ilişkilerini geliştirmeyi ihmal etmedi. Kızlarından birini Osmanlı şehzâdesi Çelebi Mehmed’e vererek Osmanlı devletiyle kız alış-verişinin temelini attığı gibi, oğlu Süleyman’ı da Çelebi Mehmed’in yardımına göndererek tahtı tek başına ele geçirmesine yardımcı oldu. Dulkadırlılarla Osmanlıların dostâne münâsebetlerinden endişelenmeye başlayan Memlûk Sultanı, 1414 yılında Dulkadır ülkesine sefere çıkarak Dârende ve Anteb’i aldı. Ancak 1418’de Mehmed Bey Dârende’yi aldığı gibi Besni’yi de topraklarına kattı. Daha sonra Karamanoğulları ile mücâdele eden Nasıreddin Mehmed Bey Memlûklarla’da dostluk ilişkilerini ihmâl etmiyordu³⁵.

Kayseri’yi Memlûk kuvvetlerinin kendilerine teslim etmesiyle buraya hâkim olan Dulkadırlılar, bir müddet sonra Kayseri’yi Karamanlılar’a kaptırdılar (1435). 1436

³⁴ Refet Yinanç, “Dulkadıroğulları”, *DİA*, IX, 554

³⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988, s.171

yılında Elbistan'ı yağmalayan Memlûk ordusu Anteb'te Dulkadırlıları mağlub ettiği gibi, Karamanlılar tarafından tâkib edilen Osmanlılara sığınarak, oğlu Süleyman'ı II. Murad'a göndererek Karamanlılara karşı yardım istedi. 1437 yılında Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla tekrar Dulkadırlıların eline geçti. Yusuf'tan sonra Memlûk tahtına geçen Çakmak, Canibeğ'den dul kalan Nasireddin Mehmed'in kızıyla evlenmiş (1440), bu evlilik sâyesinde Dulkadırlılar 1429'da Akkoyunlulara kaptırdıkları Harput'u geri alma fırsatını yakalamışlardı. Nasireddin Mehmed Bey 46 yıllık bir beylikten sonra 80 yaşını aşkın bir vaziyette vefat etti ve yerine oğlu Süleyman Bey geçti³⁶.

Süleyman Bey tahta geçtiğinde diğerlerine nazaran barışçıl bir politika izledi. Osmanlılar ve Memlûklarla babası zamanında başlatılan evlilik münâsebetlerini Süleyman Bey de devam ettirdi. Kızlarından birini 1449'da ölen kızkardeşinin yerine Sultan Çakmak'a veren Süleyman Bey, ertesi yıl diğer kızı Sitti Hatun'u Osmanlı tahtının vârisi geleceğin Fatih'i, II. Murad'ın oğlu şehzâde Mehmed'e verdi. Bu şekilde iki taraflı kurulan akrabalıkla, batı'da Karamanlılardan, doğu'da ise; Akkoyunlu ve Karakoyunlulardan gelebilecek muhtemel bir tehlikeye karşı, devrin iki güçlü devletiyle dostluk münâsebetleri kurarak, hayatlarını garanti altına almışlardı. Haremde sofranın lezzetine ve hayatın zevkine doyamayan Süleyman Bey, zevk-ü sefâ'ya düşkün olduğu gibi ata binemeyecek derecede de şişmandı. 12 yıllık hâkimiyetinden sonra 1454 yılında öldü³⁷.

Süleyman Bey'in yerine geçen oğlu Melik Arslan, babası gibi Memlûk ve Osmanlılarla iyi geçinmek istediye de Akkoyunlular ve Karakoyunlular kendisiyle mücâdele ettikleri gibi Harput'u da uzun Hasan'a terketmek zorunda kaldı. Melik Arslan, Memlûk Sultanı Hoşkadem'in emri üzerine Elbistan'da camiî içerisinde ibâdet ederken bıçaklanarak öldürüldü (1465)³⁸.

³⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.55

³⁷ Aynı eser, s.55-57

³⁸ Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 555; Aşıkpaşa-zâde, Melik Arslan'ın ölüm tarihini 862 olarak kaydeder (s.207); Diğer taraftan Arifi Paşa, Melik Arslan'ın uzun Hasan'a karşı yardım istemek üzere Kahire'ye gittiğini ve orada katledildiğini yazarak yanıltmış (*TOEM*, VI, 321); Aynı hatayı İsmail Hakkı

Şah Budak Bey, 1465 tarihinde Mısır Sultanı tarafından Dulkadır Beyliğinin başına geçirildi. Fakat Dulkadır Türkmenlerinin ileri gelenleri, kardeşinin katlinde parmağı olduğu gerekçesiyle Şah Budak'ı kabul etmedikleri gibi Fatih'e başvurarak Melik Arslan'ın öteki kardeşi Şehsuvar'ı kendilerine Bey olarak tayinini rica ettiler. Şehsuvar Bey ise; daha önce Osmanlı himâyesine girmiş ve Çirmen sancak beyliğinde bulunmuştu. Bunun üzerine Memlûklara karşı Dulkadırlıları himâyesi altına almak isteyen Fatih, Şehsuvar Bey'i Dulkadır Beyliğine tâyin ederek Elbistan'a gönderdi³⁹.

Fatih Sultan Mehmed tarafından Dulkadır Beyliğinin başına getirilen Şehsuvar Bey, Memlûk Sultanı Hoşkadem'in tâbiyet teklifini reddedince karşısına Memlûklar tarafından amcası Rüstem çıkarılmıştır. İkisi arasında yapılan savaşta Şehsuvar Bey amcasını yendiği gibi Besni, Gerger, Birecik ve Rumkale şehirlerini de ele geçirdi. Bu olaydan sonra Dulkadır Beyini cezalandırmak isteyen Hoşkadem'in üzerine ordular sevketti. Yapılan her iki muhârebe'de Memlûk ordusu yenildi. Şehsuvar Bey'in Memlûklara yardım eden Ramazanoğullarını Çukurova'da yenmesi Memlûk hükümdarını telaşlandırdı. Emir Yeşbek kumandasındaki Memlûk kuvvetleri 1471 yılında Şehsuvar Bey'i Savran deresinde yenerek Kadirli ve Kozan'ı Dulkadırlılardan aldılar. Ertesi yıl tekrar sefere çıkan Yeşbek Şehsuvar Bey'i Zamantı kalesine kadar tâkib etmiş ve bu arada Osmanlı hükümdarından da Şehsuvar'a yardım etmemesini rica etmiştir ve Şehsuvar Bey'e Karaman seferine katılmadığından dolayı kızgın olan Fatih'de yardım etmeyince, Şehsuvar Bey sığındığı Zamantı kalesinde Memlûk kuvvetlerince yakalanarak Kahire'ye götürülmüş ve burada Babü'z-Züveyle'de asılmıştır (1472)⁴⁰.

Şehsuvar Bey'in Babü'z-Züveyle'de idâmını müteâkip, Memlûklar ikinci defa olarak Dulkadır Beyliğinin başına Şahbudak Bey'i geçirdiler. Şah Budak Bey'in tahta çıkmasından bir süre sonra Şehsuvar Bey'in iğrenç bir şekilde idâm edilmesine üzülen

Uzunçarşılı (*Anadolu Beylikleri* , s.172) ve Selahattin Tansel (*Fatih'in Askerî Faaliyetleri* , s.332)'de tekrar etmişlerdir. (Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği* , Ankara 1989, s.61ⁿ)

³⁹ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsî ve Askerî Faaliyeti* , Ankara 1953, s.332-333

⁴⁰ Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 31. Cüz, İstanbul 1331, s.429

kardeşi Alâüddeve Bey, Amasya'da Şehzade Bâyezid'in yanına sığınmıştı. Alâüddeve Bey kızı Ayşe Hatun'u Şehzade Bâyezid'e vermiş ve bu evlilikten 1467 yılında geleceğin padişahı Yavuz Sultan Selim dünyaya gelmiştir. Daha sonra Alâüddeve Fatih'in desteğini alarak 1480 yılında Şahbudak'ı yenerek Dulkadir tahtına oturdu.

Dulkadirlıların hâkim olduğu bölge öteden beri Osmanlılarla Mısırlılar arasında bir anlaşmazlık konusu olmuş, her iki devlet de bu beyliğin kendilerine tâbî olmasını istemekteydiler. Oysa, Fatih Sultan Mehmed damad olduğu bu memlekete başkalarının el uzatmasını istemiyor, eğer bu toprakların bir tarafa bağlanması gerekiyorsa, o tarafın da Osmanlılar olacağını düşünüyordu. Çünkü, Mısır'a ulaşabilmek için bu topraklardan geçmek gerekiyordu. Fatih'in desteğini alarak Dulkadir tahtına oturan Alâüddeve Fatih'in ölümünü müteâkip, yeni padişah II. Bâyezid ile de dostluk münâsebetlerine girişmekten de geri kalmadı⁴¹.

Alâüddeve Osmanlı Devleti ile olan dostluğunu pekiştirmek için damadı II. Bâyezid'e karşı mücâdele eden Cem Sultan'ın tâkibine çıktı. Hatta Cem Sultan'ın Mısır'a kaçmasından sonra Memlûkların elinde bulunan Malatya'yı kuşattı ve bunun üzerine Memlûk Sultanı, Alâüddeve'ye karşı savaş açtıysa da 1484 yılında Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla Memlûk ordusu büyük bir yenilgiye uğratıldı. Daha sonra Alâüddeve yüzünden Memlûk Osmanlı münâsebetleri iyice gerginleşti ve her iki devlet arasında Çukurova Bölgesi'nde yapılan savaşlarda Alâüddeve'nin her defasında Osmanlıların yardım istemelerine rağmen, çeşitli bahanelerle yardımda bulunmaması, Osmanlıların ağır mağlubiyetler almasına sebep oldu. 1491 yılında Osmanlı-Memlûk mücâdelesine sona erince her iki devletle de dost geçinmeye çalışan Alâüddeve Bey, öte yandan Memlûk Sultanı Kayıtbay ile anlaşıp oğlunu rehine (Kulluk) olarak Mısır'a göndermekle kalmayıp kızını da Atabekü'l-Asâkir Emir Özbek'in oğluna vermekten çekinmemiştir⁴².

⁴¹ Tansel, *Aynı eser*, s.331

⁴² M.Şahabeddin Tekindağ, "II.Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücâdelesine", *Bellekten*, XXXI/123, Ankara 1967, s.368

1501 tarihinde İran'da kurulan Safevi devletiyle - kendi içerisinde bulunan çok sayıda şiî unsurların da tesiriyle Şah İsmail - ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Çünkü, Türkmen grublar içerisinde şiî unsurlar da bulunmaktaydı. Şah İsmail her defasında Anadolu'ya gelmesinde bu grublardan destek almaktaydı. Hatta Dulkadir hükümetinin hâkim olduğu bölgede gerdeğe girmek üzere bulunan bir gencin Şah İsmail'e kavuşmak maksadıyla Erzircan'a doğru yola çıktığı rivâyet edilir⁴³. Çökmekte olan Akkoyunlu Devletinin toprakları üzerinde kurulan Safevi Devleti Osmanlı Devletini rahatsız ettiği gibi Dulkadir Beyliğini de rahatsız etmekteydi. Çünkü, bu devlet her iki ülke içinde tehlike unsuru olacaktı. Bu tehlikeyi farkederek Alâüddeve Bey, kendi ülkesindeki kızılbaşların İran'a gitmelerine izin vermedi. Tam bu sırada Safevi hükümdarı Şah İsmail Alâüddeve Bey'in kızı Benlü Hatun'u kendisine zevce olarak istedi. Alâüddeve Bey ise; önce bu teklifi kabul etmesine rağmen, daha sonra onun şiîliğini bahâne ederek, kızı Benlü Hatun'u Akkoyunlu şehzâdesi Murad ile evlendirdi⁴⁴. Alâüddeve bu davranışıyla Doğu Anadolu'da kurulabilecek bir şiî devletini Akkoyunlu hükümdarını da yanına alarak engel olmaya çalışıyordu. Ama muvaffak olamadı⁴⁵.

Alâüddeve'nin bu hareketine kızan Şah İsmail, Dulkadir ülkesine sefere çıktı. Şiîleri de etrafına toplayarak Osmanlı sınırına gelerek padişahın izin aldıktan sonra, Osmanlı topraklarından geçerek, Sarız yoluyla Elbistan'a girdi⁴⁶. Alâüddeve Bey ise; Şah İsmail'e karşı koyacak gücü olmadığından dolayı Turna dağına çekildi. Turna dağı eteklerinde ordugah kuran Şah İsmail, onun dağdan inmeyeceğini anlayınca Elbistan ve Maraş şehirlerini yakıp yıkarak intikamını aldı⁴⁷. Şah İsmail'in yapmış olduğu bu tahribât, Elbistan ve Maraş'ın şimdiye kadar gördüğü yıkılmaların en şiddetlisidir.

⁴³ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.90

⁴⁴ *Solakzâde*, s.319

⁴⁵ Refet Yinanç, "Dulkadroğulları", *DIA*, IX, 555

⁴⁶ Şah İsmail'in doğrudan doğruya Alâüddeve üzerine gitmeyip Osmanlı ülkesinden geçmesi iki maksâdla açıklanır: Birisi, Alâüddeve'nin hazırlanmasına vakit bırakmayıp hiç beklenmedik bir yerden taarruz etmesi, diğeri ise, Osmanlı hudûdunu geçip Osmanlı idâresindeki Alevileri tahrik ile onlara cesâret vermek istemesidir.

⁴⁷ Osmanlı kaynaklarına göre Şah İsmail, Alâüddeve Bey'in bir oğlu ile iki torununu ele geçirerek öldürdükten sonra ateşte kızarttırıp köpeklere yedirerek, Dulkadirli Beylerinin mezarlarını kirletmiştir. (Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.93ⁿ)

Hatta câmiler ve mezarlar dahi bundan nasibini almıştır⁴⁸. Şimdiye kadar Dulkadır Beyliğinin merkezi olan Elbistan bu vak'adan sonra ehemmiyetsiz bir şehir olmuş, bunun üzerine devlet merkezi Dulkadır Beyliğinin kışlağı olan Maraş'a taşınmıştır. 1509 ve 1510 yıllarında Safeviler ile Dulkadırlılar arasında yapılan savaşta iki oğlunu da kaybederek yenilgiye uğrayan Alâüddevle Safevilerle anlaşmak zorunda kaldı⁴⁹. Diğer taraftan Dulkadır Beyinin Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi esnasındaki tavrı, Dulkadırlılar ile Safevilerin ittifak yaptığı fikrini ortaya çıkardı. Yavuz'un tahta çıkışını da tebrik etmeyen Alâüddevle'nin bu hareketi Osmanlı padişahının gözünden kaçmamıştı.

Bununla beraber Yavuz Sultan Selim Çaldıran seferi sırasında, Dulkadır sınırından geçerken Alâüddevle Bey'e, Osmanlılarla Dulkadırlıların aynı mezhepten olduklarını hatırlatarak sefere dâvet etmiş, Alâüddevle Bey ise, "kendisi gibi doksanlık bir pîr-i fâniyi sefere sürüklemenin hiçbir fayda sağlamıyacağını" bahâne ederek sefere katılmamıştı. Halbuki, Alâüddevle Şah İsmail ile ittifak halinde bulunmakta ve yeğeni Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Yavuz Sultan Selim tarafından himâye edilmesini kıskanmaktaydı. Şehsuvaroğlu Ali Bey ise; Alâüddevle'nin oğlu Şahruh'u veliaht tâyin etmesine kızarak, II. Bâyezid'e sığınmış ve daha sonra da Yavuz Sultan Selim'in cülûsunu müteâkip, Trakya'da Çirmen sancak beyliğine tâyin edilmişti. Bu olaylar karşısında Dulkadır Beyi tarafsız kalmadığı gibi, Osmanlı ordusunun ihtiyacı yiyecek ve hayvan yemi satışını yasaklayarak onların iâşe ve techizâtlarını yağmalattırarak, Osmanlıları arkadan vurmuştur. Alâüddevle'nin bu hareketinden çekinen Yavuz Sultan Selim Şah İsmail'e karşı sefere giderken ordunun gerisini emniyete almak maksadıyla Kayseri ile Sivas arasında kırkbin kişilik bir ihtiyat kuvveti bırakmıştır⁵⁰.

"Çaldıran zaferini müteâkip, Amasya'ya dönen Yavuz Sultan Selim (Kasım 1514) Osmanlı ordusunu arkadan vuran Alâüddevle Bey'in hakkından gelmeye karar verdi. Seferde büyük hizmet ve gayret göstermiş olan Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de

48 Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *IA*, IV, 229

49 Refet Yinanç, "Dulkadıroğulları", *DIA*, IX, 556

50 Yinanç, *Aynı eser*, s.96; Şahabeddin Tekindağ, "Yeni Kaynak ve Vesikâların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, Sayı:16, İstanbul 1972, s.59

hemen Kayseri sancakbeyliğine tâyin ederek Dulkadirli topraklarını işgal edildiği takdirde kendisine verileceğini vaâd etti"⁵¹. Yavuz Sultan Selim, Ali Bey'i Kayseri sancağına tâyin ederken, Alâüddevle'nin yönetiminde olan Bozok sancağını da işgal etmesi durumunda orayı da kendisine vereceğini vaâd etmişti. Daha sonra Şehsuvaroğlu Ali Bey kış mevsiminin soğuk hava şartlarına rağmen burayı da ele geçirerek, orada bulunan Alâüddevle'nin oğlu Süleyman'ı öldürüp Yavuz Sultan Selim'e yollamıştır. Bunun üzerine Bozok'un da yönetimi Ali Bey'e verilmiştir.

Yavuz Sultan Selim Çaldıran Savaşı dönüşü Amasya'da kaldıktan sonra Kemah'ı kuşatmak üzereydi ki, Alâüddevle Osmanlı ordusunun zâhire kollarını tekrar vurdu. Bu durum ise Osmanlı ordusunun savaş gücünün sarsılmasına ve hayvanların yemsizlikten ölümüne sebep oldu⁵². Buna çok kızan Yavuz İran seferinden vazgeçerek Dulkadir Beyliği'ni ortadan kaldırmaya karar verdi. Böylece Alâüddevle kendi ölüm fermanını kendisi hazırlamış oluyordu. Osmanlı padişahı Kemah kalesinin fethini müteâkip Dulkadir ülkesinin fethine girişti. Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa komutasındaki otuz bin kişilik orduyu 5 Haziran 1515'te yola çıkarak Elbistan'a gönderdi. Şehsuvaroğlu Ali Bey bu orduya kılavuzluk ederek Elbistan'a doğru yol alırken, padişah da Kayseri yakınlarında bulunan İncesu'ya gelerek gelişmeleri izlemekteydi⁵³. Hatta muhtemel bir Memlûk saldırısına karşı da Osmanlı donanması Akdeniz'e açılmıştı. Alâüddevle Bey ise, bu durum karşısında haremmini ve hazinesini Turna dağına kaldırarak, Maraş yolu üzerindeki geçitleri tutmaya başladı. Her iki ordu, Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde 13 Haziran 1515 tarihinde karşı karşıya geldi⁵⁴. Bu savaşta büyük yararlılık gösteren Ali Bey tahrik edici sözleriyle Türkmenlerin saf değiştirmesine neden oldu. Muhârebenin tam ortasında Osmanlı

51 R. Yinanç, *Aynı eser*, s.96-97

52 Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.104

53 J.v. Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* III, İstanbul 1330, s.147; Kayseri'den Kırım Hanına yazılan 921 Cemâziyelevvel Evâsıt tarihli fetihnâme'de padişah'ın Dulkadirli'lara âit Çebni kalesinde bulunduğu anlaşılıyor. (Feridun Bey, *Münşeât* I, 264)

54 Münecimbaşı'ya göre: Sinan Paşa'nın ordusu 30.000, Alâüddevle'nin ordusu ise; 25.000 kişiden oluşmaktaydı. (*Münecimbaşı*, III, 170); Hamza Gündoğdu, Dulkadirli Beyliği Mimarisi adlı çalışmasında Yavuz ile Alâüddevle arasında Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde yapılan savaşı "Artukabad savaşı" olarak göstermesi büyük bir yanılığdan ibârettir. Çünkü, Artukabad, bugünkü Tokat'ın Artova ilçesidir. Bu bilgiyi tarihî kayıtlar da doğrulamamaktadır. (Hamza Gündoğdu, Dulkadirli Beyliği Mimarisi, Ankara 1986, s.2)

ordusunda bulunan seyislerden birisi elbisesinin güzelliğiyle dikkatleri üzerine çeken Alâüddevle'nin üzerine atılarak onu öldürdü. Bu öldürdüğü şahsın Dulkadır Beyi olduğunu anlayınca başını keserek Sinan paşa'ya teslim etti. Alâüddevle'nin ölüm haberini alan Dulkadırlılar onun oğlu ile birlikte kardeşi Abdurrezzak'ı savaş alanında bırakarak dağlara kaçmayı tercih ettiler. Savaş sona erdiğinde Alâüddevle ile birlikte bir oğlu ve boy beylerinden otuzu savaş alanında telef olmuşlardı. Alâüddevle'nin kaybı bununla da kalmayıp, dört oğlu ve eşleriyle beraber kardeşi Abdurrezzak da esir düşmüştü (13 Haziran 1515)⁵⁵. Savaş sona erdiğinde Alâüddevle'nin başı Göksun'da Yavuz'a sunuldu⁵⁶. Alâüddevle'nin cesedi savaşın yapıldığı alanda kalmış dört oğlu ve bir kardeşi ile beraber mezarlığı oraya yapılmıştır. Üzerlerine türbe filan inşâ edilmeyen mezarların etrafı kireç ve taşla örülmüştür. Andırın dağlarının uzantısı sayılan Gökçebel dağının Çuhadarlı mevkiinde, yol kenarında bulunan bu mezarlar şu anda harab bir haldedir⁵⁷.

Yavuz Sultan Selim Dulkadırlıların başına Şehsuvaroğlu Ali Bey'i geçirirken, Alâüddevle ile vezirinin ve oğullarından birinin kesilen başlarını Memlûk Sultanı Kansu Gavri'ye gönderdi⁵⁸. Böylece Dulkadır Beyliği üzerindeki Memlûk nüfuzuna son verilerek, padişah adına hutbe okutulmak suretiyle Osmanlı hâkimiyeti tesis edilmiş oldu⁵⁹. Siyâsî ve iktisâdî yönden büyük önem arzeden Dulkadır topraklarının Osmanlı ülkesine katılmasından büyük memnûniyet duyan padişah⁶⁰, Rumeli Beylerbeyi Sinan

⁵⁵ Ali, *Künhü'l-Ahbar*, vr. 184^b

⁵⁶ Padişah, bu kesik başları bir fetihnâme ile birlikte Hasan Bey adındaki bir zâtle Memlûk sultanına gönderdi. (Arifi Paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zulkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti", *TOEM*, 33. Cüz, İstanbul 1331, s.550; Ayrıca bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1983, s.273^a)

⁵⁷ Alâüddevle, hâlen Maraş halkınca, Aladan Devletli diye anılan ve şu anda Acemli mahallesindeki eski bir mezarlıkta medfun olarak bilinir. Üzeri açık olan bu eski mezarı, mahalle yapılırken Hatice Bülbül adındaki hayırsever bir vatandaş tarafından basit bir türbe şekline sokulmuş ve eskiden olduğu gibi adağı iyi gelen bir ziyâret olarak kabul edilegelmiştir. (Besim Atalay, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973, s.53-54); Hamza Gündoğdu, yukarıda adı geçen eserinde, Alâüddevle'nin mezarının Andırın kazasına bağlı Gökçebel köyünde olduğuna dâir görüşlere katılmadığını belirterek, kendisinin yerinde yaptığı saha araştırmasında böyle bir mezara rastlamadığını ve Arifi Paşa'da geçen bir kayda göre bu mezarın Maraş Ulu caminin güneyindeki hazire'de (yazar burayı hazine olarak kaydetmiştir) gömülü olduğunu belirterek ikinci bir hata yapmıştır. Oysa bizim yaptığımız saha araştırmasında böyle bir mezarın harab da olsa Andırın kazasının Gökçebel mevkiinde varlığına şahit olduk.

⁵⁸ Memlûk Sultanı Kansu Gavri kesik başları görünce hayrete düşerek; " *Bu başları bana niye göndermiş, bunlar Frenk başları mı ki, muvaffâkiyet eseri olarak bana gönderiyor.* " diye teessüründen hastalanmıştı. (İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi II*, Ankara 1983, s.273^b)

⁵⁹ Kemah ve Dulkadır Fetihnâmeleri için bkz. Feridun Bey, *Münşeât I*, İstanbul 1274, s.407-411

⁶⁰ Çünkü, Alâüddevle'nin hazinesinden ve Dulkadır topraklarının işgâlinde dolayı ele geçen ganimet İran seferindekinden çok fazla idi. Bkz. *Müneccimbaşı*, III, 458; Arifi Paşa, "Aynı makale", s.551

Paşa'yı - Dulkadır ülkesinin fethindeki başarısından dolayı - vezirlik makamına yükseltirken⁶¹, Şehsuvaroğlu Ali Bey'i de üç tuğlu vezir ünvanıyla buraya vâli tâyin ederek ödüllendirdi⁶². Bu arada padişah, savaşta yararlılık gösteren her süvâriye "birer akçe" ihsanda bulunarak memnûniyetini bildirdi⁶³.

⁶¹ *Müneccimbaşı* , III, 458; Feridun Bey, *Münşeât* I, 409

⁶² J.V.Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* , IV, İstanbul 1330, s.148

⁶³ *Müneccimbaşı* , *Aynı eser*, göst. yer; Hammer, *Aynı eser*, göst. yer.

BİRİNCİ BÖLÜM

A. DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN TEŞEKKÜLÜ

1.Dulkadır Beyliğinin Ortadan Kaldırılışı

Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devleti tarafından fethedilmesiyle birlikte buraların yönetimi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verildi¹. Zaten daha önce de, Ali Bey'in babası Şehsuvar Bey, Fatih tarafından Dulkadırlıların başına yönetici olarak atanmıştı. Ancak Ali Bey, babasının Memlûklar tarafından Bâbü'z-Züveyle'de öldürülmesini müteâkip, II. Bâyezid'e sığınmış ve Yavuz Sultan Selim zamanında kendisine Çirmen Sancak Beyliği verilmişti². Ali Bey, Çaldıran savaşında Osmanlı ordusunda öncü kuvvetler komutanı olarak yer almış ve Safevi kuvvetlerini kovalayarak padişahın yanında itibârını arttırmıştı. Ali Bey'in savaş kabiliyetini keşfeden Yavuz Sultan Selim, onu Dulkadır sınırında bulunan Kayseri sancağına tâyin ederken, Alâüddeve'nin Bozok vâlisi olan oğlu Süleyman Bey'i ortadan kaldırırsa, Bozok sancağının da kendisine verileceğine dâir padişahın söz almıştı. Ali Bey bu vazifesini yerine getirerek Süleyman Bey'i ağır bir yenilgiye uğratmış ve başını padişaha göndermişti. Bu başarısından dolayı kendisine Kayseri Sancağı'na ilâveten Bozok Sancağı'nın da idâresi verilmiştir³. Bunlara ilâve olarak, Dulkadır ülkesinin fethi gerçekleştiği takdirde bu toprakların amcası Alâüddeve'den alınarak kendisine verileceği vaâd edilmişti. Nitekim, bir müddet sonra Dulkadır ülkesinin fethedilmesi ile birlikte bu vaâd gerçekleşti. Çünkü, Dulkadır ülkesinin fethinde Ali Bey'in büyük rolü olmuştu. Yukarıda belirttiğimiz gibi, Osmanlılara tâbiî olmak üzere, Şehsuvaroğlu Ali Bey üç tuğlu vezir pâyesi ile Dulkadır Beyliğine vâli tâyin edilmişti⁴. Ancak Ali Bey'in

¹ "Alâüddeve'nin fermân-ı emânında olan Memâlik-i mahrûsası Şehsuvaroğlu Ali Beye virülüb, vâkî olan kılâ' has'a kayd olunup sancak tarikıyla sekizyüzbin ile mezkûr Ali Beye dirlik tâyin olunub ma'âda has'a kayd olunub gümüş madeni dahi var imiş hassâ-i hümâyuna kayd itdiler." (TSMA, nr.5461)

² Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.99

³ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* II, İstanbul 1972, s.17; *Münecimbaşı*, III, 456-457

⁴ J.v.Hammer, *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* IV, İstanbul 1330, s.148; Sâdi B. Abdü'l-Müte'âlin, *Selîmnâme*, TSMK, Revan kısmı, nr.1277, vr.154^a

hâkimiyetini tanımayan Şahruh Bey'in oğulları ona karşı isyan etmişlerse de, isyanın elebaşısı Ahmed Bey sığındığı Zamantı kalesinde yakalanarak öldürülmüş ve bu bölgede asâyiş kısa zamanda Ali Bey tarafından sağlanmıştır⁵.

Yavuz Sultan Selim'e sadâkatla bağlı olduğunu her fırsatta ispatlamaya çalışan Ali Bey, Bıyıklı Mehmed Paşa kumandasındaki Osmanlı ordusuna yardımcı olmuştu. Ancak her iki devletle - Memlûk ve Osmanlı - de iyi münâsebetler kurmayı ihmal etmiyordu. Çünkü, Memlûk Sultanı Kansu Gavri Dulkadır Beyliğinin Osmanlı nüfuzu altına girmesini hazmedemiyor ve Dulkadırlıların kendi eĝemenliĝi altında bulunmalarını sağlamak için de Ali Bey'in karşısına Alâüddeve'nin kardeşi Abdurrezzak'ı çıkarmayı ihmal etmiyordu. Hatta Memlûk Sultanı Yavuz'un sefer yapacağını öğrenmiş ve ordusunu Halep'te toplamış idi. Osmanlı kuvvetlerinin Doĝu Anadolu'ya geçmesiyle birlikte, Abdurrezzak öncülüğündeki Memlûk ordusu Ali Bey'in üzerine yürütmeyi planlıyordu ki, Osmanlı padişahı strateji deĝiştirerek Memlûk Sultanını şaşkırttı⁶. Yavuz Sultan Selim Mısır'a yapacağı seferi kamufle ettiği gibi, Elbistan'a gelerek Ali Bey'i de yanına almış ve Mısır seferine koyulmuştu. Osmanlı kuvvetlerine kılavuzluk eden Ali Bey, Anteb'e kadar olan bölgeye Dulkadır kuvvetlerini yerleştirmiştir⁷.

Mısır seferi için padişahın Suriye'ye doğru ilerlediğini haber alan Kansu Gavri, Abdurrezzak'a beşbin kişilik ordu vererek Dulkadır ülkesine gönderdiği gibi kendisi de takviye kuvvetlerle birlikte yola koyuldu. Osmanlı ordusu Anteb'e yaklaşınca Memlûkların Anteb vâlisi Yunus Paşa Osmanlılar tarafına geçti. Haleb'e üç konak mesâfedeki Merc-i Dâbık denilen yerde 24 Ağustos 1516'da iki ordu karşı karşıya geldi⁸. Osmanlı ordusunun sağ kolunda Anadolu beylerbeyisi Zeynel Paşa, sol

⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.99-100

⁶ Hatta Yavuz Sultan Selim Memlûk Sultanına yazdığı mektup'ta barışçıl politika izlediğini belirterek şöyle diyordu: "*Sen benim babamsın, ben sadece senin izninle Alâüddeve ülkesine girdim. O bir âsî idi, babamla Sultan Kayıtbay'ın arasını açmıştı. İşinize gelirse Şehsuvaroğlunu muhâfaza ediniz, aksi halde bu sizin bileceğiniz iştir. Alâüddeve Bey'den aldığım yerleri size iade ediyorum, yeter ki Şah İsmail ile aramıza girmeyiniz.*" Bu sözleriyle padişah, İran üzerine sefer yapılacağını imâ ederken, Mısır seferine hazırlandığını açıklamıyordu. (Yinanç, *Aynı eser*, s.101)

⁷ *Müneccimbaşı*, III, 465; İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s.284

⁸ *Müneccimbaşı*, III., 462

kolunda Rumeli beylerbeyisi Küçük Sinan Paşa ve merkezde padişah ile kapıkulu yaya ve atlılarıyla birlikte topçular bulunmaktaydı⁹. Ali Bey, ordunun sağ kolunda yer alan Anadolu Beylerbeyi Zeynel Paşa'nın yanında yerini almıştı. Buna karşılık Memlûk ordusunda ise; Abdurrezzak ile birlikte Alâüddeve'nin torunu Şahruh Bey'in oğlu Melik Arslan, Ali Bey'in tam karşısında yer almakta idi. Savaşın başlamasıyla birlikte Ali Bey, Melik Arslan'ın üzerine atılarak onu bir kılıç darbesiyle yere sermişti. Bunun üzerine bütün gücüyle Osmanlı ordusunun sağ koluna saldıran Memlûk ordusu ağır bir yenilgiye uğratıldı. Savaş alanında Memlûk Sultanı Kansu Gavri katladıldığı gibi Abdurrezzak'ta esir alındı ve bu savaş Osmanlıların zaferiyle sonuçlandı¹⁰. Daha sonra Abdurrezzak affedilerek Osmanlı himâyesine alınmış ve kendisine Köstendil sancağı tevdi edilmişti¹¹.

Bu zaferden sonra Mısır'a doğru ilerleyen Osmanlı kuvvetlerinin içinde yer alan Ali Bey, öncü kuvvetlerin yanında yer aldı. Yavuz Sultan Selim'in ordu komutanlarını ve devlet ricâlini yanına çağırarak Şam'da toplantı yaparak, Mısır'ı alma ve geri dönme hususundaki görüşlerini aldığı anda, Ali Bey buna şiddetle karşı çıkarak, Mısır'ın mutlaka alınması gerektiğini beyân ederek padişaha görüşlerini açıklamıştı. Ali Bey'in bu kararında belki de babasının intikamını almak amacını güttüğü söylenebilir. Nitekim Mısır seferine karar verilmesiyle birlikte, Ali Bey'de yanındaki sekiz bin atlı ile, 20 Ocak 1517 yılında Bilbis (Bulbeys)'e yöneldi. Osmanlı ordusu Ridâniye önlerine geldiğinde Merc-i Dâbık'da olduğu gibi ordunun sağ kolunda yer alan Ali Bey, buraya kumanda eden Sinan Bey'in şehit düşmesiyle birlikte, oğullarından birini kaybetmişti (24 Ocak 1517)¹². Öte yandan artık başarıdan ümidini kesen Memlûk Sultanı Tomanbay, savaş alanını terkederken Ali Bey, onu amansız bir biçimde izledi. Tomanbay, Nil'i geçip kurtulmak amacıyla suya atıldığı sırada, derhal kemend atılarak

⁹ Osmanlı askerî düzeninde Anadolu'da yapılacak olan bir muhârebe'de ordunun sağ kolunda Anadolu Beylerbeyi, sol kolunda ise; Rumeli Beylerbeyi yer almakta idi. Bunun aksi olduğu takdirde, yani Rumeli'de yapılan bir muhârebe'de ordunun sağ kolunda Rumeli Beylerbeyi, sol kolunda ise; Anadolu Beylerbeyi yer alıyordu.

¹⁰ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.102

¹¹ Arifi paşa, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadir) Oğulları Hükümeti," *TOEM*, 34. Cüz, İstanbul 1331, s.624

¹² R.Yinanç, *Aynı eser*, göst. yer.

yakalandı. Yavuz Sultan Selim, onun Ali Bey'e teslim edilmesini emretti¹³. Ali Bey, Tomanbay'ı Mısır sokaklarında gezdirip teşhir ettikten sonra, Şehsuvar Bey'in idâm edildiği Bâbü'z-Züveyle'de asarak babasının intikamını aldı (13 Nisan 1517)¹⁴. Böylece Ali Bey, Hem padişahın yanında makamını pekiştirirken, hem de babasının intikamını almakla amacına ulaşmış oldu.

Osmanlı Devletinin Mısır'ı fethinden iki yıl sonra Anadolu'da Celâlî isyanları patlak vermiş ve bu isyanların bastırılmasında Ali Bey'in büyük rolü olmuştu. Bozok Türkmenlerinden olduğu sanılan ve Amasya'nın Turhal kasabası halkından Celâl isminde dirlik sahibi bir kızılbaş ayaklanarak başına topladığı yirmi bin kişilik bir kuvvetle Tokat'a gelmişti. Bu isyancı önce Bozok'ta bulunan Ali Bey'in oğlu Üveys Bey'in evini bastığı gibi, daha sonra da Rum beylerbeyisi Sâdî Paşa'nın üzerine yürüdü. İsyancılarla çatışmaya giren Sâdî Paşa yenik düşerken, Dulkadırlılardan Zünnûn Bey'de şehit olmuştu¹⁵. Celâl'in Sâdî Paşa'ya karşı kazandığı zafer, hem onun şöhretinin artmasına sebep olurken, hemde etrafında taraftarlarının çoğalmasına sebep oldu. Bunun üzerine padişah, Rumeli beylerbeyisi Ferhad Paşa'ya vezirlik pâyesi vererek ayaklanmayı bastırmakla görevlendirdiği gibi, Karaman beylerbeyisi Hüsrev Paşa ve Rum beylerbeyisi Sâdî Paşa'ya haber göndererek, isyanın bastırılması için harekete geçmelerini emretti. Padişahın bu emri üzerine Kayseri'ye gelen kuvvetleriyle birleşerek Ferhad Paşa'yı beklemeden isyancıların üzerine saldırıya geçtiler. 24 Nisan 1519'da yapılan çarpışma'da Ali Bey büyük bir gayret sarfetmişti. İsyancıların elebaşı Celâl kaçmayı başardıysa da Ali Bey'in oğlu Üveys Bey tarafından yakalanarak Ali Bey'e teslim edildi. Ali Bey'de kendisine teslim edilen Celâl'in başını kesmek suretiyle padişaha yollamıştı¹⁶. Ali Bey bu başarısıyla padişahın yanında seçkin bir yer edinirken, vezir-i azâm Ferhad Paşa'yı da kıskandırmıştı.

¹³ Feridun Bey, *Münşeâtü's-selâtin*, Haydar Çelebi Ruznâmesi I, İstanbul 1274, s.488; Selahattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969, s.188-190

¹⁴ *Müneccimbaşı*, III, 467; Hammer, *Aynı eser*, s.32

¹⁵ I.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983, s.297

¹⁶ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s.103; Koca Nişancı Celâl-zâde, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik* (Neşreden:P. Kappert), Wiesbaden 1981, vr.22^b; *Müneccimbaşı*, III, 471; Kemânkeş-i Üsküdarî, *Selimnâme*, Selim Ağa ktb., Kemankeş, nr.384, vr.8^a - 8^b

Şehsuvaroğlu Ali Bey 1521 yılında Şam vâlisi Canberdi Gazâlî'nin başlatmış olduğu ayaklanmanın bastırılmasında da büyük rol oynadı. Yavuz Sultan Selim'in ölümünü müteâkip, Canberdi Gazâlî yanına topladığı yirmi bin kişilik bir kuvvetle Haleb'e yöneldi. Canberdi'nin Haleb'i kuşatması üzerine Osmanlı Devleti'nde bu isyanı önlemek için - daha önce olduğu gibi - vezir-i azâm Ferhad Paşa'yı görevlendirdi. Ali Bey'e de ona yardım etme teklifinde bulundu¹⁷. Bunun üzerine Ali Bey, beraberindeki kuvvetlerle Haleb'e yönelip Canberdi Gazâlî'yi bozguna uğratarak şehri kurtarmış, daha sonra da Haleb beylerbeyisi Ahmed Paşa (Karaca) ile birlikte onu şiddetle tâkib ederek yapılan ikinci bir savaşta, kesin bir yenilgiye uğratmıştır. Daha sonra gelen Ferhad Paşa ve kendisine katılan kuvvetlerle birlikte Şam yöresinde son ve kesin bir çarpışmadan sonra onu bozguna uğrattılar. 27 Ocak 1521'de Şam yakınlarındaki Mastaba'da ağır bir yenilgiye uğrayan Canberdi'nin başı kesilerek İstanbul'a yollandı ve böylece Canberdi Gazâlî isyanı da önlenmiş oldu. İsyanın bastırılmış olduğu haberi İstanbul'a ulaşınca, Anadolu beylerbeyisi Ayas Paşa, Şam Eyâleti Beylerbeyiliğine tâyin edildi¹⁸. İsyanın bastırılmasını müteâkip Ali Bey Maraş'a dönerken, Ferhad Paşa'da Kanûni'nin emri ile hudûd boylarına asker toplamış olan Şah İsmail'e karşı Kayseri civarına ordu kurup beklemeye memur edilmiştir¹⁹.

Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devletine katılması üzerine, Yavuz Sultan Selim tarafından yarı bağımsız bir statü - hutbe ve sikke hariç bir takım imtiyazlar - ile Dulkadır vilâyetine vâli olarak atanan Şehsuvaroğlu Ali Bey İran , Suriye ve Mısır seferinde hizmette bulunmuş, hatta İran seferindeki yararlı hizmetlerinden dolayı Gedik Ahmed Paşa'ya âit hazinedeki kılıçla ödüllendirilmişti. Nitekim, bu önemli görevlerinden dolayı Osmanlı teşrîfâtında ehemmiyet itibâriyle Kırım Hanlarıyla denk sayılmıştır²⁰.

¹⁷ Feridun Emecen, "Canbirdi Gazâlî", *DİA*, VII, 142

¹⁸ Celâl-zâde, *Tabakât* , vr.36^a - 37^b; Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye ktb., Ayasofya nr.3317, vr.10^a - 10^b; *Müneccimbaşı* , III, 170

¹⁹ Jean-Louis Bacque-Grammont, "Neuf Lettres de Ferhad Paşa (1515-1521)", *Osmanlı Araştırmaları - The Journal of Ottoman Studies* - X, (İstanbul 1990), pp.84-86

²⁰ İ.H.Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* II, İstanbul 1971, s.80

Kanûnî Sultan Süleyman'ın cülûsunu müteâkip, bütün beyler yeni padişahı tebrik için İstanbul'a gelerek bu vazifelerini ifâ ettikleri halde, Şehsuvaroğlu Ali Bey hediye göndermekle yetinmiş, bundan dolayı da Padişah'tan özür beyânında bulunmuştu ²¹. Ali Bey daha önceleri İran, Suriye, Mısır ve Anadolu'daki Celâlî isyanlarının bastırılmasındaki gösterdiği başarıyı Şam vâlisi Canberdi Gazâlî isyanında da gösterince, vezîr-i azam Ferhad paşa'nın kendisine karşı duyduğu kıskançlık daha da artmış ve bu başarı , bardağı taşıran son damla olmuştur. Ona karşı kıskançlığını her fırsatta dile getirmeğe çalışan Ferhad paşa, onun halkına baskı ve zulüm ettiğini, bir mecliste padişahın aleyhinde söz söylediğini ve hatta yakında isyân ederek istiklâlini elde edeceğini padişaha bildirmiştir. Bunun üzerine yalnız bir tarafın şikâyetiyle iktifâ etmeyen Kanûnî meseleyi yerinde incelemek için "bir kadı ile iki çavuş"dan oluşan bir tahkik heyetini Dulkadir vilâyetine göndermiştir. Fakat, hakkında yapılan şikâyet dolayısıyla tahkikât için gelenlerin Ali Bey tarafından öldürülmesi²², öteden beri Ali Bey'in başarılarını kıskanan Ferhad Paşa'nın amacına ulaşmasına yardımcı oldu. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in katl fermanını elde eden Ferhad Paşa, "serasker" tâyin edilerek - asıl maksad gizlenmek suretiyle - İran üzerine bir sefer açılacağını Ali Bey'e bildirmiş ve Sivas istikâmetinde yola çıkarak, Ali Bey'i Tokat taraflarındaki Artukabad²³ (Artova) denilen yerde karargahına dâvet etmiştir. Osmanlı Devletine hizmet etmeyi büyük bir şeref sayan Ali Bey, başına geleceklerden habersiz bir şekilde iyi niyet gösterisinde bulunarak Ferhad Paşa'nın dâvetine icâbet etti. Ali Bey, Tokat'a evlâtlarıyla birlikte gitmesinin hayra alâmet olamayacağı yolundaki sözlere kulak asmayarak²⁴, çocuklarıyla beraber Tokat'a gitti. Nihâyet, Ali Bey'i Artukabad

²¹ Hüseyin Gazi Yurtaydın, *Kanûnî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961, s.8

²² Halbuki bazı muahhar menba'âlarda tahkik hey'etinin imhâsından Ali Bey'in haberi bile olmadığı halde cinâyetin Ferhad Paşa tarafından Ali Bey'e isnâd edilmek sûretiyle tertib ettirilmiş olması ihtimâlden bahsedilmektedir. (I.H. Danişmend, *Aynı eser*, s.81)

²³ Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi* adlı çalışmasında "Artukabad"ı Göksun ile Elbistan arasındaki bir bölge olarak göstermiş ve Şehsuvaroğlu Ali Bey'in iki oğluyla birlikte burada öldürüldüğünü yazarak tarihî bir sehve düşmüştür.(Hamza Gündoğdu, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986, s.11) Oysa bahsettiği yer Göksun ile Elbistan arasındaki bölge "Turnadağ" adı verilen bir yerdir. Aynı hatayı daha önceki sayfalarda tekrarlayarak Yavuz ile Alâüddevele arasında Turna dağında yapılan savaşı, Artukabad savaşı olarak göstermiş ve tarihî coğrafya bakımından büyük bir yanılğı içerisinde olduğu görülmüştür. Ayrıca , Artukabad savaşı olarak kitabında belirttiği olaylar hem tarihî mekan olarak birbirini tutmamakta, hem de şahıs isimleri olarak birbirini tutmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bu çalışma siyâsî tarih olarak da çok yanlışlarla doludur. Mesela: Bu yazar eserinde Şah İsmail'i Akkoyunlu hükümdarı olarak takdim etmektedir. (*Aynı eser*, s.11)

(Artova)'da büyük bir ilgi ile karşılayan Ferhad Paşa ona mükemmel bir ziyâfet vermiş, bu ziyâfet esnasında Ali Bey'i oğullarıyla birlikte öldürtmüştür (26 Şaban 928/20 Temmuz 1522)²⁵.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ileride istiklâlini elde edeceğinden şüphe edilmesi ve Ferhad Paşa tarafından katledilmesi üzerine kesilen başı Rodos seferine çıkmış olan Kanûnî'ye gönderildi (Şaban 928/Temmuz 1522)²⁶. Ali Bey'in katlinde Ferhad Paşa'nın söylediği yalanların tesiri olduğunu tarihler yazmaktadırlar²⁷. Bazı kaynaklar Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Dulkadır hanedânının neslinin sona erdiğini belirtmektedirler. Ancak bugün Maraş ve Yozgat'ta Alâüddeve, Şahruh ve Süleyman Bey'in neslinden gelen Dulkadırlılara mensûb âilelerin bulunması bu fikri geçersiz kılmaktadır²⁸. Hatta daha önceki dönemlerde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in amcası Alâüddeve'nin öldürülmesi üzerine Şah İsmail'e sığınan Alâüddeve Bozkurt Bey'in oğulları Ali ve Mehmed Bey'ler daha sonra Osmanlı himâyesine girerek Erzurum ve Çemişgezek sancakları kendilerine verilmiştir²⁹. Buna ilâve olarak, Şehsuvaroğlu'nun

24 Şehsuvaroğlu'nun evlâdları: "*Mecmu'umuz birden gütmeğ alâmet-i hayr değildir. Siz giderseniz biz kalalım*" dedikleri halde "*Ben Al-i Osman'ın doğrusuyum kimden ne bâkim vardır*", cevabını verdi. (Alî, *Tevârih-i Al-i Osman*, IV, 44)

25 Mehmed b. Mehmed, *Nuhbetü't-tevârih*, İstanbul 1276, s.57; *Peçevi*, I, 217; *Solak-zâde*, 440; Şehsuvaroğlu'nun cezasının verilmesi kararlaştırıldı bu görev üçüncü vezir Ferhad Paşa'ya verilerek buyuruldu ki; "*Sivas'a vara, Karaman ve Rum Beylerini ve askerlerini toplayıp, müşâvere için Şehsuvaroğlunu da oraya dâvet edip av kaydını göre.*" Emr-i Sultanî üzere bütün bunlar yapıldı. Sohbet ve ziyâfete dâvet olunan Şehsuvaroğlu, oğullarıyla beraber katledildi. (Kemalpaşa-zâde, *Tevârih-i Al-i Osman*, X. Defter, [Haz. Sefâeddin Severcan], Basılmamış doktora tezi, Kayseri 1991, s.108)

26 Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesi haberi ve kesilen başının Kanûnî'ye gönderilmesi konusunda kaynaklarda değişik rivâyetler bulunmaktadır:

- Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürüldüğü haberi, Bostan'a göre; "*Menteşe'de konakladığı sırada gelmiştir.*" (*Bostan*, vr.34^a)

- Haydar Çelebi'ye göre; "*26 Şaban 928 Pazar günü Çine kasabası sahrasındaki konakta gelmiştir.*" (Feridun Bey, *Münşeât*, I, 530)

- Hasan Beyzâde'ye göre; "*Ayın sonunda Muğla yaylağındadır.*" (Hasan Beyzâde, *Tarih*, 4)

- Peçuyly'ya göre; "*Yenişehir konağındadır.*" (Peçuyly, I, 73)

- Karaçelebi-zâde'ye göre de; "*20 Şaban tarihinde Yenişehir konağında gelmiştir.*" (Karaçelebi-zâde, *Süleymannâme*, 56-57)

27 Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ve oğulları Üveys, Veled, Pir Ahmed ve İskender'in bir tertible Artukova'daki Ferhad Paşa karargahına getirilerek İskender'den ma'âdasının katl edildiklerine dâir Ferhad Paşa'nın arzı. (TSM, nr.7097)

28 Hatta Çorum'un Sungurlu İlçesinin Bogaz köyünde Zülkadıroğullarının son evladı olarak bilinen Arslan Bey'in, bu bölgede yaşadığını, her yıl bu zâtın Maraş'a giderek Zülkadir oğullarının evladına âit vakıflardan hisse aldığı söylenmektedir. (Mesud Koman [yay.], *Şikâri Tarihi*, Konya 1946, s.4)

29 *Müneccimbaşı*, III, 171

beş oğlundan ikisi Ferhad Paşa tarafından katledilmiş, geriye kalanlar ise Osmanlı Devletine büyük hizmetlerde bulunmuşlardır³⁰.

23 ağustos 1521 tarihinde, Kanuni Sultan Süleyman Belgrad seferine çıkarken, Ali Bey Kanuni'ye yazdığı mektupta sefere çağrılmasını istemiş, savaşlarda cân-û gönülden savaşaacağını Padişah'a bildirmişti. Ancak Padişah onu sefere davet etmeyerek, Belgrad'ın alınmasından sonra Ferhad Paşa ile birlikte Ali Bey'e de "zafer mektubu" göndermişti³¹. Bu zafer mektubundan anlaşıldığına göre; Ferhad Paşa'nın pâyesi her ne kadar vezir olsa da, Maraş Beyi olan Ali Bey'e müsâvidir. Burada Kanuni Sultan Süleyman tarafından kullanılan bir sıfatı dikkatlice değerlendirdiğimizde, "Hâkimlik arenasındaki yarışın gâlibi tarafından elde edilen sancağın sahibi" Ali Bey'in diğer beyler arasında özel bir yeri olduğunu görürüz. Bunun neticesi olarak bazı beylerbeyilerin bundan rahatsız olduklarını anlayabiliriz.

Ali Bey'in ne ile itham edildiği konusunda Osmanlı kaynaklarında değişik rivâyetler bulunmaktadır. Bazı kaynaklar Ali Bey'in - yukarıda söylediklerimizden başka - Şah İsmail ile görüştüğünü, onunla anlaşmış olduğunu yazmaktadırlar. Ancak Dulkadır Beyliği, Safevilerden gelebilecek muhtemel bir saldırıyı önleyebilecek güçte olan Osmanlı eyâletleri tarafından çevrili bulunmaktaydı. Fakat diğer bölgelerin beylerbeyileri gibi Ali Bey'de Safevilerin Osmanlılara karşı kullanabilecekleri bir askerî gücün olmadığını biliyordu. Osmanlı Devletinin oldukça güçlü bir durumda olduğu bir dönemde, Şah İsmail ile anlaşmayı göze alması, öte yandan Şah İsmail'in de böyle bir durumda Ali Bey'e sağlayacağı imkanların Osmanlılarınkinden daha fazla olamayacağı düşünülecek olursa, Safevi etkisini öne sürmenin doğru olmayacağı anlaşılacaktır. Dulkadırlılardaki bazı Türkmenlerin ve hatta Ali Bey'in bazı aile fertlerinin kızılbaşlığa meyilli olabileceği muhtemelse de, Ali Bey'in bunlara karşı sert tavır aldığı da bilinmektedir. Bütün bunlar, Ali Bey'in Şah İsmail ile gizli bir anlaşma

³⁰ Şehsuvaroğlu Ali Bey ile beraber idâm edilen oğullarının sayısı muhtelif kaynaklarda üç, dört ve beş olarak gösterilir. Bunlardan isimleri mâlûm olanlar: "Saru-Arslan" yahut "Saru-Arslan Şah", "Divâne-Veled" ve "Üveys" Beylerdir. (Solak-zâde, s.440; Afl, IV, 44)

³¹ Jean-Louis Bacque-Grammont, "Trois Lettres de Ferhad Paşa sur La Fin de Şehsuvaroğlu Ali Bey, Beylerbey de la Zu'l-kadriyye (1522)," *Varia Turcica*, XIX, Paris 1991, pp.241-256

yapamayacağını, yapmasına da gerek olmadığını gösterir. Böyle bir anlaşmanın yapılması durumunda ise; Osmanlı tarihçilerinin bu olayın üzerine daha fazla gideceklerini de belirtmek icâb eder. Halbuki, kat'i bir belirleyici sebebi hiçbir ileri sürmemişlerdir.

Buraya kadar verilen bilgilerden yola çıkılarak Şehsuvaroğlu Ali Bey'in katlinde Ferhad Paşa'nın müessir bir rol oynadığı söylenebilir. Ferhad Paşa ve yanında bulunan bazı sancakbeyleri ve beylerbeylerinin Ali Bey'in giderek artan etki ve nüfuzundan endişe ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim, ona gönderilen Belgrad fetihnâmesinde Osmanlılara bağlı diğer yarı müstakil statüdeki beylere olduğu gibi Ali Bey'e de "Cenâb-ı celâlet-meâb ve sa'âdet nisâb kâm-bîn û kâm-yâb" şeklinde hitab edilmiş ve diğer beylerbeyiler ve hatta Ferhad Paşa'dan daha önemli bir mevki'de görülmüştür. Doğru olan padişahın "kul" ları durumunda olan bu beylerin soylu bir hanedânın temsilcisi olan Ali Bey'e karşı olan teveccühe sed çekmek istemeleri, bu çerçevede tâbiî görülmektedir. Zirâ bölgede kazanılan başarıların ona hamledilmesi, bu beyleri ve bilhassa Ferhad Paşa'nın içten içe düşmanlığına yol açmış olmalıdır. Kanûnî'nin ise, Ali Bey hakkındaki isnâdları tahkik için bir heyet göndermesi ve bu heyet mensûblarının Ali Bey tarafından öldürtülmesi, menfî tesir icrâ etmiş ve padişaha söylenilen dedikodulara hak vermesine yol açmıştır. Böylece Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteâkip, Dulkadır Beyliği ömrünü tamamlamış oldu. Onun öldürülmesinden sonra Anadolu'da "Osmanlı yiğit basandır" sözü ortaya çıktı³². Öte yandan asıl âmilin Osmanlıların Dulkadır Beyliğini tamamen kendi topraklarına ilhâk etmek olduğu söylenebilir. Çünkü, sınırları güneyde Mısır'a, doğuda İran'a kadar uzanan bir imparatorluğun ortasında bağımsız yada yarı bağımsız bir beyliğin kalmasına Osmanlı devleti razı olamazdı. Nitekim, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Dulkadır Beyliği ortadan kaldırılarak, Osmanlı idâri sisteminde yerini almıştır.

³² Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.105

2. Dulkadır Vilâyetinin Osmanlı İdâri Düzeninde Yerini Alması

Yavuz Sultan Selim'in 1515 yılında Çaldıran Savaşı dönüşü Dulkadır topraklarını Osmanlı ülkesine ilhak etmesini müteâkip, Dulkadır Türkmenlerinin başına - hutbeden ve sikkeden muaf olarak yarı müstakil bir statü ile tayin ettiği - Şehsuvaroğlu Ali Bey'i atayarak Osmanlı hâkimiyetini tesis etmişti. Ancak, Osmanlı topraklarına katılan Dulkadır vilâyetinde merkezî idâre tam anlamıyla kurulamamış; burası yarı müstakil statü içerisinde, Dulkadır hanedanının devamı sayılan Şehsuvaroğlu Ali Bey'e bırakılmıştı. Bir arşiv belgesinde daha önce Alâüddeve Bey yönetiminde olan bu bölgenin sekizyüzbin akçelik haslarla "sancak tarikiyle" Şehsuvaroğlu Ali Bey'e "dirlik" olarak verildiği belirtilmektedir³³.

Bu ifade, Dulkadır bölgesinin aslında tam anlamıyla Osmanlı toprağı olduğu anlayışının bir ürünüdür. Zirâ burası doğrudan Osmanlı merkezî idâresinin tâbiriyle yani "sancak" olarak nitelendirilmekte ve geliri de tayin edilmektedir. Bu durumda Şehsuvaroğlu Ali Bey bir Osmanlı sancakbeyi gibi görülmek istenmekte ve onun bu statü ile merkezî idârede temsili düşünülmüş bulunmakta olduğu anlaşılmaktadır. Fakat gerçekte, bölgede timar sisteminin klasik ve tam haliyle uygulanmaması, buradaki "sancak" lafzının niteliğinin mahiyetini ortaya koymakta, yarı müstakil statü ile de herhangi bir çelişkiye yol açmamaktadır.

Aslında Osmanlı idâresine bir hazırlık görüntüsünde olan bu uygulama, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Dulkadır vilâyetinin Osmanlı İdâri düzenine kolayca adapte edilmesiyle kendisini göstermiştir. Ancak Osmanlılar timar sisteminin tatbiki ile gerçekleştirdikleri İdâri düzeni bir anda uygulamaya koymayarak, tedrici bir siyaset izlemişlerdir. Bunda muhtemelen bölgede olabilecek tepkiler hesaba katılmıştı. Beylerinin katli ile zaten gayrı memnun olan zümrelerin, Osmanlı düzeninin

³³ TSMA, nr.5461.

bütünüyle uygulanmasına karşı vakî olabilecek karşı hareketleri de hesaba katılmış olmalıdır. Fakat bu ara dönem ile ilgili kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır.

Buraya kadar bilgileri bir araya getirirsek, 1515 yılında Osmanlı topraklarına katılan Dulkadir Beyliği 1522 yılına kadar yarı özerk statü de bir vilâyet olarak Osmanlılara bağlı kalmıştır. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteâkip, Osmanlı idâri düzeninin bu bölgede tam olarak uygulanması icâb ederken, en azından bu vilâyetin sancaklara ayrılarak bir eyâlete bağlanması gerekirken, ilk önceleri böyle bir düzenlemeyle karşılaşmamaktayız. Bölgenin bir beylerbeyilik halinde Osmanlı idâri düzeninde yerini almamış olması ilginçtir. Tabîî olarak bu durum Osmanlı Devletinin uygulamış olduğu siyasetin bir görüntüsüdür. Çünkü, bu bölge Bozok Türkmenlerinden oluşan bir yerleşim birimidir. Bundan dolayı Dulkadir Beyliği döneminde de zaten sürekli karışıklıklar olduğu tampon bir bölge konumundaydı. Muhtemelen bu yüzden önceleri nasıl bir uygulama yapılacağı hakkında herhangi bir karar alınamamıştır. Ancak sancak olarak civardaki bir beylerbeyiliğe şeklen bağlı gösterilmiştir.

26 Şaban 928/20 Temmuz 1522³⁴ tarihinde Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteâkip, o dönemin kaynaklarına baktığımızda bu bölgenin beş sancağa ayrıldığı kaydedilir³⁵. Ancak sancakların ne şekilde tasnif edildiği gösterilmemiş ve idârî düzenlemeyle ilgili fazlaca bilgi de verilmemiştir. İdâri taksimât hakkında da bilgi yoktur³⁶. Oysa bu bölgenin bir vilâyet haline getirilip, "beylerbeylik" şeklinde idâre

34 Bazı araştırma ve inceleme eserlerde Ali Bey'in ölüm tarihi 1521 yılı olarak gösterilse de, kaynaklarda 26 şaban 928 olarak gösterilmesi Ali Bey'in ölüm tarihinin 20 Temmuz 1522'ye tekâbüle ettiğini gösterir. Bu bakımdan Ali Bey'in ölüm tarihini 1522 olarak almak gerekir. (Bostan, vr.34^a ; Feridun Bey, *Münşeât I*, 530; Kemalpaşa-zâde, *Süleymannâme*, vr. 51^b)

35 "Şehsuvaroğlu Ali Bey'in taht-ı eyâletindeki vilâyetler, beş sancağa bölünerek sultanın kadim bendelerine taksim olundu". (Kemal paşa-zâde, *Tevârih-i Al-i Osman X*, defter [Hazırlayan: Sefaettin Servercan], Basılmamış Doktora Tezi, s.108; "Çarşu ve şeş küş-i mazbud ve merbut olub il ve boy eli inâyetleri ve Şehriköy himây-i himâyete melhuz ve mahfuz olub mâmure-i mezkûre beş sancak oldı ve hakân-ı heft-i kişvenin kâdim bendelerine taksim olundu." (Kemalpaşa-zâde, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr. 4221, vr.53^a-54^b)

36 "Şehsuvaroğlu Ali Bey'in, Sahâ-i vucuddan zillî ve ol-vilâyetten zûlmü ref olucak hazret-i sâhib kıran Dulkadir Vilâyetin dahi sancaklara tevzi' idüb kullarına ihsan eyleyüb, virüb ol-vilâyetin ahâlisi dahi zilâl-i adalet ve râfette asûde-i hâl oldılar." (Bostan, *Tarih-i Sultan Süleyman*, TTK ktb., nr.Y/18, vr.41^b)

edildiği, bazı yazarlar tarafından ifade edilmekteyse de yaptığımız araştırmalarda böyle bir idârî düzenlemeye rastlanılmamıştır³⁷.

Çağdaş kaynaklardan Koca Nişancı Celâl-zâde, Tabakâtü'l- Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik adlı eserinde³⁸, Dulkadır bölgesini bir beylerbeyilik olarak gösterir ve buraya bağlı sancakları verir. Fakat bunların daha sonraki dönemlere ait sancak listeleri olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bu eserdeki bilgiler Dulkadır Beyliğinin ortadan kaldırılmasından hemen sonraki dönem için kullanılamamaktadır.

Kemalpaşa-zâde ise, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesini müteâkip, onun tasarrufunda bulunan bölgenin beş sancağa ayrıldığını yazar ve buralara merkezden idâreciler tayin edildiğinden bahseder, ancak fazla bilgi vermez³⁹. Aynı şekilde Bostan'da Dulkadır vilâyetinin sancaklara ayrılıp, buralara yöneticiler tayin edildiğinden söz eder, fakat sancakbeylerinin isimlerini zikretmez⁴⁰.

Kitâbî kaynaklardaki bu kâbil ifadelerle karşılık, bölge ile ilgili tahrir kayıtları ve diğer arşiv kaynakları sözkonusu idârî taksîmâtın ilk devreleri hakkında daha değerli ipuçları vermektedirler. 1523 yılına ait olduğunu tesbit ettiğimiz Maraş tahrir defterinde bu bölge "Vilâyet-i Dulkadriyye" adıyla kaydedilmiştir⁴¹. Bu defterde vilâyet kelimesinin "eyâlet" veya "beylerbeyilik" anlamında değil, bölge manasında kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu tarihte, Dulkadır Beyliğinin hâkim olduğu sınırları muhafaza eden bu vilâyet, Maraş ve Bozok sancaklarından oluşmaktaydı. Maraş sancağı, sancak merkezi Maraş'tan başka Elbistan, Kars (Kars-ı Dulkadriyye, Kars-ı Maraş) ve

37 "Bu tarihten itibaren Dulkadır ülkesi beş sancaktan mürekkep alelâde bir Osmanlı vilâyeti haline gelip, "Beylerbeyilik" şeklinde idâre edilmiştir." (İ. Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi* II, İstanbul 1971, s.82); Şaban 928/Temmuz 1522 tarihinden sonra bu bölge, merkezi Maraş olmak üzere, Dulkadriyye beylerbeyiliği diye yönetildi. (J.H.Mordmann [V.L. Menage], "Dhu'l-kadr, EI² (ing.), II, pp.240.

Burada İ.Hami Danişmend ve Menage'nın tarihî kayıtlardaki beş sancaktan yola çıkarak bu bölgenin bir beylerbeyilik şeklinde yönetildiğine dâir hüküm vermeleri yanlıştır. Çünkü, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra beylerbeyilik yapıldığına dâir hükmü dönemin kaynakları doğrulamamaktadır. Bu durumda her iki yazar da yanılıya düşmüşlerdir. Aynı doğrultuda bkz. Halil İnalcık, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1973, pp.106

38 "Dulkadır vilâyetin dahi sancaklara tevzî idüb kullarına ihsan idüb virüb o vilâyetin ahalişi dahî zilâl-i adalet ve râh-ı fet-de asîde hâl oldılar."

39 Kemalpaşa-zâde, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr.4221, 53^a-54^b

40 Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye ktb., Ayasofya nr. 3317, vr.46^a-96^a

41 BOA, TT. nr.124, s.1. Ayrıca bkz. Ek II

Zamantu kazalarından oluşurken, Bozok sancağı ise; merkez Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşmaktaydı⁴². Kaynaklarda zikredilen beş sancağın aslında bu yerleşim bölgelerini gösterdiği söylenebilir. Çünkü, kazalar önemli bir yerleşim merkezleridir. Burada bunlar sancak statüsünde görülerek bu sınıfa dahil edilmiş olabilirler. Kaynaklardaki beş sancak ifadesinden yola çıkarak Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra Dulkadir Beylerbeyiliğinin kurulduğuna dair bilgiler gerçeği yansıtmamaktadır⁴³. Yaptığımız araştırmalarda bu tarihlerde "Beylerbeyilik" deyimine rastlanmaması bu fikri doğrular mahiyettedir.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Ferhad Paşa tarafından Artuk Abad (Artova)'da öldürülmesi üzerine onun yerine kimin yönetici olarak bu bölgeye atandığı konusunda genel Osmanlı tarihlerinde bilgi yoktur. Ancak Şükrî-i Bitlisî⁴⁴ tarafından kaleme alınan Selimnâme adlı mesnevi tarzındaki Türkçe manzûm eser, müellifinin Şehsuvaroğlu Ali Bey'e intisab etmesinden dolayı onun döneminde kaleme alınmıştır. Ancak Şehsuvaroğlu Ali Bey'e müntesib olan Şükrî-i Bitlisî'nin Selimnâme'sinde bu konuda bilgi verilmektedir. Burada yer alan ifadelerle göre, 26 Şaban 928/20 temmuz 1522'de Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Dulkadir vilâyetinin yönetimi "dersaâdette" şöhret bulmuş olan Koçi b. Halil Bey'e verilmiştir⁴⁵.

⁴² İlhan Şahin, "Dulkadir Eyaleti" *DİA*, IX, 552.

⁴³ Burada İA "Maraş" maddesi yazarı Besim Darkot, "Dulkadirîliler" maddesi yazarı J.H.Mordtman [M.Halil Yinanç] Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra Dulkadir Beylerbeyiliğinin kurulduğunu söyleyerek yanılmışlardır.

⁴⁴ Mahallî beylerden biri bulunan Şükrî-i Bitlisî, *Selimnâme*'sinin sonunda da belirttiği gibi daha gençliğinde Herat ve Kılan'ı dolaşmış ve hemen her fende tahsilini tamamladıktan sonra Dulkadirli Bey'i Şehsuvaroğlu Ali Bey'e intisab etmiş ve Yavuz Sultan Selim'in İran ve Mısır seferlerine katılarak büyük yararlıklarda bulunan Dulkadirli Beyi'nin teşviki ve verdiği şifâhî bilgilere dayanarak mesnevi tarzında ve Türkçe manzûm bir selimnâme kaleme almıştır. Bununla beraber Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Ferhad Paşa tarafından Artuk Abad'da öldürülmesi üzerine yerine getirilen Haliloğlu Koçi Bey'e kapulanan Şükrî Selimnâmesini onun bildiklerine göre'de tashih edip, yeni bir revizyona tâbi tutmuş görünmektedir. Nitekim Selimnâme (el-fütûhatü's-Selimiyye)'sini makbul (maktûl) İbrahim Paşa vasıtasıyla Kanuni'ye takdim eden Şükrî ondan yirmi bin akçe bahşiş almış idi. Kaynaklardan anlaşıldığına göre Şükrî, Kanûni'nin Belgrad (1521) ve Rodos (1522) seferlerine katılmıştır.

Şükrî'nin Selimnâmesinin tek özelliği diğer Selimnâmelerde bulamayacağımız Dulkadir Beyi ve bölgesiyle ilgili tarihî bilgiler bakımından zengin olmasıdır. Selimnâme'de Çaldıran başta olmak üzere savaşlar hakkında verilen haberler umûmiyetle mevzûk ve geniş olup, diğer Selimnâmeleri tamamlamaktadır. Şükrî'nin manzûm Selimnâmesini 1030 (1620)'de Çerkezler Kâtibi Yusuf nesre çevirmiş ve bazı beyitleri de değiştirmiştir.

⁴⁵ Şükrî-i Bitlisî, *Selimnâme*, TSMK, Hazine kısmı, nr.1597-1598, vr. 13^a

Şükri, eserinde bu olayı şu şekilde dile getiriyor:

Çün Ali Bin Şehsuvar oldu katl

Yerine nasb oldu Koçi b. Halil

Fatih Millet kütüphanesi, Ali Emirî kitabları arasında *Selimnâme-i Şükri* adıyla kayıtlı bulunan bir başka nüsha da Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesi ve yerine kimin tayin edildiği şu şekilde anlatılmaktadır:

Çün Şehsuvaroğlu Ali oldu katl

*Yerine nasb oldu Koçi b. Halil*⁴⁶

Bu olayı, o dönemde ele alan bazı kaynaklar da doğrulamaktadır⁴⁷. Ancak Koçi Bey'in de altı ay gibi kısa bir süre bu görevde kaldığı tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır⁴⁸. Bu tarihlerde Maraş, Elbistan ve Bozok bir livâ ittihaz edilerek beylerbeyilik oluşturulduğuna dâir fikirlerin aksine bu sancaklar Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır⁴⁹. Ancak bu sancaklar Rûm beylerbeyiliğinin aslî sancakları olmayıp sonradan İlhâk olunmuşlardır⁵⁰. Hatta bu sancakların Rûm beylerbeyiliğine sonradan katıldığını târihî kayıtlardan öğrenmekteyiz. Nitekim Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünü müteâkip, Dulkadır vilâyetinin başına getirilen Koçi Bey'de yaptığımız araştırmalar da

⁴⁶ *Selimnâme-i Şükri* (Cevri), manzûm, Fatih Millet ktb., Ali Emirî nr.1310, vr.10^b

⁴⁷ "Şehsuvarzâde-i mezbûr düşüb başı dergaha gönderildi. Bâ' dehü vilâyet-i Zülkadır Dürr-i Sa' adette neşv-ü nemâ bulmuş Kul oğlu Kul Koçi Ağa nâm-ı ber makbûle verildi." (Çerkezler kâtibi, *Selimnâme*, Süleymaniye ktb., Es'ad Ef. nr.2146, vr.2^a; Çerkesler Kâtibi [Azmi-zâde], *Selimnâme*, TSMA, Hazine nr.422, vr.2^a)

⁴⁸ "Fî yigirmi sekiz sene rebiülevvel sene-i selâsın ve tis'a mie müddet-i eyâlet-i altı ay oldu. 28 rebiülevvel 930." Koçi Bey'in Dulkadır vilâyetinin başına geçiş tarihi Şaban 929 olarak gözükmektedir.

⁴⁹ Rûm Eyâletinin sancakları şu şekilde sıralanmaktadır: "Livâ-i Sivas, Livâ-i Amasya, Livâ-i Karahisar-ı Şarkî, Livâ-i Çorum, Livâ-i Canik. Bu zikrolunan beş sancak kadimden Vilayet-i Rûm sancaklarıdır. Bunlardan aşağısı sonradan ilhâk olunmuştur." (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr.1969, vr.120^b)

⁵⁰ Rûm Eyâletine sonradan İlhâk edilen sancaklar ise şunlardır: "Livâ-i Trabzon, Livâ-i Bayburd, Livâ-i Kemah, Livâ-i Gerger ve Kahta ve Behisni, Livâ-i Malatya, Livâ-i Divriği ve Dârende, Livâ-i Kırşehir Ma'a Bozok, Livâ-i Elbistan, Livâ-i Mer'aş, Livâ-i Ulubor, Livâ-i Ispir." (Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.120^b-121^a). Ayrıca bkz. Ek VI

Rum beylerbeyiliğine sonradan katılan livâlar arasındaki Elbistan sancakbeyi olarak gözükmektedir⁵¹. Daha önce Dulkadır Beyliği sınırları içerisinde yer alan Bozok bölgesi de Kırşehir ile birlikte bu sancak listesine sonradan ilâve edilenler arasında yer almaktadır⁵².

Dulkadır Beyliğinin ortadan kaldırılıp, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra Osmanlı idâri düzeninde yerini alan Maraş ve Elbistan livâları Dulkadır nüfuzunun kırılması amacıyla hemen Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Maraş ve Elbistan livâlarının Rum beylerbeyiliğine bağlanmasının sebebi, bu eyâletin coğrafi konumu ve diğer ilişkiler sebebi ile olsa gerektir. Çünkü, bu bölge stratejik önemi haiz olduğundan dolayı Osmanlı Devletini zor bırakmaktaydı. Daha ileride de görüleceği üzere bu bölge de isyanlar eksik olmayacaktır ve Osmanlı padişahu yeni düzenlemelere gitmek zorunda kalacaktır. Bu yüzden Osmanlı Devleti beylik ortadan kaldırıldıktan sonra bu bölgede beylerbeyilik teşkilatı kurmayıp, buradaki idârî birimleri başka beylerbeyiliklere bağlama yoluna gitmiştir.

Maraş ve Elbistan livâlarının Rum beylerbeyiliğine bağlı kalmaları pek uzun sürmemiş, daha sonra buradan da ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine İlhâk edilmiştir⁵³. Zaten daha önceki dönemlerde Dulkadır vilâyeti Karaman beylerbeyiliği ile sınır oluşturmaktaydı. Kayseri II. Bâyezid döneminde Dulkadır Beyliğine bağlı bir yerleşim birimiydi. Ancak Kayserinin Osmanlılar tarafından fethini müteâkip, yeni kurulan Karaman beylerbeyiliğine bağlı bir livâ olarak bağlanmış ve buranın paşa sancağı kabul edilmesi dolayısıyla beylerbeyinin Kayseri'de oturması emr

⁵¹ 928/1522 Tarihli bir sancak listesine göre; Rum Eyaletine sonradan ilhâk olunan sancaklar arasında Elbistan ve Maraş sancak beylerinin isimleri şu şekilde geçmektedir: "Livâ-i Elbistan, Benam-ı Koçi Beg Livâ-i Mer'as, Benam-ı Mustafa Beg, Veled-i KızılAhmed Beg" (Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.120^b-121^a)

⁵² Livâ-i Kırşehir Ma'a Bozok, Benâm-ı Süleyman Beg (Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.120^b)

⁵³ 929/1523 tarihli bir sancak listesine göre; Maraş ve Elbistan Livâlarının Karaman Eyaletine İlhâk olduğuna dâir şöyle bir kayıt geçmektedir: "Livâ-ı Elbistan ve Maraş sene 929 cemaziyelevvel-i ahîrisinin 23. günü Rumdan ifraz olunup Karamana İlhâk olundu." (Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr. 121^a); Bu sancak listesinde Ayıntab, Adana, Tarsus ve Sis livâlarının Arab Eyaletine bağlı olduğu görülmektedir. *DİA*, "Elbistan" maddesi yazarı Mehmet Taşdemir'in, "Osmanlı idâresi altında bulunan Elbistan'ın bir kaza merkezi olarak Halep beylerbeyliğine tâbi bulunduğunu", söylemesi yazarın yanlış değerlendirme içerisinde olduğunu gösterir. Bu tarihlerde Elbistan, Maraş ile birlikte bir sancaktır ve Rum Eyaletinden ayrılarak Karaman Eyaletine bağlanmıştır.

olunmuştur⁵⁴. 23 Cemaziyelâhir 929/17 Nisan 1523 tarihinde Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak, Karaman beylerbeyiliğine bağlanan Maraş ve Elbistan sancakları bu bölgedeki kargaşadan dolayı yine bu beylerbeyiliğe bağlanmış olması gerekir. Çünkü, Karaman beylerbeyiliği sancakları sayılırken, Maraş ve Elbistan sancakbeylerinin isimleri geçmemektedir⁵⁵. Bu da bize göstermektedir ki, Rum beylerbeyiliğinden ayrılan bu iki sancak alâle-acele Karaman beylerbeyiliğine bağlanmış ve henüz sancak listeleri hazırlanırken bu sancaklara, sancakbeyi atanmamıştır. Esâsen bir livânın müstakil beylerbeyiliklerden birine bağlanması veya ondan ayrılması, dönemin hâdiselerine göre değişmekte ve ayarlanmaktaydı. Maraş ve Elbistan livâlarının önce Rum, daha Karaman beylerbeyiliğine bağlanması tatbikatta birtakım zorlukları da beraberinde getirmiştir⁵⁶. Ancak, Maraş ve Elbistan sancaklarının Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine ilhak edilmesini müteakip, Karaman beylerbeyiliği ile Dulkadir Vilâyetinin sınırını⁵⁷, çizen Kayseri şehri Karaman beylerbeyinin tahtı tayin edilip, beylerbeyinin burada oturması emr olunmuştur⁵⁸. Daha sonraki dönemlerde ise Karaman beylerbeyiliğine gönderilen 20 Receb /3 Nisan 1527 tarihli bir hükümde ise, Karaman beylerbeyiliğine ilhak olunan Dulkadir vilâyetindeki sipahilere buralardan timarlar verildiği belirtilmektedir⁵⁹. Daha önceleri Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman beylerbeyiliğine ilhak edilmesiyle, Dulkadir vilâyetine sınır olan Kayseri livâsının paşa sancağı ittihaz edilerek, Karaman beylerbeyinin burada oturmasının emr olunması ve buranın Karaman beylerbeyiliğinin yönetim merkezi haline getirilmesinin sebebi belki şu olabilir: Dulkadir vilâyetinde henüz beylerbeyilik teşekkül etmediğinden dolayı, bu bölgede bulunan Türkmen grublarının sık sık isyanlara katılmaları dolayısıyla ve burada timarlı sipahilerin dirliklerinin dağıtımında tatbikatta birtakım zorlukları da beraberinde

⁵⁴ Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri Livası," *Zeki Velidî Togan'a Armağan*, İstanbul 1950-55, s. 1

⁵⁵ "Livâ-i Mer'aş ve Livâ-i Elbistan" adı altında kayıtlı bulunan 1523 tarihli sancak listesinde, bu iki sancağın tek bir sancak ittihaz edilerek, sancakbeylerinin isimleri zikredilmediği gibi, bu sancakların Karaman Eyaletine sonradan ilhâk edildiği belirtilmiştir. (Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr. 120^a-120^b)

⁵⁶ Tayyib Gökbilgin, "XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, sayı: VI (1965), s. 52

⁵⁷ BOA, TT. 38 numaralı tapu tahrir defterinde Kayseri livâsının sınırları çizilmiştir.

⁵⁸ Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr. 121^a

⁵⁹ Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 51^b-52^a

getireceği düşünülerek böyle bir idârf düzenlemeye gidilmiş olabilir. Çünkü, Kayseri livâsı coğrafi bakımdan stratejik önemi haiz yollar üzerinde bulunmakta, Rumeliye veya diğer bölgelere yapılacak seferlerde ordunun toplanabileceği bir yerleşim yeri olduğundan, burasının beylerbeyilik merkezi yapılması doğal karşılanacaktır. Nitekim, daha sonra bu bölgede çıkan Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarında Karaman beylerbeyi bizzat görev alarak, duruma müdâhale etmiştir. Ancak, burada Dulkadir Beyliği sınırları içinde yer alan bu bölgede neden bir beylerbeyiliğin teşekkül etmediği suâlî akla gelebilir. Fakat bu konu, o dönemin siyâsi olaylarıyla birlikte Osmanlı devletinin idârf düzeni incelenerek anlaşılacaktır. Burada da siyasi hâdiselerin idârf düzenlemede önemli bir faktör olarak rol oynadığı söylenebilir.

Dulkadir vilâyetinin Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden sonra Maraş ve Elbistan'ın birer sancak ittihaz edilerek Rum beylerbeyiliğine bağlandığını görmüştük. Ancak burada gözden kaçan bir husus vardır ki; Maraş ve Elbistan livâlarının Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden bir süre sonra Karaman beylerbeyiliğine bağlandığı şeklindeki görüştür ki, bu yanlıştır⁶⁰. Yukarıda da izah edildiği üzere Maraş ve Elbistan ilk başta Rum beylerbeyiliğine bağlanmıştır. Daha sonra buradan ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlı olduğu sancak listelerinden ve tarihî kayıtlardan anlaşılmaktadır. Hatta bu durumu Karaman beylerbeyiliğine gönderilen bir hüküm de doğrulamaktadır⁶¹. Bu hükümde Dulkadirli tâifesinin Rum

⁶⁰ Burada Tayyib Gökbilgin ve Ahmed Akgündüz Karaman Eyaleti nizamnâmesindeki bir hükümden yola çıkarak - "Bundan akdem Zülkadriyye vilâyeti Karaman Beğlerbeğiline ilhâk olundukda "- Dulkadir Beyliğinin Osmanlı Devletine katıldıktan hemen sonra Karaman beylerbeyiliğine ilhak edildiğini ve daha sonradan müstakil bir eyâlet olduğunu söyleyerek yanıılmışlardır. (Tayyib Gökbilgin, "XVI. Asırda Karaman Eyâleti ve Lârende (Karaman) Vakıf ve Müesseseleri", VD, sayı: VII (1968), s.29; Ahmed Akgündüz, *Osmanlı Kanunnâmeleri* VI, İstanbul 1993, s.34ⁿ)

⁶¹ Karaman Beylerbeyiliğine gönderilen hükümde aynen şöyle denilmektedir: "*Hâlâ Dergâh-ı sa'âdet-destgâhuma mektub gönderüb Vilâyet-i Zülkadriyye'de olan Yeni-il* (Rum eyâletine bağlı ve Sivas yakın bir sancak merkezidir) *husûsı için Rum beğlerbeğisi arz idüb ol-babda vârid olan ahkâm-ı şerife husûsı için i'âm eylemiş idi.*"

1- "*İmdi mukaddemâ Zülkadirlü tâifesine kadimi tasarruf itdikleri yerleri verilmek emrolunduğı kemâkân mukarrerdir. Ammâ Vilâyet-i mezbûrede şol yerler ki, evvelden Rum vilâyetinden olub Rum defterinde mukayyed ve mestûr olâ, ânın gibiler Zülkadriyelüye yazılmak emr olunmamıştır.*"

2- "*Buyurdum ki, hükm-i şerif-i vâcibü'l-ittibâum varıcak zikrolunan Yeni Il şöyle ki, Rum defterinde evvelden mestûr ve mukayyedse ve kâdimden Zülkadirlü tasarruf iderse anlara verilen mufassal hükm-i cihân mutâ' muktezâsınca kâdimî tasarruf idegeldükleri tumarlarını Rum Beğlerbeği defterinden tevcih eyleyüb tezkiresin viresin ki, berât-ı hümâyun verile.*"

eyâletinde timarları olduğu belirtilmektedir. Bunların Rum Eyâletinin defterine kaydedilmesi gerektiği Zülkadriyye'ye yazılmamasının emrolunduğu bildirilmekte ve bunlardan da Rum beylerbeyinin sorumlu olduğu vurgulanarak bu bölgenin idâri bakımdan tamamen Rum beylerbeyiliğine bağlı olduğu zikredilmektedir. Ancak Rum beylerbeyiliğine bağlı Yeni-il bölgesinde Dulkadirli sipahilerinin timarları bulunmakta ve bu durum Rum ve Karaman beylerbeyileri arasında ihtilaf konusu olmaktadır. Şöyleki; daha önce bu bölgede timar tasarruf eden Dulkadır sipahilerine tezkirelerini Rum beylerbeyi vermekte olup, bunlar Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktadırlar. Fakat bir sefer vukuunda ise, Yeni-il'den timar tasarruf eden sipahiler de dahil olmak üzere Dulkadirli sipahilerinin tamamı Karaman beylerbeyiliğine tâbî olarak onunla birlikte sefere katılmaları bildirilmektedir⁶².

XVI. yüzyıla âit sancak listelerinden edindiğimiz bilgilere göre; Topkapı Sarayı Arşivi D.9772 numaralı sancak listesinde, Maraş, Elbistan ve Bozok sancakları gözükmemektedir⁶³. Çünkü, bu sancak listesi Şevval 927-Receb 928 (Eylül 1521-Haziran 1522) tarihinde hazırlanmış olduğundan Dulkadır Beyliğinin siyâsi bakımdan tamamen ortadan kaldırılmadığından dolayı bu sancaklar bu listede yer almamıştır. Hem de bu tarihlerde son Dulkadır Beyi Şehsuvaroğlu Ali Bey henüz hayatta olduğundan Dulkadır vilâyeti Osmanlı idâri düzeninde yerini alamamıştır. 26 Şaban 928/20 Temmuz 1522 tarihinde, yani bu sancak listesinin hazırlanmasından sonra Şehsuvaroğlu Ali Bey öldürülmüştür. Dulkadır Beyliğinin ortadan kaldırılmasından hemen sonra Maraş, Elbistan ve Bozok'un birer sancak ittihaz edilerek Rum beylerbeyiliğine bağlandığını, hatta Elbistan sancakbeyinin Koçi Bey olduğunu daha önce söylemiştik. Ancak bu beylerbeyiliğe kısa bir süre bağlı kalan Maraş ve Elbistan livâlarının 23 Cemaziyelevvel 929 /17 Nisan 1523 tarihinde Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlandığını, Bozok livâsının ise Rum beylerbeyiliğinin sancakları

3- "Ammâ sefer vâkî oldukda cümle Zülkadirlü bir tâife olub anın gibi Yeni-il'den timar tasarruf idenler, sâir Zülkadirlü ise bir yerde eşüb Karaman beylerbeyiliğine tâbî olub edâ-i hizmet eyleyeler, şöyle bileler." (Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 52^a-52^b)

⁶² Bâyezid Devlet Kütübhanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1970, vr. 52^a-54^b

⁶³ TSMA., D.9772 numaralı sancak listesi. Bu liste Ömer Lütfi Barkan tarafından neşredilmiştir. Ömer Lütfi Barkan, "H. 933-934 (M.1527-1528) mâlî yılına ait bir bütçe örneği," *İFM*, XV/1-4 (1960), s.251-329

arasında kaldığını görmekteyiz. Ancak bu beylerbeyiliğe bağlanan sancaklar daha önceki Rum beylerbeyiliğindeki gibi bu beylerbeyiliğe kısa süreli bağlı kalmayarak uzun süre bu eyâletin sancakları arasında yer almıştır.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden sonra hazırlandığı tahmin ettiğimiz 124 numaralı Maraş tahrir defterinde “*Vilâyet-i Dulkadriyye*” adı altında Elbistan ve Maraş sancaklarının kaydedildiği görülmektedir. Maraş ve Elbistan sancağı bu tarihlerde Vilâyet-i Dulkadriyye'ye bağlı olarak gözükmektedir⁶⁴. Bu defterdeki kayıtlardan öğrendiğimize göre Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden sonra hemen bu bölgenin tahriri yapılmış, sancaklar oluşturulmuş ancak henüz eyâlet teşkilatı kurulmamıştır⁶⁵. Çünkü buradaki bir kayıta bu bölgedeki Dulkadır sipahilerinin Rum eyâletinde timar tasarruf ettikleri bildirilmekle birlikte, Rum eyâletine bağlı olan Elbistan sancakbeyi Koçi Bey'in adı da geçmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, Dulkadır Beyliğinin Osmanlı Devletine tamamen katılmasıyla Elbistan sancakbeyi Koçi Bey'in sonradan isminin geçmesi ve Dulkadır sipahilerinin Rum eyâletinde timar tasarruf etmeleri, bu bölgenin Osmanlılara katılmasından hemen sonra eyâlet teşkilatının kurulmadığı, dolayısıyla Elbistan ve Maraş sancaklarının Rum eyâletine bağlandığı fikrini doğrulamaktadır. 15 safer 930/10 Aralık 1523 tarihli timar tevcihinde Elbistan, sancakbeyi olarak Koçi Bey'in isminin geçmesi, bu şahsın bu tarihlerde de Elbistan sancakbeyi olduğunu göstermektedir⁶⁶. Buradaki bilgilerden öğrendiğimize göre; Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra, bu vilâyetin yönetiminin Koçi Bey'e verilerek timarları yazılmaya başlanmıştır⁶⁷. Ancak buradaki kayıtlardan anladığımıza göre; bu tarihlerde (7 Muharrem 929/20 Kasım 1522) Zamantu

⁶⁴ BOA, TT. 124, s.1, 50/1 Bu defterde Elbistan ve Maraş sancakları şu şekilde geçmektedir: “*Livâ-i Elbistan tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, hâs hâ-i Behram Beg mirlivâ-i Elbistan,- Livâ-i Mer' aş tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, Hâs hâ-i İskender Beg mirlivâ-i Mer' aş.*” Ayrıca bkz. Ek II

⁶⁵ Tayyib Gökbilgin, Maraş livâsının Dulkadurlılardan alınmasından hemen sonra bir süre Karaman eyâletine bağlandığını ve bir aralık bu sancağı (livâ-i Maraş ve Elbistan) 500 akçelik haslarla Yularkısdı Sinan Paşa'nın oğlu İskender Bey'in yönetiminde olduğu ve daha sonra ayrı bir eyâlet teşkil edildiğini söyleyerek yanılmıştır. (Ayn Alî, *Kavânin-i Alî Osman Der Hülâsâ-i Mezâmin-i Defter-i Divan* [Önsöz: Tayyib Gökbilgin] , İstanbul 1979, s. 20)

⁶⁶ BOA, TT. 124, s.10. Koçi Bey'in aynı şekilde 23 Cemaziyelâhir 929/ 17 Nisan 1523 tarihli sancak listesinde Rum eyâletine bağlı Elbistan sancakbeyi olarak gözükmesi bu bilgileri doğrulamaktadır.

⁶⁷ BOA, TT. 124, s. 36. Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesiyle birlikte Osmanlı Devleti merkezden buraya Koçi Beyi atayarak timar tevcihlerinin verilmesi ve tahrirlerin yapılmasını gerçekleştirmiştir.

nahiyesinin Kayseri sancağına bağlı olduğu görülmektedir⁶⁸. Daha ileride de görüleceği üzere Zamantu, Dulkadriyye vilâyetinin kazaları arasında yer alacaktır⁶⁹.

Yine 124 numaralı Maraş tahrir defterinde şöyle bir hüküm yer almaktadır: “ Mezkûr Alagöz vilâyet-i Rûm’da timar tasarruf idüb bâ’dehû hükm-i şerif ile Karamanda timara çıkub timar tasarruf idüb ma’zûl olmağın bu timar tevcih olundu.” Buradaki hükümden anladığımıza göre; önce Rum beylerbeyliğinde timar tasarruf eden bir sipahinin (bu şahıs daha önceki kayıtlarda da Dulkadır sipahisi olarak gözükmektedir) daha sonra Karaman beylerbeyliğinde timar tasarruf etmesi ve nihayetinde Dulkadır vilâyetinde timar sahibi olması, Maraş ve Elbistan sancağının Osmanlılara katılmasından hemen sonra bir beylerbeylik teşekkül ettirilmeden önce Rum beylerbeyliğine, sonradan Karaman beylerbeyliğine bağlanarak daha sonra ise, müstakil bir beylerbeylik haline geldiğini gösteren bir başka örnektir. Nitekim bu düşünceyi diğer sancak listelerinin ve kanunnâmelerin doğruladığını daha önce belirtmiştik.

Tahrir defterlerindeki kayıtlardan öğrendiğimize göre, Dulkadır sipahilerinin Karaman eyâletinde timar tasarruf etmesi, Maraş ve Elbistan sancağının Karaman eyâletine bağlı olduğunu göstermektedir⁷⁰. Aynı şekilde Karaman sipahilerinin Zamantu ve Elbistan bölgesinde timar tasarruf etmeleri bu bölgenin Karaman beylerbeyi yönetiminde olduğu fikrini doğrular mahiyettedir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Dulkadır vilâyetinde yaşayan Türkmenlerin Anadolu, Rumeli, Rum ve Karaman beylerbeyliğine dağıtılmasıdır. Osmanlı idârî sisteminde çok geniş bir coğrafi sahaya sahip olan bu bölgenin insanlarına neden durup dururken mekân olarak çok uzak sayılabilecek bölgelerdeki timarlar tevcih edilmektedir? Bizce bunun amacı sürekli karışıklıkların eksik olmadığı ve stratejik önemi haiz olan bu Dulkadır bölgesi Osmanlı Devletine son katılan beylik olması hasebiyle mahalli beylerin nüfuzunun kırılması

⁶⁸ BOA, TT. 124, s.40. Bu defterdeki kayıt aynen şu şekildedir: “*Nâhiye-i Zamantu der livâ-i Kayseriyye*” 38 numaralı tahrir defterinde de Zamantu nahiyesi Kayseri sancağına bağlı gözükmekte olup, aynı zamanda Kayseri sınırını da oluşturmaktadır.

⁶⁹ BOA, TT. 998, s.546.

⁷⁰ BOA, TT. 124, s. 43

maksadıyla bu sipahilere başka bölgelerde timar verilmesi uygun görülmüştür. Çünkü Osmanlı Devleti kendine sürekli isyan edecek kendi boy ve teşkilatlarını muhafaza eden bir Türkmen bölgesini istemeyecek ve onlar için gerekli idârî düzenlemeleri yapacaktır. Dulkadır vilâyetindeki uygulamalarda bu sonucu doğurmaktadır. Ancak buradaki nüfuz kırıldıktan sonra beylerbeyilik teşkilatı kurulacaktır.

124 numaralı timar tevcih defterinde görüldüğü üzere, Dulkadırlı sipahilerinin timarları Karaman Eyâletinde gözükmekte idi. Aynı duruma 371 numaralı Karaman Eyâletine ait olan bu defterde de rastlanılmaktadır. Çünkü, bu defterde de Dulkadıroğlu Hasan Beğ vs. gibi isimler geçmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, Dulkadır vilâyetinin (Maraş ve Elbistan livâları olmak üzere) bir müddet Karaman eyâletine bağlandığını, daha sonra ayrılarak müstakil bir eyâlet olduğunu, ancak bu eyâletten ayrıldıktan sonra dahi, Dulkadırlıların timarlarının buralarda mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Hatta 124 numaralı timar tevcih defterinin tamamının 392 numaralı Karaman defterinin içinde yer alması Dulkadır vilâyetinde yer alan Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman eyâletine bağlı olduğu fikrini pekiştirmektedir⁷¹.

23 Cemaziyevvel 929/17 Nisan 1523 tarihinde Rum eyâletinden ayrılarak Karaman Eyâletine bağlanan Maraş ve Elbistan sancakları, bu eyâlete uzun bir süre bağlanmış gözükmektedir. 1523 tarihindeki sancak listesinde bu sancakların sadece isimleri sayılırken, 1526 tarihli sancak listesinde sancakbeylerinin de isimleri geçmektedir⁷². Bu arada daha önceki sancak listelerinde Elbistan sancağının ismi geçerken, bu sancak listesinde Elbistan sancağının ismine rastlanılmamaktadır. Onun yerine Karaman Eyâletleri arasında Maraş sancağından sonra Bozok sancağının yer aldığı görülmektedir⁷³. Elbistan'ın başlangıçta livâ olmasına rağmen daha sonraki defterlerde livâ olarak rastlanılmaması, belkide burada beylerbeyinin hassının

⁷¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki 392 numaralı Karaman eyâletine aid Tapu-Tahrir defterinin içine 124 numaralı Maraş Tahrir Defteri - yazı stili farklı olmak üzere - aynen kaydedilmiştir.

⁷² TSMA, D. 10057 numaralı sancak listesi. Bu sancak listede Maraş sancağı şu şekilde kaydedilmiştir: "Livâ-i Mer'aş, mahlûl, Üveys Bege verildi, hâsıl, dört kerre yüzbin, 400.000"

⁷³ TSMA, D. 10057 numaralı sancak listesi. Bu listede Karaman Eyâleti sancakları arasında yer alan Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir: " Livâ-i Bozok, mahlûl, Mahmud Bege verildi, hâsıl 230.000." Ayrıca bkz. Ek VII

yükseltilmesi şeklinde düşünülebilir. Ancak bu tarihlerde bir beylerbeyiliğin teşekülünden de bahsetmek mümkün gözükmemektedir. Sadece bir yer sancak yapıldığı zaman sancakbeyinin hassı yükseleceğinden bu düşünülmüş olabilir. Zaten bundan sonra hazırlanan sancak listelerinde de bir müddet Elbistan sancağının ismine rastlanılmayacaktır.

Topkapı sarayı arşivinde D.5246 numarada kayıtlı bulunan diğer bir sancak listesinin tarihini 1527 olarak tespit edilmişti. Zaten 1526 yılında hazırlandığını söylediğimiz D.10057 numaralı defterdeki isimlerin birçoğunun aynen burada geçmesi bu listenin bu defterden sonra hazırlandığı fikrini doğrulamaktadır. 1527 yılında hazırlandığı tahmin edilen D.5246 nolu sancak listesinde Maraş sancağı daha önceki listede olduğu gibi Karaman Eyâleti sancakları arasında geçmektedir⁷⁴. Daha önceki D.10057 nolu sancak listesinde Maraş sancakbeyi Üveys Bey'den önce mahlûl kelimesi geçtiğinden dolayı, Üveys Bey'in bu sancakbeyliğine kendinden önce ölen şahsın yerine boşalan sancakbeyliğine atandığı anlaşılmaktadır. 1527 tarihli D. 5246 numaralı sancak listesinde Maraş sancakbeyi olarak Üveys Bey'in geçmesi, bu sancak listesinin D.10057 sayılı defterden hemen sonra hazırlandığını da göstermektedir. Yine 5246 numaralı sancak listesinde daha önceki listede olduğu gibi Elbistan livâsının ismine rastlanılmamaktadır. Onun yerine görülen Bozok sancağı ise boş gözükmektedir. Ancak bu sancak listesinde Bozok sancağının buradan ayrılarak tekrar Rum Eyâletine bağlandığı görülmektedir⁷⁵. Burada her iki sancak listesinde de (D.10057 ve D.5246) Elbistan sancağının ismine rastlanılmaması, bu sancağın livâlıktan ayrılarak kaza konumuna düşmesini akla getirebilir. Çünkü, 932/1526 tarihli olduğu tahmin edilen 998 numaralı tahrir defterinde Elbistan, Maraş Livâsına bağlı bir kaza merkezi olarak gözükmektedir⁷⁶. Bu durum Elbistan'ın 1524 yılından itibaren kaza konumuna düştüğünü göstermektedir. Daha sonraki sancak listelerine

⁷⁴ TSMA, D.5246 numaralı sancak listesi. Bu sancak listesinde Karaman Eyâletine bağlı görülen Maraş sancağı şu şekilde geçmektedir: "Livâ-i Mer'aş, Benam-ı Üveys Beg, Mirahûr, hâs, dörtkerre yüzbin, 400.000." Ayrıca bkz. Ek VIII

⁷⁵ TSMA, D.5246 numaralı sancak listesi. Bu listede Rum Eyâleti sancakları arasında gözükten Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir: "Livâ-i Bozok, Mahmud Beg Veled-i Şükrâllah Beg 470.000"

⁷⁶ BOA, TT.998, s.468. Bu defterde Elbistan kazası şu şekilde geçmektedir: "Kazâ-i Elbistan tâbi-î livâ-i mezbur."

baktığımızda ise Elbistan'ın tekrar livâ olarak Maraş ile birlikte Karaman Eyâletine bağlandığını görmekteyiz. TSMA. D.8303 numaralı defterde Maraş ve Elbistan bir sancak ittihaz edilerek Karaman Eyâleti sancakları arasında yerini almıştır⁷⁷. Metin Kunt'un 1529-1530 yılları arasında düzenlenmiş olacağını tahmin ettiği D.8303 numaralı sancak listesinde Maraş ve Elbistan tek bir sancak adı altında kaydedilmiş iken, Bozok ayrı bir sancak olarak gözükmektedir⁷⁸. Bu listede Maraş ve Elbistan sancakbeyi olarak görünen İskender Bey⁷⁹, 1524 tarihinde 124 numaralı Maraş tahrir defterinde Maraş sancakbeyi olarak görünmektedir⁸⁰. Bu sancak listesinde Kırşehir sancakbeyi olarak görünen Behram Bey yine 1524 tarihli Maraş tahrir defterinde Elbistan sancakbeyi olarak kayıtlıdır⁸¹. Yani 1524 yılında Elbistan sancakbeyi olan Behram Bey 1530 tarihinde Beyşehir sancakbeyi konumundadır. Çünkü her iki sancakta 1524'ten 1530'a kadar Karaman beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktaydılar. Arasıra sancaklar yer değiştirdiği gibi bazı durumlarda sancakbeyleri de yer değiştirebiliyordu.

1530 tarihli olduğu tahmin edilen bir sancak listesine göre İskender Bey'in Maraş ve Elbistan sancaklarının Karaman beylerbeyiliğine bağlı gözükmemesine karşılık, 1531 yılında hazırlandığı tahmin ettiğimiz⁸², diğer bir sancak listesinde ise "vilâyet-i zülkadriyye" adı altında, Maraş merkez olmak üzere bir eyâlet teşkilatının kurulduğu

⁷⁷ TSMA, D.8303 numaralı sancak listesi. Bu sancak listesinde Karaman Eyâletine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancakları şu şekilde geçmektedir: "*Livâ-i Mer'aş ve Elbistan, der tasarruf İskender Beg Veled-i Yularkıstı Sinan Paşa, hâs, beşyüzbin-500.000.*" Ayrıca bkz. Ek IX

⁷⁸ TSMA, D. 8303 numaralı listede yine Karaman Eyâletine bağlı bulunan Bozok sancağı şu şekilde geçmektedir. "*Livâ-i Bozok, der tasarruf Mustafa Beg veled-i İsmail, hâs, 300.000.*"

⁷⁹ Müneccimbaşı'nda şöyle bir ifade geçmektedir: "*Ferhad Ağa yeniçeri Ağası nasb ve İskender ağaya Mer'aş eyâleti ihsan buyuruldu.*" Burada adı zikredilen İskender Bey yukarıdaki listede Maraş ve Elbistan sancakbeyi olabilir. (Müneccimbaşı, III, 505); Ayrıca yukarıda adı geçen şahıs D.9772 nolu sancak listesinde Diyarbekir vilayeti Arabgir sancakbeyi olarak adı geçmektedir. Nejat Göyünç, bu sancak listesinin Diyarbekir beylerbeyiliğine ait olan kısmını yayımlamıştır. (Nejat Göyünç, "Diyarbekir beylerbeyiliğinin İlk idârî Taksimâtı", *İÜEF. Tarih Dergisi*, sayı: 23 (1969), s.26-30; D. 9772 nolu listenin 1522 yılında hazırlandığı hesaba katılacak olursa o görevden ayrıldıktan sonra buraya sancakbeyi olarak atandığı düşünülebilir.

⁸⁰ BOA, TT. 124, s.50/1. Bu defterdeki kayıt aynen şöyledir: "*Livâ-i Mer'aş, tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, hâs hâ-i İskender Beg mirlivâ-i Mer'aş*"

⁸¹ BOA., TT. 124, s.1. Bu defterdeki kayıt aynen şöyledir: "*Livâ-i Elbistan, tâbi-i vilâyet-i Dulkadriyye, Hâs hâ-i Behram Beg, mirlivâ-i Elbistan.*"

⁸² Atif Efendi, nr.1734'de kayıtlı bulunan bu sancak listesinin içinde şöyle bir kayıt bulunmaktadır: "*Sene seb'a ve selâsin ve tis'a mie*" buradan da anlaşılmaktadır ki, bu sancak listesi H.937 (M.1531) tarihinde hazırlanmıştır.

anlaşılmaktadır⁸³. Dolayısıyla Osmanlı idâresine tam olarak geçişinden yaklaşık dokuz yıl sonra Dulkadır beylerbeyliği teşkil edilmiş oluyordu.

3-Dulkadır Beylerbeyliğinin Kuruluşu

Osmanlı İmparatorluğunun, hâkimiyeti altına aldığı bölgelerde, mutlak bir merkezîyetçilik fikrinden tamamen uzak bir düşünce tarzı ile, fethedilen bölgelerin özelliklerine göre değişik bir idâre tarzı uygulandığı bilinmektedir. Dolayısıyla Osmanlı idârî teşkilâtının en karakteristik taksîmâtı olan eyâletler, aynı zamanda taşra teşkilatının da temel birimlerini oluşturmaktadırlar⁸⁴.

Osmanlılarda en büyük idârî birim olan eyâletin resmen kullanılışı XVI. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Daha önceleri bunun yerine “vilayet” ve “beylerbeyilik” tabiri kullanılmış iken, 1591 yılında beylerbeyilik teriminin idârî özelliğini yansıtmak maksadıyla “eyâlet” kelimesi kullanılmaya başlanılmıştır⁸⁵. Bizim konumuzun da XVI. yüzyılın ilkyarısına tekâbül etmesinden dolayı “*eyâlet*” kelimesi yerine “*beylerbeyilik*” deyimini kullanmayı tercih ettik.

Dulkadır Beylerbeyliğinin kuruluşuna geçmeden önce, Osmanlı taşra teşkilatında en büyük idârî birim olan eyâlet ve aynı zamanda bu eyâletin askeri ve idârî amiri konumunda bulunan beylerbeyinin târihî gelişimine kısaca bir göz atalım:

Türk-İslam devletlerinde değişik adlarla anılan ve Osmanlı Eyâlet teşkilatının en yetkili âmiri konumunda bulunan bu şahıs kaynaklarda beylerbeyi, mîr-i mîrân, emîrû'l-ümerâ ve vâli olarak zikredilmektedir⁸⁶. Beylerbeyi tâbiri ilk sıralar “geniş askeri yetkilere sahip kumandan” anlamında kullanılırken, daha sonraları yeni

⁸³ Atıf Efendi, nr.1734, vr.205^b. Bu listede “*vilâyet-i Zulkadriyye*” adıyla kayıtlı bulunan Dulkadır eyâletinin sancakları şu şekilde sıralanmaktadır: “*Livâ-i Mer'aş, Livâ-i Bozok, Livâ-i Sis, Livâ-i Ayıntab*.” Ayrıca bkz. Ek X

⁸⁴ Şerafettin Turan, “XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdârî Taksimatı (H. 1041/M. 1631-32 tarihli bir idârî taksimat defteri),” *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, Erzurum 1961, s. 201.

⁸⁵ Halil İnalcık, “Eyalet”, *DİA*, XI, 548.

⁸⁶ Mehmet İpşirli, “Beylerbeyi”, *DİA*, VI, 69.

fethedilen bölgelerde kurulan eyâletlerin askerî ve idârî amirine de beylerbeyi denilmeye başlanmıştır. İlk dönem Osmanlı kaynaklarında beylerbeyi tâbiri, taşradaki muayyen bölgelerde görevli bulunan timarlı sipahilerin kumandanı olarak geçmektedir⁸⁷.

I. Murad zamanında Lala Şahin Paşa'nın Rumeli'de fetihler yapılması için görevlendirildiği sırada ilk defa beylerbeyi tâbiri kullanılmış ve Rumeli beylerbeyiliği bu dönemde ortaya çıkmıştır. Daha sonraki dönemlerde yeni fetihlerle Osmanlı ülkesinin genişlemesiyle birlikte beylerbeyinin (eyâlet) sayısı da hızla artmaya başlamıştır⁸⁸. Bu şekilde sınırların gelişmesine paralel olarak Anadolu ve Rumeli'de giderek artan meseleler karşısında sorumluluk bölgeleri genişlemeye başlamış ve bunun sonucu ortaya çıkan beylerbeyilikler ise; devletin idârî yapısının bel kemiğini teşkil etmekteydi. Ancak ilk kurulan Rumeli beylerbeyiliği, diğer beylerbeyilikler arasında seçkin bir konumda bulunmaktaydı. Bunun sebebi ise, Osmanlı devletinin Rumeliyi "dârü'l-cihâd" kabul etmesinden dolayı, Rumeli'ye her konuda öncelik tanınmış, Rumeli defterdarı, kazaskeri ve beylerbeyi teşrifâtta ön sıralarda yer almıştır. Ayrıca Rumeli beylerbeyiliğinden vezirlik makamına yükselenler olduğu gibi, bu görevi vezirlik pâyesiyle birlikte yürütenler de bulunmaktaydı. II. Mehmed döneminde Mahmud Paşa, Kanunî Sultan Süleyman zamanında da Makbûl İbrahim Paşa Rumeli beylerbeyiliği ile birlikte vezir-i azamlık görevini yerine getirenler arasındadırlar.

1393 yılında Yıldırım Bâyezid'in Anadolu'dan Rumeli'ye geçmesi esnasında Kara Timurtaş Paşa'yı Anadolu beylerbeyi olarak bıraktığı görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde gerçekleşen pekçok sefer ve harekât askeri kumandan sayısında bir artış gerektirdiğinden yeni beylerbeyilikler kurulmasına ihtiyaç duyulmuştur. Çünkü, beylerbeyi kendi bölgesinde idârî bir yetkili olmakla birlikte buldukları bölgenin askeri âmiri ve kumandanı durumunda olmalarından dolayı da seferlere iştirak etmek zorundaydılar. Ayrıca, beylerbeyine bağlı bulunan sancakbeylerinin tayinlerinin direk

⁸⁷ İncalcık, "Aynı makale", göst. yer.

⁸⁸ İpşirli, "Aynı makale", göst. yer.

olarak merkezden yapılması ve sancakbeylerinin seferlerde yine padişahın emriyle görevlendirilmeleri beylerbeylerinin otoritelerini sınırlandırmaktaydı⁸⁹.

Anadolu'da kurulan beylerbeyilikler geleneksel idâri modeller çerçevesinde gelişirken buralarda kurulan vilâyetlerin yönetimi hânedana mensûb şehzadelerin idâresine verilmekteydi. Nitekim üçüncü beylerbeyilik Sivas, Tokat ve Amasya bölgelerini içine alan Rum beylerbeyiliği, Yıldırım Bâyezid döneminde beylerbeyi ve Paşa ünvanlarını kendi şahsında toplayan, bölgenin idâresinden sorumlu Laların gözetiminde bulunan şehzadenin idâreci olarak buldukları bir uc bölgesinden doğmuştur⁹⁰. Daha sonraki dönemlerde buradaki Amasya sancağı şehzadelerin bir nevi eğitim görüp yetiştikleri yönetim merkezi olduğundan dolayı şehzade sancağı diye anılmıştır. Buna ilave olarak Rumeli beylerbeyiliğine bağlı bazı uc vilâyetlerin 1463 yılından itibaren bir beylerbeyilik olarak gelişmesi, özel şartlara bağlı bazı değişikliklerle genişleyen Osmanlı topraklarının intizamlı bir idâri düzene sokulmasının bir sonucuydu. Ayrıca 1468 fethinden sonra bir şehzade ile lalasının idâresi altında bulunan Karaman vilâyeti daha sonra bir beylerbeyilik halini almıştır. 1514 yılında Hüsrev Paşa Karaman beylerbeyi olarak gözükmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşı dönüşü Alâüddeve'yi ortadan kaldırmasını müteâkip, Dulkadir vilâyeti kurulduğu gibi, Mısır seferi dönüşünde de - Suriye, Filistin, Mısır ve Hicaz'ı içine alan - Arab vilâyeti ile birlikte, Diyarbekir vilâyeti de Osmanlı idâri düzeninde yerini almıştır.

Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk yıllarında meydana gelen bazı olayların tesiriyle Arap vilâyeti yeni bir düzenlemeye tabi tutularak, Halep, Şam ve Mısır beylerbeyiliği oluşturulurken, Dulkadir vilâyetine ise; 1522'de bir Osmanlı beylerbeyi tayin edilmesinin aksine⁹¹, bu vilâyete bir beylerbeyinin tayini bu tarihten epeyce bir

⁸⁹ Metin Kunt, *Sancaktan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 27-

28

⁹⁰ İnalçık, "Aynı makale", s.549

⁹¹ Halil İnalçık, 1522 yılında Dulkadir hanedanından Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra "Alâüddeve Vilâyetine 1522'de bir Osmanlı Beylerbeyi tayin edilmesinden" söz eder (Halil İnalçık, "Eyalet", *DİA*, XI, 549). Ancak bu bilgiyi tarihi kayıtlar doğrulamamaktadır. Çünkü, Şehsuvaroğlu Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra burada bir beylerbeyilik teşekkül etmediğinden dolayı böyle bir şeyi

zaman sonra gerçekleşmiştir. Bu konuda tarihçiler farklı görüşleri sürmektedirler. Halil İnalçık 1522’de bu bölgeye bir Osmanlı beylerbeyinin tayininden söz ederken, İlhan Şahin ise; 1527’de bölgede çıkan Kalender isyanının bastırılmasından hemen sonra asayişin sağlamak için idâri düzenlemeler sonucunda bir beylerbeyiliğinin teşekkül etmiş olabileceği tahminini yürütmektedir.

Hemen belirtelim ki, Anadolu’da meydana gelen isyanların önlenmesinde, Osmanlı devletinin yerel temsilcisi konumunda bulunan beylerbeyilerin önemli fonksiyonları bulunmaktaydı. Dulkadir vilâyetinin hâkim olduğu sahada - daha öncede görüldüğü üzere - isyanlar eksik olmamıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde başlayan Celâli isyanları, Kanuni döneminde de Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarıyla - sadece adları değişerek - devam etmişlerdir. Bu bölgede bir beylerbeyiliğinin teşekkülünden önce bu isyanların çıkış sebepleri ve neticeleri ele alınmalıdır. Zirâ, Dulkadir beylerbeyiliğinin statüsü ve kuruluşu ile birlikte buraya bağlı yerleşim birimlerinin idâri ve askeri yönlerden başka sosyal, ekonomik ve kültürel yönleri de ele alınıp incelenmelidir. Böylece beylerbeyiliğinin asıl durumu anlaşılacaktır.

Şehsuvaroğlu Ali Bey’in katlinden sonra Dulkadir vilâyetinde olan timarlar devlet hazinesine alınmış olduğundan buradaki timar sahiplerinin isyanına sebebiyet vermiştir. Bu durum iki yıla yakın devam etmiş ve vezir-i azam İbrahim Paşa’nın Mısır seferi dönüşünde isyan bastırılarak, sipahilere timarları tekrar verilmesiyle sükûnet sağlanmıştır(1524)⁹². Daha sonra bu bölgede dirlikleri kesilen sipahilerin timarlarını vererek asayişin sağlayan vezir-i azam İbrahim Paşa Zilkâde 931/Ağustos 1525 sonlarına doğru İstanbul’a ulaşmıştır⁹³.

Kanûni Sultan Süleyman döneminde Dulkadir vilâyetinde çıkan ilk büyük isyan, 1526 yılında Bozok bölgesinde başlamış ve isyanın ele başından dolayı “Baba - Zünnûn” adıyla anılmıştır. Osmanlı kaynaklarında bu İsyanın sebebi burada bulunan

söylemek de tarihi kayıtlara aykırıdır. Ancak, H. 937/M. 1531 tarihinde Dulkadir vilâyetine müstakil bir beylerbeyi atandığı görülmektedir (Bostan, *Süleymannâme*, Süleymaniye Ktb., Ayasofya 3317, vr. 127^a)

⁹² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II, Ankara 1983, s. 31

⁹³ *Aynı eser*, s.321

sancakbeyinin “Söklen oğlu Musa” adlı bir ihtiyarın tarlasına nisbetsiz bir vergi tarh ettirmesi ve ihtiyarın bu haksız duruma itiraz etmesi üzerine, hakâret olarak sakalının kesilmesi olarak belirtilir⁹⁴. Aslında bu sebepler daha derin iktisâdî ve sosyal amillere dayanır. Bu hareket muhtemelen sadece zâhirî bir bahane olmuştur. İsyan kısa sürede Artukabad (Artova) ve Kazova taraflarında başlayıp, Bozok bölgesine yayılır ve buradaki sancakbeyi 20 Ağustos’da isyancılar tarafından öldürülür. Bunun üzerine Karaman beylerbeyi Hürrem Paşa’da isyanı önlemek için çarpışmalara katılır, ancak bir hafta sonra o da öldürülür. Bu sırada Mohaç seferinden dönmüş olan padişah 8 Ekimde Varadin’de bu haberi alınca, durumdan bilgi edinmesi için Anadolu beylerbeyi Behram Paşa’yı olay yerine gönderir. Daha sonra Rum beylerbeyi Hüseyin Paşa, Diyarbekir beylerbeyi Hüsrev Paşa, Maraş sancakbeyi Mahmud Bey⁹⁵, Malatya sancakbeyi Yularkısdı İskender Bey isyanı önlemek üzere padişah tarafından görevlendirilmişlerdir⁹⁶. Bu arada ihtiyatsızca âsilere karşı ânî bir saldırıya girişen Rum beylerbeyi Hüseyin Paşa ağır bir yenilgiye uğramış, ona yardımcı olmak amacıyla yola çıkmış bulunan Diyarbekir beylerbeyi Hüsrev Paşa’nın kuvvetleri olayları bastırmayı başaramışlardır. Ancak bu isyanın bastırılması çok güç olmuş, Osmanlı kuvvetleri muhtelif mağlubiyetlere uğramış, birçok mühim şahsiyetler maktül düştükten sonra bu isyanın ilk safhası bastırılabilmiştir.

Ancak, celalî isyanlarının bu birinci safhası sona erdiği sıralarda “Kalender” yahud “Kalender Şah” isyanı verilen ikinci bir isyan patlak vermiştir. 1527 yılında Hacı Bektaş’ın soyundan geldiğini iddia eden Kalender Şah’ın çağrısı üzerine Bozoklular yeniden ayaklanmışlardır. Bu isyanın sebebi ise; daha önceki dönemde Şehsuvaroğlu

⁹⁴ Faruk Sümer, “Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar,” *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara 1974, s.321

⁹⁵ Jean-Louis Bacque-Grammont, bir makalesinde Mahmud Paşa’nın 1522’de Şehsuvaroğlu Ali Bey’in yokedilmesinden sonra Maraş’a tayin edildiğini ve Zülkadriye beylerbeyi olduğunu söyleyerek yanılmıştır.(Jean-Louis Bacque Grammont, “1527 Anadolu İsyanı Hakkında Yayınlanmamış Bir Rapor”, *Bulleten*, LI/199 (1987), s.111ⁿ)

Buradaki Maraş sancakbeyi Mahmud Bey’in, 1523 tarihinde Maraş livâsının Rum eyâletinden ayrılarak Karaman’a ilhak edilmesi sırasında Maraş sancakbeyliğine atandığı ve bu görevini 1526 tarihine kadar sürdürdüğü tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Bu şahıs daha sonra kızılbaşlar tarafından öldürülen Hürrem Paşa’nın halefi olarak Karaman beylerbeyiliğine tayin edilmiştir. (Celal-zâde, *Tabakat* [neşreden: P. Kappert], Wiesbaden 1981, vr.161^{a-b}); Hatta Bostan , Maraş sancakbeyi Mahmud Paşa’nın Karaman Beylerbeyiliğine tayin edilmesini şöyle verir: “*Karaman beğlerbeğiliği ol-mahâll Maraş begi olan Mahmud Paşa’ya ihsan buyuruldu.*” (*Bostan*, vr.98^b)

⁹⁶ Celal-zâde, *Aynı eser*, göst.yer.

Ali Bey'in katlinden sonra "Vilâyet-i Türkman" adıyla anılan Dulkadir vilâyetinde bulunan timarların, devlet hazinesine alınmış olmasıdır.

Kanuni Sultan Süleyman, olayın vehâmetini anlamış ve daha önceki isyanda olduğu gibi Anadolu beylerbeyini ve sancakbeylerini bu iş için görevlendirmiştir. Diyarbekir beylerbeyi isyancıların İran'a kaçmalarını engellemek için yollarını keserken, vezir-i azam İbrahim Paşa da kızılbaşlara karşı mücâdele etmiştir. Bozok bölgesinden yola çıkan âsîler Sivas'ı ele geçirdikten sonra Elbistan'a ulaşmışlardır. Zaten, daha öncede birçok göçebe Türkmenlerin yaylağı ve sığınağı konumunda olan Elbistan bölgesi, Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra coğrafi konumu itibariyle büyük yollar üzerinde olmayan, sarp-dağlık bir arazi yapısına sahip olması hasebiyle de, âsîlerin barındığı ve isyanların eksik olmadığı bir yerleşim birimi idi⁹⁷. Rum vilâyetinin yeni beylerbeyi olan Fil Yakub Paşa, yol boyunca âsî kuvvetlerle çarpışarak, Erzurum'un Pasinler ovasında karargah kurmuş olan Hüsrev Paşa'nın yardımına yetişmişti⁹⁸. Ancak bu isyanın bastırılması esnasında, daha önce Maraş sancakbeyi olan Karaman beylerbeyisi Mahmud Paşa ile birlikte birçok sancakbeyi telef olmuş ve bu isyanları önlemede serdar olan Anadolu beylerbeyi Behram Paşa canını zor kurtarabilmiştir⁹⁹. Osmanlı kuvvetlerinin önlemiş olduğu bu isyan "*Baş-Saz*" dağlarında âsîlerin dağıtılması ve Kalender'in ölümüyle neticelenmiştir. Bu isyan sırasında Kalender Şah ile birlikte Dulkadir hanedanından "*Veli-Dünder*" isminde bir şahsın da maktül düştüğü rivayet edilmektedir¹⁰⁰.

Osmanlı devletinde bir sefer esnasında beylerbeyilerin emri altında bulunan timarlı sipahileriyle birlikte, savaşa katılmaları zorunlu olduğu gibi, herhangi bir durumda meydana gelen isyanlarda da beylerbeyilerden ve sancakbeyilerden yardım istenmekteydi. 1526-1527 yılında Dulkadirîlilerin hâkim olduğu bölgede meydana gelen Baba-Zünnûn ve Kalender isyanlarında bu bölgede bulunan beylerbeyiler ve sancakbeyilerden yardım istenildiği görülmektedir. Bu isyanların bastırılmasında

⁹⁷ Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan", *JA*, IV, 229

⁹⁸ Grammont, "Aynı makale", s. 112

⁹⁹ *Bostan*, vr.168^b

¹⁰⁰ *Bostan*, *Aynı eser*, vr.168^a

görevlendirilen beylerbeyiler arasında Anadolu, Rum, Karaman ve Diyarbakır beylerbeyi bulunurlarken, Dulkadriyye beylerbeyinin adı geçmemekle birlikte, sadece Maraş sancakbeyi Mahmud Bey'in diğer sancakbeyleriyle beraber adı zikredilmektedir. Bu da bize göstermektedir ki, henüz bu tarihlerde Dulkadır beylerbeyiliği teşekkül etmemiştir. Eğer böyle bir durum olsaydı, bu isyanlardan birinci derecede Dulkadır beylerbeyinin sorumlu olması gerekirdi. Çünkü, bu isyanlar Dulkadır Türkmenlerinin hâkim olduğu sahada cereyan etmekteydi. Zaten bu tarihlerde, Maraş sancağı Karaman beylerbeyiliğine bağlı bulunmaktaydı¹⁰¹.

Şimdiye kadar anlatmış olduklarımızdan yola çıkarak, çalışmamızın temel noktasını teşkil eden Dulkadır beylerbeyiliğinin kuruluşunu tesbit etmeye çalışalım. Kanuni Sultan Süleyman döneminin (1520-1566) başlarında kurulduğu tahmin edilen Dulkadır beylerbeyiliği, XIV. asırda teşekkül edip, Maraş ve Elbistan'da iki asra yakın hüküm sürmüş olan Dulkadır beyliğinden dolayı Dulkadır veya Dulkadriyye, bazanda farsçanın tesiriyle Zülkadır veya Zülkadriyye şeklinde kaynaklarda adı geçmektedir¹⁰².

XVI. yüzyıla ait bazı kaynaklarda bu bölgede yaşayan konar-göçer Türkmen aşiretlerinden dolayı "Vilâyet-i Türkmân" adıyla kaydedilmiştir¹⁰³.

1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine geçen bu bölge yedi yıl bey ailesinden Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yönetiminde kaldıktan sonra, onun öldürülmesiyle birlikte Osmanlı İdârî düzeninde yerini almıştır(1522). Ancak bu tarihlerde bir beylerbeyilik teşekkülünden söz etmek mümkün değildir. Beyliğin Osmanlı ülkesine katılmasıyla dirlikleri ellerinden alınan Dulkadır Sipahileri isyan etmiş, daha sonra bunlara dirlikleri tekrar verilmek suretiyle asâyiş sağlanmıştır. Daha sonra ki yıllarda bu bölgede tekrar isyanlar başlamış ve bunlar güçlkle önlenebilmiştir. 1527 yılında meydana gelen Kalender isyanının bastırılmasından sonra Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulduğuna dair görüşleri kaynakların ışığı altında kesin bir tarihleme ile teyid etmek mümkündür. Kalender isyanının bastırılmasından iki yıl sonrasına ait D. 8303 numaralı sancak

101 TSMA, D.5246

102 İlhan Şahin, "Dulkadır Eyaleti", *DİA*, IX, 552

103 Celal-zâde, *Tabakat*, vr.17^a

listesinde, Maraş ve Elbistan tek bir sancak altında Karaman eyâletine bağlı gözükmesi, bu tarihi biraz daha ileriye götürmektedir¹⁰⁴.

Nitekim dönemin çağdaş kaynakları da bize bu konuda bilgi vermektedirler. Bu dönemin çağdaş kaynaklarından - özellikle 1530'dan sonraki dönem olayları takip ettiğimizde - Kemalpaşa-zâde ve diğer müelliflerin kaleme aldıkları eserlerde Dulkadır beylerbeyiliğinden bahsedilmektedir. Bostan tarafından kaleme alınan Süleyman-nâmede Anadolu'da bulunan beylerbeyilerden ve sancakbeyilerinden sözedilmekte ve bunlardan mazûl olanların yerine yeni atanan görevlilerin künyeleri verilmektedir. Burada yer alan ifadelere göre; H.937/M.1531 tarihinde Budin seferinden ve Şehzade Selim'in sünnet düğünündeki merâsimler anlatıldıktan sonra Dulkadır beylerbeyiliği ile ilgili bilgilere yer verilmektedir¹⁰⁵.

Yukarıdaki ifaden de anlaşılacağı üzere Budin seferinden sonra , o sırada Trablus sancakbeyi olan Süleyman Bey 937/1531 tarihinde Dulkadır vilâyetine müstakil beylerbeyi olarak atanmıştır. Buradaki "*müstakil beylerbeyi*" tâbiri bu bölgeye, yâni Dulkadır vilâyetine daha önceden beylerbeyi atanmadığını ve ilk defa adı geçen şahsın atanarak müstakil beylerbeyiliğin kurulduğunun delili olmaktadır. Bu bilgileri 1531 tarihinde hazırlandığını tahmin ettiğimiz sancak listesi de doğrulamaktadır¹⁰⁶. Bu sancak listesinde Anadolu ve Rumeli'deki sancaklar sayılırken, "Vilâyet-i Zülkadriyye" adıyla kayıtlı bulunan listede de Zülkadriyye vilâyetine bağlı sancaklar şu şekilde sıralanmaktadır¹⁰⁷ : *Livâ-i Mer'aş, Livâ-i Bozok, Livâ-i Sis, Livâ-i Ayıntab*

Burada Dulkadır beylerbeyiliğine bağlı sancaklar sayılırken, beylerbeyinin ve sancakbeyilerinin isimleri zikredilmemektedir. İlk Dulkadır beylerbeyinin ismini sadece

104 TSMA, D. 8303

105 " *Ol-esnada rây-i â'lem 'arây-ı padişâhî şöyle iktizâ eyledi ki, Zülkadriyye vilâyetine müstakil beğlerbegi nasb olunub ol-diyârın riyâz-ı ahvâlî hâr-ı taarruz-ı fîmeden hâli olub zillî himâyetde olalar. Avâtıf-ı alîyye mucebinca ol-vakt Trablus sancağı begi Süleyman Paşa zikrolan diyâra beğlerbegi olub ve mahtûl olan sancaklar dâhi lâıyk-ı devlet olanlara ihsân ve kerâmet olundu "* (Bostan, vr.127^a)

106 Atuf Efendi, nr.1734'de kayıtlı bulunan sancak listesinde tarihle ilgili şöyle bir kayıt geçmektedir: " *Sene seb'a ve selâsin ve tis'a mie cumâdel uhrâsının evvel gününde. "* Bu tarih milâdî olarak 20 Ocak 1531 yılına tekâbüül eder.

107 Atuf Efendi, nr.1734, vr.205^b

dönemin olaylarını nakleden Bostan'ın eserinde bulabilmekteyiz¹⁰⁸. Ömer Lütfi Barkan bir çalışmasında¹⁰⁹, Zulkadriye Eyâletini Maraş livâsı ile Bozok ve Kırşehir kazalarından oluşan bir beylerbeyilik şeklinde takdim etmekle birlikte, diğer bir makalesinde¹¹⁰, Zulkadriye beylerbeyiliğinin Maraş ve Bozok livâlarından oluştuğunu söylemektedir. 1527 yılına ait bütçe örneğinde Karaman, Rum, Zulkadriye vilâyetinin toplam bütçesini verirken, diğer bir listede Zulkadriye eyâletinin bütçesini müstakil olarak vermektedir. Barkan tarafından yayımlanan 1520-1530 tarihleri arasını kapsayan bütçelerde Dulkadır eyâletini kurulmuş olarak göstermesi ve Zulkadriye eyâletinin sancaklarını sıralaması, bu sancakları bir eyâlet adı altında göstermek maksadından ileri gelmiş olmalıdır. Zaten, Barkan'ın 1527-1528 tarihli bütçe örneğinde bahsettiği Zülkadriyye eyâletinin sancakları olan Maraş ve Bozok o tarihlerde Karaman eyâleti sancakları arasında yer almaktadır¹¹¹. Maraş ve Bozok sancakları 1531 yılında Karaman eyâletinden ayrıldıktan sonra, önceleri Eyâlet-i Arab ve Şam'a bağlı bulunan Ayıntab ve Sis Sancakları da Maraş ve Bozok ile birleştirilerek Dulkadır Eyâletinin Sancaklarını oluşturmuşlardır. Daha öncede görüldüğü üzere Dulkadır vilâyetine ilk "müstakil beylerbeyi" 1531 tarihinde atanmasından dolayı, Dulkadır beylerbeyiliğinin kuruluş tarihini 1531 olarak kabul etmek gereği aşikârdır.

Bütün bu bilgileri 402 numaralı tahrir defteri doğrulamakta ve H. 938/ M. 1532 tarihli bir hâşiyede Dulkadriyye, beylerbeyilik olarak gözükmektedir¹¹². Ancak defterin bu kısımları çürümüş olduğundan beylerbeyinin adı okunamamaktadır¹¹³. Her bakımdan buradaki tarih ve beylerbeyi ibâresi bizim tezimizi kuvvetlendirmektedir. Hâşiyenin son kısmında vezir-i azam İbrahim Paşa, Ayas Paşa ve Kasım Paşa'nın "mâ'rifetiyle" H.938/M.1532 tarihinde kaydolunduğu bildirilmektedir¹¹⁴. Tahrir

108 Bostan, vr.127^a

109 Ömer Lütfi Barkan, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi," TM, X, İstanbul 1953, s. 11

110 Barkan, "H. 933-934 (M. 1527-1528) mâli yılına ait bir bütçe örneği", İÜİFM, XV / 1-4 (1960), s. 261

111 TSMA, D.5246

112 BOA, TT. 402, s. 414.

113 BOA, TT. 402 numaralı Maraş Tahrir Defterinin 414. sahifesinde Dulkadır beylerbeyi şu şekilde geçmektedir: "...oldığı cihetden Dulkadriyye Beğlerbegi ..."

114 BOA, TT. 402 numaralı Maraş Tahrir Defterinin 414. sahifesinin son kısmında yer yer yırtık ve eksik olan kayıdda şu ibâreler yer almaktadır: "Düster-i Mükerrerem ve Serasker-i Müfehham Hazreti İbrahim Paşa dâme ikbaluhu Hazreti Ayas Paşa, Hazreti Kasım Paşa dâme ikbâluhûma marifetiyle defter-i adalet remin kayd

defterlerinde ilk defa bu tarihte beylerbeyi ibâresine rastlanması beylerbeyiliğın daha önce kurulduğunu göstermektedir. 1531 tarihli sancak listesinde Dulkadır beylerbeyiliğının kurulduğu anlaşılmaktadır. Bundan sonraki dönemi ele alan kaynaklarda Dulkadır beylerbeyiliğının adına rastlanmaktadır¹¹⁵. Nitekim, Koca Nişancı Celâl-zâde 1538 yılında Boğdan seferine çıkılırken kendi bölgelerinin korunması maksadıyla Rum, Diyarbekir ve Karaman beylerbeyileri ile birlikte Dulkadır beylerbeyini de bunlar arasında sayar¹¹⁶.

Böylece beylerbeyiliğın kuruluşunu Şehsuvaroğlu Ali Bey'in ölümünden hemen sonraya dayandırmak gerçeğı yansıtmadığı gibi, H.937/M.1531 yılında Trablus sancakbeyi Süleyman Bey'in Dulkadır vilâyetine müstakil beylerbeyi olarak atanmasıyla Dulkadır beylerbeyiliğı kurulmuştur.

1531 yılında Dulkadır beylerbeyiliğı'ne müstakil beylerbeyi olarak atanan Süleyman Bey, üç yıl bu görevde kaldıktan sonra, Diyarbekir beylerbeyiliğının boşalmasıyla buraya atanmış ve onun yerine o sıralarda Avlonya sancakbeyi olan Ahmed Paşa Dulkadır beylerbeyiliğine tâyin edilmiştir¹¹⁷. 1534 yılında Dulkadır beylerbeyiliğı ne atanan Ahmed Paşa bir yıl bu görevde kaldıktan sonra, Şam beylerbeyiliğine atanmış, 1535 yılında onun yerine o sıralar Haleb sancakbeyi olan Mehmed Paşa Dulkadır beylerbeyiliğine atanmıştır¹¹⁸. 1531 yılında kurulan Dulkadır beylerbeyiliğı artık bu tarihten itibaren Osmanlı idâri teşkilatında yerini almış, bu dönemden sonraki kayıtlarda Dulkadır beylerbeyiliğının adına rastlanmaya başlanmıştır.

olındı fi yevmi'l-Semân min şehri ramazanü'l-Mübarek min şühur sene seman ve selasin ve tis'a mie ." (8 Ramazan 938/7 Nisan 1532)

¹¹⁵ Donald Edgar Pitcher, Dulkadır beylerbeyiliğinin, Dulkadıroğullarının soyundan geçme son beyinin (yâni Şehsuvaroğlu Ali Bey) ölümüyle 1522'de kurulduğunu ve ilk defa beylerbeyinden 1539 'da söz edildiğini söyleyerek yanılmıştır. (Donald Edgar Pitcher, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972, pp. 127)

¹¹⁶ Celâl-zâde, *Tabakât*, vr.296^b

¹¹⁷ Bostan, *Süleymannâme*, vr.143^a

¹¹⁸ Bostan, *Aynı eser*, vr.160^a

İKİNCİ BÖLÜM

B. DULKADIR BEYLERBEYLİĞİNİN İDARİ YAPISI

1. Târihî Gelişimi

Dulkadir beylerbeyliği bugünkü Kahramanmaraş ili ve ilçelerini içine alan bölgede kurulmuştur. Bu beylerbeyliğin teşekkülünde iki önemli unsur rol oynamakta, bunlardan biri coğrafi konumu, diğeri ise; siyâsî faktörlerdir. Bu beylerbeyliğin merkezini teşkil eden Maraş, coğrafi konumu itibariyle, bulunduğu bölgede pek ehemmiyetli yolların düğüm noktasında bulunması hasebiyle, eski devirlerden beri büyük bir ticaret merkezi hizmetini görmüştür. Önceki bahislerde de görüldüğü üzere Maraş'ın sınır bölgesinde bulunmasından dolayı Bizanslılar ile Selçuklular arasında sürekli el değiştirmiştir. Bu durumdan dolayı daha sonraki dönemlerde Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bir çatışma merkezi haline gelmiştir. Selçuklular zamanında sürekli el değiştiren bu bölge, Moğollar başta olmak üzere Memluk ve Selçuklu kuvvetlerinin saldırılarına mâruz kalmaktaydı. Bu bölgenin coğrafi bakımından sınır bölgesinde olması, siyâsî yönden de öneminin artmasına sebebiyet vermiştir.

XIV. asrın ilk yarısında Maraş ve Elbistan havâlisinde ortaya çıkıp, doğu'da Harput'tan batı'da Kırşehir'e, kuzey'de ise; Sivas'ın güneyindeki Gemerek ve Gürün'den başlayarak Hatay'a bağlı Hassa'ya kadar ki, çok geniş bir sahaya yerleşerek iki asra yakın hüküm süren Dulkadirîlilerin bu bölgeye hâkim olmasıyla coğrafi bakımdan önemi daha da arttı¹. Ayrıca Dulkadirîlilerin bu bölgeye hâkim olmasıyla Oğuzların Bozok koluna mensub Türkmen aşiretleri bu bölgeye yerleşmiş, daha sonra ki dönemlerde Türkmen aşiretlerinin bu bölgede çoğunlukta bulunmasından dolayı da burası "*Vilâyet-i Türkmân*" diye anılacaktır.

¹ Refet Yinanç, "Dulkadroğulları" *DIA*, IX, 553

Dulkadırlıların hâkim olduğu bu bölgede öteden beri Osmanlılarla Mısırlılar arasında bir anlaşmazlık söz konusu olmuş, her iki devlet de bu bölgenin kendilerine tâbi olmasını istemekteydiler. Fakat, sadece bu iki devletin saldırılarına mâruz kalmayan bu bölge, doğuda Akkoyunlu, Karakoyunlu ve Safevî devletinin saldırılarına mâruz kalmakla birlikte batı'da da Karamanlıların saldırılarına uğramaktaydı. Osmanlı, Safevî ve Memlûk devletlerinin geçiş noktasında bulunan bu bölgedeki Dulkadır beyleri çoğu zaman güçlü konumda bulunan devletleri desteklemiş hatta bu yöneticiler bazı durumlarda da bu komşu devletler tarafından atanmıştır. Dulkadır beyliğinin hâkim olduğu sahada sık sık çarpışmalar sonucu yerleşim birimlerinin idârî bütünlüklerini koruyamadıkları görülmektedir. Ancak, beyliğin merkezi konumunda bulunan Maraş ve Elbistan şehirleri coğrafi zarûretler dolayısıyla ve yöneticilerinin bu merkezlerde oturmaları hasebiyle daima idârî bakımdan bir bütünlük teşkil etmişlerdir. Çünkü, bu yerleşim birimleri esâs itibâriyle savunmaya elverişli bir kale etrafında teşekkül etmiş şehirlerden müteşekkildirler. Bazı durumlarda Dulkadır beylerinin oturdukları mekânlar değişebiliyordu. Esâsen Dulkadır beylerinin Maraş ve Elbistan'da oturmaları Mısırlılarla ve Osmanlı devleti ile olan siyâsî münâsebetlerine bağlı idi. Mısırlılarla isyankâr bir vaziyette buldukları zamanlar daima Elbistan'da kalmışlardır. Onlarla dost, Osmanlılarla düşman oldukları zamanlarda ise, Maraş'a inmekte bir beis görmemişlerdir. Zaten, Dulkadır beyleri kendilerine Elbistan'ı yaylak ve Maraş'ı da kışlak olarak seçmişlerdi. Bir ara uzun bir süre Dulkadır beyliğinin merkezi ve yönetim yeri olan Elbistan, 1507 yılında Şah İsmail tarafından şiddetli bir muhâsaraya mârûz kalınca, bu vak'a'dan sonra ehemmiyetsiz bir şehir haline gelmiş ve Alâüddevle devlet merkezini, öteden beri Dulkadırlı beylerinin kışlağı olan Maraş'a taşımıştır². Bu olaydan sonra Maraş Dulkadır Beyliğinin devlet merkezi olmuş ve bu durumunu Osmanlılar döneminde de korumuştur. Bu bölgede bulunan şehir ve kaleler binlerce yıllık bir maziye sahip yerleşim birimleridir. Osmanlı idâresi, yüzyıllardır sürüp gelen ve tarihî seyir içerisinde teşekkül etmiş olan bu statüyü pek az değişikliklerle yerinde bırakmıştır.

² Mükrimin Halil Yinanç, "Elbistan" *IA*, IV, 228-229

Dulkadır Beyliği Osmanlı hâkimiyetine girdiği zaman beylik sınırlarını muhafaza etmiş, belirlenen coğrafî saha içerisinde vilâyet oluşturulmuştur. Maraş ve Elbistan birer livâ olarak bu vilâyete bağlı olmakla birlikte, vilâyetin idârî anlamda bir mânâ ifâde etmediği anlaşılmaktadır. Çünkü, buradaki yerleşim birimleri birer sancak haline getirilmiş ve diğer eyâletlere bağlanmışır. Buradaki vilâyet tâbiri Dulkadır bölgesinin bir Osmanlı toprağı olduğunun göstergesidir. Dolayısıyla beylerbeyiliğin târihî gelişimini anlatırken, Osmanlı devletinin bu bölgeyi ele geçirmesiyle birlikte bu teşkilatın bir anda değilde, peyderpey kurulduğu anlaşılmaktadır.

Bu bölge Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra, Maraş sancağı belirlenen coğrafî saha içerisinde önemli bir yerleşim birimi olduğundan dolayı, Dulkadır vilâyetinin merkezi durumundaydı. Tâbiî burada Maraş'ın önemli bir yerleşim birimi olarak ortaya çıkışında öncelikle eski ve ortaçağlardan itibaren savunma rol oynamıştır. Gerçekten de yukarıda çizilen saha içerisinde bu bölge coğrafî konumu itibariyle dağlık bir arazi yapısına sahip olması hasebiyle de savunmaya oldukça elverişli bir mevkide kurulmuştur.

XVI.yüzyılın başlarında Osmanlı hâkimiyetine giren Dulkadır Beyliği 13 Haziran 1515 târihinde Göksun ile Andırın arasındaki Ördekli mevkiinde vukûbulan ve Alâüddevle'nin kat'i yenilgisiyle sonuçlanan bu savaştan sonra, bu bölgeye sancakbeyi statüsüyle Şehsuvaroğlu Ali Bey atanmıştır³. Ali Bey bu bölgede bir Osmanlı valisi konumundaydı ve verilen emirleri tam anlamıyla yerine getirmekteydi. Osmanlı topraklarına katılan bu bölgede timar sistemi uygulanarak, ordu için gerekli olan asker temini de sağlanmışır. Burada Şehsuvaroğlu Ali Bey sancakbeyi statüsünde olup, himayesinde bulunan timarlı sipahileriyle savaşa iştirak etmek zorundaydı. Ancak, Ali Bey'in öldürölmesiyle birlikte bu bölgenin idâri yapısı resmî bir hüviyet kazanmış ve buraya merkezden Koçi b. Halil adlı şahıs yönetici olarak atanmıştır. Koçi Bey'in Elbistan'a sancakbeyi olarak atanması, dönemin siyâsi olaylarıyla bağlantılı olduğu gibi

³ Refet Yinanç, *Dulkadır Beyliği*, Ankara 1989, s.98

coğrafi bakımdan diğer beylerbeyiliklere de yakın olması buraya atanmasının tâbî bir sonucuydu.

Öte yandan Maraş'ın gelişmesinin en önemli sebeplerinden bir tanesi de, eski çağlardan beri mühim yollar üzerinde bulunan bu şehrin Antakya, Halep, Adana ve Antep'ten gelip iç Anadolu'ya geçen kavşak yollar üzerinde yer almasıdır. Aynı şekilde merkezden Suriye ve Mısır üzerine sefer yapılacağı zaman Maraş güzergâhının kullanılması, siyâsî ve askerî bakımdan da bu şehrin önemini arttırmıştır. Bir ara Rum ve Karaman beylerbeyiliğine bağlı kalan Maraş ve Elbistan livâları târihî gelişimlerini tamamlayamamışlar, önceleri önemli birer yerleşim merkezi konumunda olan bu yerler ikinci dereceden bir yerleşim birimi haline düşmüşlerdir. Hatta bu sancakların iki farklı beylerbeyiliğine bağlanması idârî bakımdan bir takım karışıklıklara sebebiyet verdiği gibi, sınır bölgelerindeki timarların dağıtımını da beylerbeyiler arasındaki sürtüşmenin artmasına neden olmuştur⁴. Ancak, Bu durum 1531 yılında müstakil bir Dulkadir beylerbeyiliğinin kurulması ile sona ermiş ve XIX. yüzyılın sonuna kadar beylerbeyinin nezâretinde bu bölge yönetilmiştir.

2. İdârî Durumu

İdârî bakımdan 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren Dulkadir vilâyeti 1522 yılına kadar yarı müstakil bir statü ile Ali Bey tarafından yönetilmiştir. 1522 yılında Ali Bey'in öldürülmesi ile birlikte, Osmanlı idârî düzeni kurularak sancaklar teşkil edilmiş, ancak bu sancaklar başta Rum ve Karaman eyâletleri olmak üzere diğer eyâletlere bağlanmıştır. 1531 yılında Dulkadir beylerbeyiliğinin kurulması ile birlikte Maraş XIX. yüzyılın ikinci yarısına kadar Dulkadir eyâletine bağlı kalmış, yine eyâletin sancakları arasında kalan Bozok livâsı Rum eyâleti sancakları arasında yer alırken, Sis ve Ayıntab, Halep eyâletinin kurulması ile bu eyâlete bağlanmış, daha sonra 1571 yılında Kıbrıs'ın fethiyle Sis sancağı Kıbrıs eyâleti sancakları arasında yer almıştır.

⁴ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyyüddin Efendi, nr.1970, vr. 52^b-53^a

Dulkadır vilâyetinin Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra sancaklara ayrıldığını fakat bir beylerbeyilik teşkilatının kurulmadığını yukarıda izah etmiştik. Bu bakımdan sancak tâbirinin ifade ettiği manalar hakkında kısaca bilgi verelim. “Sancak” askerî bir anlam ifade etmekte olup, askerleri aynı bayrak altında savaşa giden muntika demektir⁵. Sancaklar, coğrafi ve târihî şartların sonucunda oluşmuş birimler olmakla birlikte idârî ve hukuk yönünden birbirlerinden ayrılmaları mümkün değildir. Sancaklar çoğunlukla bir çırpıda aynı kumandanlar tarafından Osmanlı devletine katılan ve aynı zamanda idârî-mahallî özellikleri bulunan, fakat en önemlisi ise; ne merkezi güce rakip olabilecek kadar çok güçlü, ne de fazla önemsiz sayılacak kadar zayıf, ama belirli bir sayıda timarlı sipahiye besleyebilen bölgeler olarak ortaya çıkmıştır⁶.

İdârî bakımdan sancaklar, devlet teşkilatının küçük birer nüvesini oluşturmaktadırlar. Sancağın en büyük âmiri konumunda olan sancakbeyinin durumu vezir-i azamınkiyle benzerlik arz etmektedir. Osmanlılardan önceki Türk devletlerinde askerî komutan görevini beylerbeyi temsil ederken, sivil idareyi vezir temsil etmekteydi. XVI. yüzyılda ise Osmanlı devleti bu iki görevi vezir-i azamın şahsında birleştirmiştir. Rumeli beylerbeyi Maktul İbrahim Paşa bu iki görevi birlikte yürütmekte idi. Osmanlı devletinde vezirlerin umumiyetle ulema sınıfına mensup olmaları sebebiyle askerî işler daha çok beylerbeyinin uhdesine bırakılmıştı. XVI. yy’dan itibaren beylerbeyiliklerin sayısı artınca beylerbeyiler askerî birer komutan sıfatıyla taşra idaresinin başına gelerek eski önemlerini yitirmişlerdir⁷.

Osmanlı devleti dâhilinde bulunan eyâletlerin ve onlara bağlı bulunan sancak (livâ) ların sayısı, genellikle sınırların gelişmesine paralel bir seyir takip etmiş, fakat bazı durumlarda da idârî zaruretler dolayısıyla sayıları artmış veya eksilmiştir⁸.

⁵ Mithat Sertoğlu, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986, s.302; Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdârî Taksimâtı*, Ankara 1988, s. 32 ; Ayrıca bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul 1983, s.118 vd.

⁶ Metin Kunt, *Sancak'tan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978, s. 20

⁷ M. Ali Ünal, *XVI. yy'da Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989, s. 41

⁸ Şerafettin Turan, “XVII. yy'da Osmanlı İmparatorluğu'nun İdârî Taksimâtı”, *Atatürk Üniversitesi Yıllığı*, Erzurum 1961, s. 201

Osmanlı merkez idârî düzeninde vezir-i azam, nişancı, defterdar ve reisü'l-küttab gibi idarecilerden rütbece üstün konumda bulunduğu gibi, sancakbeyi de sancağı dâhilinde bulunan askerî ve sivil erkânın en büyük âmiri konumunda bulunmaktaydı. Öte yandan sancakbeyinin askerî ve idârî olmak üzere iki görevi vardı. Askerî görevi, sancağı dâhilinde bulunan timarlı sipahilerle birlikte sefere katılmaktı. İdârî görevi ise sancak dâhilinde bulunan reâyânın huzur ve refahını sağlamaktı. Aynı zamanda şehrin düzenini sağlamak ve adaletin uygulanmasını temin etmek maksadıyla da kadı ile birlikte hareket etmek durumunda idi⁹. Ayrıca sınır bölgesinde bulunan sancakbeyleri yabancı devletlerle münâsebetlerin uygun bir şekilde yürütülmesiyle de görevliydi¹⁰.

Sancak düzeni ve sancakbeylerinin durumunu kısaca gözden geçirdikten sonra Osmanlı idâresindeki Dulkadır vilâyetinde yer alan sancakların idârî durumuna bir göz atalım:

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran savaşı dönüşünde Dulkadır Beyliğinin osmanlı devleti tarafından fethedilmesiyle birlikte buraların yönetimi Şehsuvaroğlu Ali Bey'e verilmişti. Alâüddeve Bey'in yönetiminde bulunan bu bölgenin sancak tarikiyle dirlik olarak Ali Bey'e verildiği anlaşılmaktadır¹¹.

Şehsuvaroğlu Ali Bey'in Dulkadır vilâyetine sancakbeyi statüsüyle atanması, onun bu yetkileri şahsında topladığını göstermektedir. Ali Bey kendisine bağlı bulunan timarlı sipahilerle birlikte sefere iştirak ederek askerî görevini yerine getirirken, halkın huzurunu ve refahını sağlamakla da idârî görevini yerine getirmekteydi. Aynı zamanda timarlı sipahilerin Ali Bey zamanında timar tasarruf etmeleri, bu bölgede timar sisteminin de uygulandığının bir göstergesidir. Nitekim bu durum 124 numaralı timar tevcih defterinde Ali Bey zamanında Dulkadır Türkmenlerinin timar tasarruf ettiklerinin anlaşılmasıyla doğrulanmaktadır¹². Aynı durum 142 numaralı tahrir defterinde de

⁹ Ünal, *Aynı eser*, göst. yer.

¹⁰ Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVIII.yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s.74

¹¹ "Alâüddevenin fermân-ı emânında olan memâlik-i mahrûsası Şehsuvaroğlu Ali Beg'e virüüb, vâkî olan kılâ hassa kaydolanub, sancak tarikıyla sekizyüz bin ile mezkûr Ali Bege dirlik tâyin olunub, ma'âda hassa kaydolanub, gümüüş madeni dahî var imiş, Hassa-i Hümayûn'a kayd itdüler." (TSMA, nr. 5461)

¹² BOA, TT. 124

görülmektedir¹³. 124 numaralı timar tevcih defterindeki kayıtlardan anlaşıldığına göre; Ali Bey'in öldürülmesinden hemen sonra buraların yönetimi Koçi Bey'e verilerek timarların tekrar yazıldığı görülmektedir¹⁴. Ali Bey zamanında timar tasarruf edenlerin durumu tekrar gözden geçirildikten sonra, timarlar sahiplerine iade edilmiştir. Hatta bu durumdan Elbistan sancakbeyi olan Koçi Bey'in sorumlu olduğu anlaşılmaktadır¹⁵.

Yukarıdaki ifadeden de anlaşılacağı üzere Şehsuvaroğlu Ali Bey'in yerine Koçi b. Halil'in Elbistan sancakbeyi olarak atanması Ali Bey'in de Elbistan sancakbeyi olabileceği görüşünü pekiştirmektedir. Nitekim bu durum kaynaklar tarafından da teyid edilmektedir¹⁶. Alâüddeve'nin katlinden sonra Dulkadır Türkmenlerinin başına geçirilen Ali Bey, Elbistan'ı tekrar merkez yaparak imârına çalıştığı bildirilmektedir¹⁷. Nitekim Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi esnasında Elbistan'a gelerek Ali Bey'i yanına alması, Elbistan'ın Ali Bey'in tahtı olduğu fikrini doğrulamaktadır. Diğer seferlerde de Ali Bey'in Elbistan'dan hareket etmesi bu fikri doğrular mahiyettedir.

Elbistan sancakbeyi olan Koçi Bey bu görevde uzun süre kalamamış, altı aylık bir görev süresinden sonra onun yerine 1524 yılında Behram Bey atanmıştır¹⁸. O tarihlerde Maraş sancakbeyinin ise, İskender Bey olduğu ve kendisine haslar verilmesine rağmen, beratının gelmediği bildirilmektedir¹⁹. Buradaki Maraş sancakbeyi İskender Bey'in görev beratının gelmemesi o sıralar Dulkadır vilâyetinde meydana gelen idârî düzenmelerin bir sonucu olsa gerektir. Çünkü, bu tarihlerde Rum beylerbeyiliğine bağlı bulunan Maraş ve Elbistan sancaklarının Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine bağlanması Behram Bey'in beratının gecikmesine sebebiyet vermiş olabilir. Nitekim, Behram Bey'in bu görevde üç ay gibi kısa bir süre kaldığı hesaba katılacak olursa, görev beratının gelmemesinin sebebi anlaşılacaktır. O

¹³ BOA, TT. 142

¹⁴ BOA, TT. 124, s.36

¹⁵ BOA, TT. 124, S.27

¹⁶ Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.121^a

¹⁷ M. Halil Yinanç, "Elbistan", JA, IV, 229

¹⁸ BOA, TT.124, s.1

¹⁹ BOA, 124 numaralı tahrir defterinde Maraş sancakbeyi İskender Bey ile ilgili şöyle bir hüküm geçmektedir: "Müşârün ileyh İskender Beg bu zikr olan hasları tasarruf idüb ammâ dahî beratı gelmedi. Tahriren fi 13 Rebiülevvel 929". (BOA, TT. 124, s.50/1)

sıralar Rum beylerbeyiliğinden ayrılarak Karaman beylerbeyiliğine ilhak olunan Maraş ve Elbistan sancaklarının idârî düzenlemeler sonucu sancakbeylerinin hemen atanmadığı gözlenmektedir²⁰. Bir ara Dulkadır Beyliğine payitaht olan Elbistan şehri, Osmanlı fethinin gerçekleşmesiyle birlikte bu görevini bir süre daha devam ettirmiş, ancak bu konumunu daha sonraki dönemlerde devam ettiremiyerek ehemmiyetsiz bir şehir haline gelmiştir. 1524 yılından sonraki döneme ait kayıtlarda Elbistan sancağına rastlanılmadığı gibi, 1526 tarihli Maraş tahrir defterinde Elbistan'ın Maraş sancağına bağlı bir kaza konumuna düştüğü görülmektedir²¹. 1526 tarihli sancak listesinde²², Karaman beylerbeyiliğine bağlı bulunan Maraş sancağına dört yüz binlik hasla Üveys Bey atanırken, bir yıl sonra hazırlanan sancak listesinde²³ de Maraş sancağının yine Üveys Bey'in tasarrufunda olduğu anlaşılmaktadır. Bu listelerden anlaşılacağı üzere, Osmanlı idârî düzeninde sancakların yeri değişirken, sancakbeyleri de yer değiştirmektedir. Mesela: 1526 tarihli sancak listesinde Maraş ve Bozok Karaman beylerbeyiliğine bağlı birer sancak durumunda iken, bir yıl sonra hazırlanan sancak listesinde ise; Maraş aynı beylerbeyiliğe bağlı kalırken, Bozok'un Karaman beylerbeyiliğinden ayrılarak Rum beylerbeyiliğinin sancakları arasına katıldığı gözlenmektedir²⁴.

Yine 1527 tarihli timar tevcih defterinde Maraş sancakbeyi Mahmud Bey haslarıyla birlikte bu deftere kayıtlı olmasına rağmen, Elbistan sancağına rastgelinmemiştir²⁵. 1529-1530 yılları arasında hazırlandığını tahmin ettiğimiz bir sancak listesinde²⁶ ise, Maraş ve Elbistan tekrar birer sancak ittihaz edilerek beş yüz binlik hasla - daha önce Malatya sancakbeyi olan - "*İskender Bey Veled-i Yularkısdı Sinan Paşa*"nın yönetimine verilerek Karaman eyâleti sancakları arasında yerlerini almışlardır²⁷. Burada Elbistan'ın 1524'ten 1529 yılına değin beş yıl kadar bir

20 Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.120^b

21 BOA, TT. 998, s.468

22 TSMA, D.10057

23 TSMA, D.5246

24 Bkz. D.10057 ve D.5246 numaralı sancak listeleri.

25 BOA, TT. 142, s.1

26 TSMA, D.8303

27 TSMA, D.8303

süre sancaklıktan ayrılarak kaza statüsüne geçmesi, belki de Elbistan'ın coğrafi konumu itibariyle mücadele sahası olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, Elbistan'ın dağlık bir arazi yapısına sahip olmasıyla birlikte, önemli yollar üzerinde bulunmaması, bu şehri ikinci derece bir yerleşim birimi haline getiren en önemli unsurlardan biri sayılabilir. Diğer bir sebep ise, bu bölgenin çeşitli Türkmen aşiretlerinin konakladığı bir tampon bölge olmasından dolayı da isyanların eksik olmayışıdır. Bu isyanların Elbistan'ın idârî yapısının şekillenmesinde önemli bir rol üstlendiği ileri sürülebilir. Özellikle 1524 yılından 1529 yılına kadar geçen zaman içerisinde bu bölgede isyanların eksik olmayışı Elbistan için bir idârî düzenleme durumunu ortaya çıkarmıştır. Nitekim 1526 yılında Bozok bölgesinde başlayıp, daha sonra diğer bölgelere de yayılan “Baba Zünnûn” isyanıyla birlikte, 1527 yılında meydana gelen “Kalender” isyanı Elbistan bölgesini de içine alan çok geniş bir sahaya yayılmıştı. Arazi tahriri dolayısıyla ellerinde mukâtaalarının alınacağından korkan Dulkadır Türkmenlerine mensûb aşiretlerin silaha sarılmalarıyla başlayan isyan, geniş bir sahaya yayılarak, Osmanlı ümerâsından birçok kişi de hayatını kaybederek yenilgiye uğramışlardı. Nihayet vezir-i azam Makbül İbrahim Paşa'nın Mısır seferi dönüşü bizzat Elbistan'a gelerek isyanı önlenmesiyle birlikte, isyan reislerini de taltif ettiği rivayet edilmektedir²⁸. Bu isyanların bastırılmasından sonra bu tür isyanların çıkmasına mâni olmak için gerekli tedbirler alınmış, timarları ellerinden alınan Dulkadırlı Türkmenlerinin reislerine sipahilik tevcih edildiği gibi, onların mukataâları timar ve zeâmet olarak, yine kendilerine verilmiş ve Alâüddevle Bey zamanında câri olan hükümlerin büyük bir kısmı geçerli kılınmış ve bundan sonra bu şartlar dâhilinde arazinin tahriri yapılmıştır²⁹. Elbistan kazasının da tekrar sancak haline getirilmesi, muhtemelen vezir-i azam İbrahim Paşa'nın bölgede çıkan Kalenderoğlu isyanını bastırmasından (1527) hemen sonra aşâyîşi sağlamak için yapılan idârî düzenlemeler sonucu gerçekleşmiştir. Çünkü, 1524 yılından 1529 yılına kadar olan sancak listelerinde adına rastlanmayan Elbistan sancağı 1529 tarihli sancak listesinde Maraş ile birlikte bir sancak olarak gözükmektedir³⁰. Bu durumda bize

²⁸ Solak-zâde, *Tarih*, İstanbul 1298, s.465

²⁹ M. Halil Yinanç, “Aynı makale”, s.229

³⁰ TSMA, D.8303

göstermektedir ki, önceden asâyiş bakımından sâkin bir yer olan Elbistan'ın isyân yatağı haline gelmesiyle birlikte, idârî düzenleme zorunluluğunun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Nitekim, bu bölgede çıkan isyanların önlenmesinde Sivas ve Malatya sancakbeylerinin adları geçmesine rağmen, Elbistan sancakbeyinin adının zikredilmemesi bu fikri dogrular mahiyettedir. Bu bakımdan Elbistan'ın sancak haline getirilmesi siyâsî olayların bir sonucu olduğu söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde ise, Elbistan bu statüsünü tekrar kaybedecek ve tekrar kaza konumuna düşecektir. Zirâ Dulkadir beylerbeyiliği teşkil edildiği zaman Elbistan, bu beylerbeyiliğe bağlı Maraş livâsının bir kazası olarak kabul edilmiş ve Maraş'tan tayin edilen mütesellimler tarafından yönetilmiştir.

Dulkadir vilâyeti sınırları içinde yer alan sancaklar Osmanlı hâkimiyetinden önce güçlü Türkmen aşiretlerinin bulunduğu sülâleler tarafından yönetilmekteydi. Özellikle burada yönetimde hakim unsur Dulkadir Türkmenlerinin oluşturduğu aşiret grublarıydı. Osmanlı idâresi -Şehsuvaroğlu Ali Bey örneğinde görüldüğü gibi- bölgenin fethinde yararlılık gösterenlere "itaat ve hizmetleri" karşılığında sancakları eski sahiplerine tevcih etmiştir. Aynı durum timar sisteminde de uygulanmaktaydı. Bu sancakların hâkimi durumunda bulunan sancakbeyleri ancak, ihânetleri sözkonusu olduğunda azledilmekte, yerine merkezden yöneticiler tayin edilmekteydi.

3. İdârî Taksîmât

Osmanlı idârî taksîmâtını sancaklardan sonra kazalar ve nahiyeler oluşturmaktadır. Sancağın alt birimi olarak kabul edilen kaza, aynı zamanda kadılık mıntıkasına da ifade etmektedir. Kazalar, kadıların selâhiyet mıntıkası olarak benimsendiklerinden dolayı, kaza da o iskân yerinin adıyla anılmaya başlanmıştır³. Kazalar, kadılık diye de anılmakla birlikte, başında bir kadı ve onun emrine sancakbeyi tarafından gönderilen bir subaşı ve bir müftünün bulunduğu kasaba veya şehir ile, etrafında ona bağlı köylerin bulunduğu, adlî ve idârî bir yerleşim birimleri olup, hakiki

³¹ Tuncer Baykara, *Anadolu'nun Târihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdârî Taksimâtı*, Ankara 1988, s.32-33

bir hükümet dairesi vazifesi görürler. Çünkü, hükümet merkezinin emirleri doğrudan doğruya kadıya gelmekte halkın hükümet ile olan işleri burada görülmekle birlikte, mahkemeleri de burada yapılmaktaydı³².

Sancaklar, idârî ve adli bakımdan kazalara ayrıldıkları gibi, kazalar da serbest dirliklerin adlî işleri bakımından nahiyeleri oluşturmaktaydı. Dulkadir vilâyetini teşkil eden Maraş ve Elbistan sancaklarında da nahiyeye, coğrafi farklılıkların belirtildiği muayyen bir bölgeyi ifade etmekle birlikte, idârî bir terim olarak da kullanıldığından köy ve mezrealar bu gruba dahil edilmiştir. Bazı durumlarda da nahiyelerin bir kısmının merkezi bulunmadığı gibi, bir idarecisi de mevcut değildi.

Bu idârî taksîmâtı en sağlam bir şekilde ortaya koyan delil ise, Osmanlı devletinin ele geçirdikleri yerlerin eski hudûd ve idârî birimlerini muhafaza ettiklerini, Dulkadir vilâyetinde tatbik etmiş oldukları sistemde bulmak mümkündür. Osmanlılar, Dulkadirîlilerin eski beylik hudûdlarını muteber sayarak, burayı iki sancağa ayırarak Rum beylerbeyiliğine bağlamışlar; idârî bünyeyi daha da sağlamlaştırmak amacıyla has, zeamet ve timar sistemini tatbik etmişlerdir. Bu bakımdan Dulkadir vilâyetinin Osmanlı dönemindeki idârî yapısı, aynı zamanda - ufak tefek farklarla - beylik devri idârî yapısını aksettirmektedir. Dulkadir vilâyetinin idârî yapısı hakkında en güvenilir malûmat ise, incelediğimiz bölgenin iktisadi-ictimai bünyesini de açıklığı kavuşturan ve araştırmamızın ana kaynağını teşkil eden "*Tapu-Tahrir Defterleri*"nde bulmak mümkündür.

Timar tevcih ve tapu-tahrir defterlerinde sipahilerin tasarrufunda bulunan köy ve mezraalar kaydedilirken hangi nahiyelere bağlı oldukları da belirtilmekteydi. Ancak bazı tahrirlerde birtakım değişikliklerin meydana geldiği görülmektedir.

³² Mustafa Akdağ, *Büyük Celâli Karışıklıklarının Başlaması*, Ankara 1963, s.11

a) 1523 Tahririne Göre İdârî Taksîmât

1523 tarihli Maraş tahrir defterindeki bilgilere göre Dulkadir vilâyeti Elbistan ve Maraş livâlarından oluşmaktadır³³. Elbistan sancağı; Elbistan nahiyesi, Göksun nahiyesi, Gedik nahiyesi ve Çubuk nahiyesi olmak üzere dört nahiyeye ayrılmıştır.

Maraş sancağı ise, Maraş nahiyesi, Keferdiz nahiyesi, Pazarcık nahiyesi, Güvercinlik nahiyesi, Yenak(?) nahiyesi, Kargulık nahiyesi, Kars nahiyesi ve Andırın nahiyesi olmak üzere sekiz nahiyeden oluşmaktadır.

Ancak bu defterde kayıtlı bulunan nahiyelere bağlı köy ve mezraalar yazılmayarak, sadece timar tevcih kayıtları bulunmaktadır.

b) 1526 Tahririne Göre İdârî Taksîmât

1526 tarihli Maraş tahrir defterindeki bilgilere göre Maraş sancağı; Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantu kazalarını içine almaktaydı. Bu kazalardan Maraş'ın 15 nahiyesi mevcut olup, bunların adları şu şekilde sıralanmaktadır: Maraş, Kemer, Keferdiz, Karahayıt, Aladinek, Pazarcık, Güvercinlik, Göynük, Tekak, Kargulık, Haruniyye, Andırın, Zeytun, Fırnuz, Bayındır. Ayrıca bkz. Ek XII

I. Maraş Kazası*

1526 yılında Maraş sancağının en geniş kazası durumunda bulunan Maraş kazası, idârî taksîmât bakımından da çok geniş bir sahaya yayılmıştır. Bu kazaya bağlı nahiyeye sayısı oldukça fazladır. Ancak burada Maraş kazasının yerleşme ve nüfus özellikleri dolayısıyla nahiyelere ayrılmayıp, mahalle isimleri verildiği görülmektedir³⁴. Diğer kazalar nahiyelere ayrılırken, Maraş kazasında - şehir durumu ağır basmasından

³³ BOA, TT. 124. Ayrıca bkz. Ek XI

* Maraş sancağına bağlı kaza ve nahiyelerin yerlerinin tesbitinde Refet Yinaç ve Mesut Elibüyük'ün hazırlamış oldukları Maraş Tahrir Defterinden istifade edilmiştir. Bu kitabın yayımlanması, yerleşim yerlerinin tesbitinde oldukça faydalı olmuştur. Burada her iki yazara teşekkürü bir borç biliriz.

³⁴ BOA, TT. 998, s.418

olsa gerek - mahalle kayıtları mevcuttur. Bu defterde Maraş kazasına bağlı 53 mahalle bulunmaktadır. “Nefs-i Maraş” şeklinde geçen Maraş şehri, kazanın tek merkezi durumundadır. Maraş kazası hudûdları içerisinde, Maraş’tan başka, “nefs” tâbiri ile birlikte anılan “kasaba” veya “şehir”ler de bulunmaktadır. Maraş kazasına bağlı nahiyeler arasında Andırın nahiyesi sayılırken, “Nefs-i Andırın” tâbiri de geçmektedir. Bu durum Andırın nahiyesinin önemli bir yerleşim merkezi olduğunu göstermektedir.

1. Kemer Nahiyesi

Maraş ovasının güneyindeki çukur sahada Sağlık ovasını da içine alan, Karagöl ovasına kadar uzanan Kemer nahiyesi Maraş kazasının nahiyeleri arasındadır. Bu nahiyelerin düz bir arazi üzerinde kurulması dolayısıyla, hubûbat ekimine elverişli olması hasebiyle, halkının büyük bir çoğunluğunun mezraalarda tarımla uğraştıkları anlaşılmaktadır. Kemer nahiyesine bağlı 13köy ve 12 mezraa bulunduğu görülmektedir.

2. Keferdiz Nahiyesi

Kartal (Sof) dağının kuzeyinde bugünkü Sakçagözü’nün bulunduğu alan içerisinde yer alan Keferdiz nahiyesi eski bir yerleşim birimi olup, bugün bu alanda Sakçagözü adıyla anılan bir belde bulunmaktadır. Gerçi bu belde Keferdiz nahiyesinin bir kısmını teşkil etmektedir. Çünkü, Keferdiz nahiyesinin daha geniş sahaya yayıldığı târihî kayıtlardan anlaşılmaktadır³⁵. Keferdiz nahiyesine bağlı 13 köy ve 12 mezraa bulunmaktadır. Yine buradaki mezraa kayıtlarından bu nahiyenin düz bir arazi üzerine kurulmasından dolayı hubûbat ekimi yapılmaktadır. Nitekim eski çağlardan beri burada su kanallarının bulunması, bu bölgede sulu tarım yapıldığını ortaya koymaktadır.

³⁵ BOA, TT. 998, s. 427-428

3. Karahayıt Nahiyesi

Maraş kazasına bağlı bir nahiyeye olan Karahayıt, Maraş ovası ile Keferdiz arasında yer almaktadır. Bu nahiyeye de düz bir arazi üzerinde kurulmuş olup, hububat ekimi yapıldığı gözlenmektedir. Karahayıt nahiyesine tâbi 23 köy ve 16 mezraa bulunduğu görülmektedir.

4. Aladinek Nahiyesi

Keferdiz nahiyesinin kuzeydoğusunda yer alan Aksu vadisi boyunca uzanan ve Pazarcık nahiyesinin doğusunda bulunan Aladinek nahiyesinin, diğer nahiyelerden farklı bir konuma sahip olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, diğer nahiyelerde sadece mezraa kayıtlarına rastlanırken, burada hem mezraa, hem de karye kayıtlarına rastlanmaktadır. Bu durum bize göstermektedir ki, Aladinek nahiyesinin arazi yapısının dağlık olmasına rağmen tarıma elverişli ovalara sahiptir. Bu nahiyeye bağlı 13 köy ile birlikte 33 mezraa kayıtlı bulunmakta idi.

5. Pazarcık Nahiyesi

Maraş kazasının güneydoğusunda yer alan ve Keferdiz nahiyesinin kuzeydoğusunda Aksu vadisi boyunca uzanan Pazarcık nahiyesi, dağlık bir arazi yapısına sahip olmakla birlikte, Aksu ırmağının takip ettiği vadi boyunca tarıma elverişli alanlar üzerinde bulunmaktadır. Engizek Dağlarından çıkıp bu bölgeden geçen Aksu ırmağı bu toprakları verimli hale getirmiştir. Pazarcık nahiyesi bugünkü Kahramanmaraş iline bağlı Pazarcık ilçesinin sınırlarına tekâbül etmektedir. Pazarcık nahiyesine bağlı 26 köy ve 21 mezraa mevcuttur.

6. Güvercinlik Nahiyesi

Bugünkü Adana-Gaziantep karayolunun güneyinde, Hatay'ın Hassa ilçesine kadar olan bölge içerisinde yer alan Güvercinlik³⁶ nahiyesinin geniş bir arazi üzerine

³⁶ Yalnız buradaki Güvercinlik Nahiyesi ile bugünkü Ceyhan nehrinin kıyılarında Tekir civarında bulunan bol su kaynaklarından dolayı Maraşlı piknikçilerin akınına uğrayan Güvercinlik ile karıştırılmamalıdır.

kurulduğu anlaşılmaktadır. Daha sonraki dönemlerde buraya Türkmen aşiretlerinin iskân edilmesiyle bu nahiyeye kaza konumuna gelerek, Tekak ve Kargulık nahiyelerini içine alacaktır. Nahiyeye bünyesinde 45 köy ve 46 mezraa bulunmaktadır.

7. Göynük Nahiyesi

Ahırdağı ve Engizek dağları ile Gölbaşı çukur alanı içerisinde yer alan Göynük nahiyesi, Maraş sancağının sınırını oluşturmaktaydı. Zaten daha önceki dönemlerde de bu yer sınır bölgesi olmasından dolayı bu durumunu muhafaza etmekteydi. Göynük nahiyesi 6 köyden müteşekkildi.

8. Tekak Nahiyesi

Maraş kazasının güney kısmında yer alan Tekak nahiyesine bağlı 3 köy ve 26 mezraa bulunmaktaydı. 1526 tarihli defterde mezraa kayıtlarına da rastlanmaktaysa da bunlar bu nahiyeye bağlı köylerin ekinlikleri olduğundan idârî bakımdan pek ehemmiyet arzetmemektedir.

9. Kargulık Nahiyesi

Güvercinlik ile Tekak nahiyelerinin bulunduğu bölge içerisinde yer alan Kargulık nahiyesi de diğer adı geçen nahiyelerin özelliklerini yansıtmaktadır. Kargulık nahiyesi 12 köy ve 11 mezraa'dan oluşmaktadır. Bu tarihlerde Maraş kazasına bağlı bulunan Kargulık nahiyesi daha sonra 1563 yılında ihdas edilen Güvercinlik kazasına Tekak ile birlikte bağlanacaktır.

10. Haruniyye Nahiyesi

Maraş kazasının güneybatısında, Kars kazasıyla sınır oluşturan Haruniyye nahiyesi, Maraş ile Anavarza arasındaki tepelik bir arazi üzerine kurulmuştur. Eski dönemlerde Arap-Bizans sınırı olması hasebiyle önemli bir yerleşim birimidir. Haruniyye nahiyesine sadece 3 köy ve 60 mezraa bağlı bulunmaktadır. Bu köylere

bağlı çok sayıda mezraanın bulunması, bu nahiyenin geniş bir araziye sahip olduğunu gösterir.

11. Andırın Nahiyesi

Maraş kazasının doğusunda yer alıp, Kars kazasıyla sınır oluşturan Andırın nahiyesi merkeze olan uzaklığı, coğrafi bakımdan farklılığı sebebiyle, Maraş sancağı içerisinde ayrı bir statüye sahiptir. Arazi yapısının dağlık ve hububat ekimine pek elverişli olmayışı sebebiyle genellikle yaylaklara rastlanılmaktadır. Ayrıca “*mezraa-ı der nahiyeye-i Andırın*” başlığı adı altında 76 mezraa kayıtlı olup, 1 tane de köy kaydına rastlanılmıştır.

12. Zeytun ve Fırnuz Nahiyeleri

Ceyhan nehrinin batısındaki Berit dağının güneyinde bulunan saha içerisinde yer alan Zeytun ve Fırnuz nahiyeleri birlikte kaydedilmiştir. Zeytun nahiyesi Berit dağının eteğinde yer alırken, Fırnuz nahiyesi biraz daha aşağı kısımda Fırnuz çayının kenarında yer almaktadır. Zeytun ve Fırnuz nahiyelerine 8 köy ile birlikte 35 mezraa bağlı bulunmaktadır.

13. Bayındır Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Maraş kazasının nahiyeleri arasında yer alan Bayındır nahiyesinin Zeytun ve Fırnuz nahiyelerinin kuzeyinde olması kuvvetle muhtemeldir. Bayındır nahiyesine bağlı köy bulunmayıp, 38 mezraa mevcuttur.

II. Elbistan Kazası

1526 yılında Maraş sancağının ikinci büyük kazası konumundadır. Dulkadır vilâyetinin Osmanlı hâmiyetine geçtiği ilk yıllarda Maraş ile birlikte bir sancak olan Elbistan, daha sonra bu statüsünü kaybederek kaza konumuna düşmüştür. Elbistan kazasına bağlı 8 nahiyeye bulunmaktadır. “Nefs-i Elbistan” şeklinde geçen Elbistan şehri, kazanın tek merkezi durumundadır. Elbistan kazası hudûdları içerisinde Elbistan’dan

başka “nefs” tâbiriyle anılan Eshâbü'l-kehf’de yer almaktadır. Elbistan kazasında köy kayıtları bulunmayıp, Maraş kazasında olduğu gibi mahalle kayıtları bulunmaktadır. 1526 tarihli defterde Elbistan kazasına bağlı sadece 9 mahalle bulunmaktadır. Elbistan kazasına bağlı bulunan nahiyeler şunlardır: Elbistan nahiyesi, Sason nahiyesi, Sarsab nahiyesi, Aynü'l-Arus nahiyesi, Ahsendere nahiyesi, Hurman nahiyesi, Nurhak nahiyesi ve Nergele nahiyesi. Ayrıca bkz. Ek XIII

1. Sason Nahiyesi

Elbistan kazasına bağlı bulunan Sason nahiyesi züema ve erbâb-ı timar sahiplerinin tasarruf ettikleri bir yerleşim birimidir. Sason nahiyesine tâbi 47 köy ve 28 mezraa bulunduğu görülmektedir.

2. Sarsab Nahiyesi

Elbistan ovası ile Hezanlı dağı arasında yer alan Sarsab nahiyesi, 26 köyü ve 32 mezra'ı içine almaktadır.

3. Aynü'l-Arûs Nahiyesi

Sarsab nahiyesinin doğu kısmında yer alan Aynü'l-arûs nahiyesine 15 köy ile birlikte 39 mezraa bağlı bulunmaktaydı.

4. Ahsendere Nahiyesi

Berit dağı, Ceyhan nehri ve Göksun çayı ile Çevrili bir alanda yer alan Ahsendere nahiyesi, Irmak vadilerinin kenarında yer aldığı için tarım yapıldığı anlaşılmaktadır. Ahsendere nahiyesi 23 köy ve 33 mezraadan oluşmaktadır.

5. Hurman Nahiyesi

Hezanlı dağı ile batıdaki Tahtalı dağları arasındaki sahada yer alan Hurman nahiyesi, 20 köy ve 68 mezraadan müteşekkildi.

6. Nurhak Nahiyesi

Nurhak dağları ile güneyindeki Engizek dağları arasında bulunan ve ismini bu dağlardan alan Nurhak nahiyesine bağlı köy adedi 11köy ve 11 mezraa bulunmaktadır.

7. Nergele Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Elbistan kazasına bağlı bulunan Nergele nahiyesine bağlı 20 köy olduğu görülmektedir.

III. Kars Kazası

Bugünkü Adana'nın Kadirli ilçesinin sınırları içerisinde kurulan Kars kazası, Maraş sancağının güneybatısında yer alan bir yerleşim birimidir. Ancak, bu kazada, diğer kazalarda olduğu gibi nahiyelere ayrılmayıp, mahalle isimlerinin kayıtlı olduğu gözlenmektedir. Yine burada "nefs" tâbirinin geçmesi Kars'ın bir şehir statüsünde olduğunu gösterir. Ayrıca, bu kazada Maraş sancakbeyinin haslarıyla birlikte, timar ve zeamet kayıtları bulunmakla beraber cemaat isimleri de yer almaktadır. Kars kazasının mahalle sayısı 18 adettir. Kars nahiyesine bağlı nahiyeler şunlardır: Mağara nahiyesi, Çukak nahiyesi, Meklebin nahiyesi, Kars nahiyesi, Köstere nahiyesi ve Göksun nahiyesi. Ayrıca bkz. Ek XIV

1. Mağara Nahiyesi

1526 tarihli tahrir defterinde Kars kazasına bağlı bulunan Mağara nahiyesine bağlı 1 karye bulunup, çok sayıda mezraa kaydı bulunmaktadır.

2. Çukak Nahiyesi

Kars kazasına bağlı bulunan Çukak nahiyesinde de diğer nahiyelerde görüldüğü üzere, mezraa kayıtları bulunmakta olup, sadece Çukak ismiyle bir köy kaydı görülmektedir.

3. Mektebin Nahiyesi

Kars kazasının nahiyeleri arasında yer alan Mektebin nahiyesinde hiçbir köy kaydı bulunmayıp, 57 adet mezraa kaydına rastlanılmaktadır.

4. Kars Nahiyesi

Kars kazasının merkez nahiyesi olan bu nahije, kazanın yakın çevresini de içine alan bir nahiyedir. Kars nahiyesine bağlı 13 köy ile birlikte 149 mezraa bulunmaktadır.

5. Köstere Nahiyesi

Kars kazasına bağlı bulunan Köstere nahiyesi Kars'ın yukarı kısımlarındaki Andırın taraflarında olması gerekir. Çünkü, bu defterde "Karye-i Andırın" Kars nahiyesine bağlı gözükmektedir³⁷. Bu nahiyede 6 köy ile 86 mezraa olduğu görülmektedir.

6. Göksun Nahiyesi

Bugünkü Kahramanmaraş'ın Göksun ilçesinin sınırları içerisinde yer alan Göksun nahiyesine Kanlıkavak karyesi bağlı olup, o da Şehsuvaroğlu Ali Bey zaviyesine vakfedilmiştir.

IV. Zamantu Kazası

Dulkadır Beyliği döneminde Karaman sınırını oluşturan Zamantu kazası Maraş'ın önemli kazalarından biri durumundadır. Zamantu kalesinin etrafında yer alan bu kaza aynı zamanda Kayseri-Maraş sınırını oluşturmaktadır. Maraş sancağının en yüksek kazası olan Zamantu, Zamantu Suyu ile Aygörmez dağı arasında yer alan merkez nahije ile birlikte altı nahiyeye sahiptir. Zamantu kazasının nahiyeleri şu şekilde sıralanmaktadır: Hınzîrî ve Gömülgen nahiyeleri, Pınarbaşı nahiyesi, Çörşeközü nahiyesi, Zamantu nahiyesi ve Çörmüşek nahiyesi. Ayrıca bkz. Ek XV

³⁷ BOA, TT. 998, s.537

1. Hinzîrî ve Gmlgen Nahiyeleri

Hinzîr dağı çevresinde yer alan Hinzîrî nahiyesi, Zamantu kazasına bağlı bir nahiyedir, nahiyeye bağlı 12 karye ile birlikte 7 mezraa bulunmaktadır. Aynı zamanda bu nahiyeye Gmlgen nahiyesiyle birlikte kaydedilmiş olub, Gmlgen'e bağlı Gmlgen karyesinin Kayseri kazasına bağlı olduğu ve burada Medine-i Münevvere'ye ait vakıf kayıtları bulunmaktadır.

2. Pınarbaşı Nahiyesi

Tahtalı dağları ile Zamantu suyu arasındaki bölgede yer alan Pınarbaşı nahiyesi önemli yollar üzerinde bulunan bir yerleşim birimidir. Pınarbaşı nahiyesi 8 köy ve 44 mezraadan müteşekkildir.

3. rşekz Nahiyesi

Zamantu kazasının nahiyeleri arasında yer alan Çörşeközü nahiyesi 13 köyü içine almaktadır.

4. Zamantu Nahiyesi

Zamantu kazasının merkez nahiyesi olan, bu nahiyeye 1526 tarihli tahrir defterinde "Nahiyeye-i Kal'a-i Zamantu" şeklinde kaydolunmuştur. Burada Zamantu kalesinin nahiyeye ile birlikte adının geçmesi nahiyenin kale etrafında yer aldığını göstermektedir. Zamantu nahiyesine bağlı 20 köy ve 37 mezraa olduğu görülmektedir.

5. rmşek Nahiyesi

Zamantu suyu, Aygörmez dağı ile Korumaz dağı arasında bulunan Çörmüşek nahiyesine bir köy bağlı bulunmaktadır.

3. 1527 Tahririne Göre İdârî Taksîmât

1527 tarihli Maraş Tahrir Defterindeki bilgilere göre Dulkadir vilâyeti Maraş sancağından oluşmakta ve bu sancağına bağılı nahiyeler bulunmaktadır. Bu dönemde Elbistan sancaklık vasfını kaybedip kaza konumuna düşmüş olup, Maraş'ta sancak olarak Karaman beylerbeyiliğine bağılı görlmektedir³⁸.

Bu defterde³⁹, Maraş sancağına bağılı nahiyelerin adları yer alırken, bu nahiyelere bağılı köy ve mezraalar yazılmayarak - daha önceki defterde (TT.124) olduğu gibi - has, zeamet ve timar kayıtları bulunmaktadır. Daha önceki defterlerde adı geçen nahiyeler buraya aynen yazılırken, bunlara ilave olarak Hısn-ı Mansur nahiyesi göze çarpmaktadır.

³⁸ TSMA, D.5246

³⁹ BOA, TT. 142

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

C.BEYLERBEYLİKTE İSKAN VE YERLEŞME

1. Beylerbeylikte Osmanlı Dönemindeki Yerleşme Özellikleri

1071 Malazgirt zaferiyle Türklere Anadolu kapıları açılmış, böylece Türkler Anadolu'nun iç kısımlarına kadar ilerleme imkânı bulmuşlardır. Maraş bölgesi de ilk defa 1085 yılında Emir Buldacı tarafından fethedilerek Türklerin hâkimiyetine girmiştir. Bu bölge Türkler tarafından fethedildiği zaman, Anadolu'nun birçok yerinde olduğu gibi, burada az bir Türk nüfusu bulunmaktaydı. Bu sebeplerden dolayı bu bölge daha XII. yüzyılda Türkleşmiş bulunuyordu. Türklerin bu bölgeye gelişiyle birlikte yerli gayr-ı müslim unsurlar bazı şehir merkezlerinde ve köylerinde toplanmaya başlamışlar; Türkler ise onların terkettikleri birçok köye yerleştikleri gibi, nüfus bulunmayan arazilere de yerleşerek yeni köyler kurmuşlardır. Türklerin bu bölgeye yerleşmesiyle birlikte eski yerleşim yerlerinin bazılarının adları değişirken, bazıları da aynen kalmıştır. Türklerin bu bölgeleri fethiyle birlikte Selçuklu hâkimiyetine giren Maraş ve havâlisi uzun bir süre Selçuklular tarafından yönetildikten sonra, bu devletin yıkılmasıyla birlikte, bu bölge Oguzların Bozok koluna mensub Dulkadır Türkmenlerinin eline geçmiştir.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Dulkadır Türkmenlerinin bu bölgeye tamamen yerleşmesiyle, kesif bir Türk nüfusu oluşmuş ve yerleşim yerlerinin büyük çoğunluğu Türkçe adlarla anılmaya başlamıştır. Daha sonraki dönemlerde hızla artan Türk nüfusu XVI. yüzyılda yer adlarında iyice belirginleşmiştir. 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren bu bölge, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi dönüşünde Doğu Bâyezid'den getirdiği Bâyezidoğulları aşireti ve 1517 yılında Mısır seferi dönüşünde Mısır'dan getirdiği Kölemen hânedanına mensub aileler bölgenin değişik unsurlarla bezenmesine

yol açmıştır. Yavuz'un Bâyezid ailesini Maraş bölgesine yerleştirmesinin sebebi Dulkadır nüfuzunu kırmayı amaçlamaktaydı. Çünkü bu bölgede, özellikle Maraş'ın doğu tarafında Dulkadırlılar, batı tarafında ise Bayezidlilerin hâkim olduğu ve bunların sürekli mücadele halinde bulduklarını ve bu mücadelenin II. Mahmud devrine kadar devam ettiği bildirilmektedir¹.

Dulkadır Beyliği döneminde olduğu gibi, Osmanlı hâkimiyetinin tesis edildiği sıralarda da, bu bölgede büyük bir Türkmen aşiretinin varlığına şahit olmaktayız². Bunun neticesi olarak burdaki iskân merkezlerinin adları hep Türkmen aşiretlerinin isimlerini taşımaktadır. Mesela: Beşenlü, Karamanlu, Nacarlu, Dadaşlu, Orçanlı, Ceritlü, Avşarlu, Karacalu vs. gibi. Bunun yanısıra şahıs adlarını taşıyan yerleşim birimlerinin bu bölgede bulunması eski Türk geleneğinin buralara yansımalarıdır. Burada şahıs adlarıyla anılan köylerin, bu bölgeye gelen Türkmen aşiretlerinin reisleri tarafından kurulduğu ve bunun sonucu olarak onların adıyla anıldığı sanılmaktadır.

Dikkati çeken diğer bir husus ise; Türk fethinden önce gayr-ı müslim unsurlarla meskûn yerlerin, muhtemelen buranın halkının dağılmasıyla, zamanla müslümanlar tarafından iskân edilmiş olmasıdır. Bu tür yerleşim birimlerinin adları Türk fonetiğine uydurulduğu veya yerine yeni Türkçe adlar verildiği gibi, eski adlarını muhafaza ederek günümüze kadar gelenler de vardır. Mesela: Eski bir Ermeni yerleşim birimi olan Fırnuz'un günümüze kadar gelmesi gibi.

Osmanlı hâkimiyeti altında bulunan bu bölgede yaşayanların büyük çoğunluğunu, Dulkadır Beyliğinin bakiyyesi durumunda olan konar-göçer Dulkadırlı Türkmenlerinin oluşturduğu görülmektedir. Nitekim 69.481 hâne (yaklaşık 350.000 kişi)'yi bulan Dulkadır vilâyetinin toplam nüfusunun 48.665 hânesini (yaklaşık 245.000 kişi) konar-göçer Dulkadır Türkmenleri oluştururken, 18.158 hânesi yerleşik müslüman ve 2631 hânesini de hıristiyanlar oluşturmaktaydı. Ayrıca, vilâyet sınırları içerisinde 523 köy, 3412 mezraa, 62 çiftlik, 64 kışlak ve 35 yaylak bulunmaktaydı³.

¹ Besim Darkot, "Maraş" IA , VII, 312

² BOA, TT .402, s.177

³ BOA, TT.998, s.408. Ayrıca bkz. Ek III

Bu bölgenin 1522 senesinde Osmanlı hâkimiyetine girmesinden bir müddet sonra tahririne başlandığı, binlerce köy ve mezra'nın nüfus ve arazisinin sayılıp, hâsılat ve vergilerinin tesbitinin yapıldığı, ayrıca timar sisteminin de tesis edilerek idâri teşkilâtın kurulduğu anlaşılmaktadır. İlk tahrir 1523 yılında gerçekleşmiş olup, sadece Elbistan ve Maraş livâlarındaki timar tevcihlerini içine almaktadır. 1527 yılına ait tahrir ise, Maraş sancağı ile birlikte Elbistan kazasındaki timarları hâvi olup, Maraş kazasına bağlı nâhiyeler yer almaktadır. Bu iki defterde Osmanlı dönemindeki yerleşme özellikleriyle ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Esas bilgiyi 1526 tarihli olduğunu tahmin edilen⁴, 998 numaralı icmal defteri ve büyük çoğunluğu çürümüş olan 402 numaralı mufassal tahrir defterinde bulabilmekteyiz. Ayrıca, H. 947/M.1540 tarihini taşıyan Elbistan kazasının tahririni içeren 419 numaralı bir defter vardır ki, muhtemelen bunun müsvedde defteri olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü, bu defterde birçok karalamalar ve iptaller bulunmaktadır.

Osmanlı taşra teşkilâtının temel birimlerini oluşturan eyâletler sancaklara, sancaklar herbirinin başında birer "kadı"nın bulunduğu "kaza" adı verilen yönetim birimlerine ayrılmış olup, kazalar da idâri ve coğrafi sınırlarla çevrili bölgelere ayrılmış bulunan köylerin oluşturduğu nâhiyelerden teşekkül etmekteydi. Ancak, nâhiye tâbiri, yukarıda izah edildiği gibi sadece kazanın bir parçası olmayıp, bazı durumlarda bir livâ'yı veyahut da bir livânın parçasını da ifade etmekteydi⁵. Dulkadır beylerbeyliğindeki nâhiyelerin ise, kazanın idâri bir birimi olduğu tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır.

Dulkadır beylerbeyliğinin hâkim olduğu saha çok geniş bir coğrafi mekanâ yayılmış olduğundan, buraya bağlı bulunan sancakların ve kazaların tamamı tek bir deftere kaydedilmeyip, sadece ilk taksimatta yer alan Maraş ve Elbistan tahrir defterlerinde kayıtlı bulunmaktadır. Dulkadır beylerbeyliğine ait ilk tahrir defteri olduğunu tahmin ettiğimiz 402 numaralı tahrir defterinde Maraş sancağı ile birlikte Elbistan kazasına bağlı bulunan nâhiyelerin adları yer almaktadır. Ancak defterin büyük

⁴ Nejat Göyünç 998 numaralı tahrir defterinin tarihini s.50'deki bir kayıttan 932/1526 olarak tesbit etmiştir.

⁵ Feridun M. Emecen, *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989, s.110

bir kısmı çürümüş olduğundan buradaki yerleşim birimlerinin adlarının tamamını tesbit edemedik. Ancak bu defterden önce hazırlanan 998 numaralı icmal defterindeki bilgilerden yola çıkarak yerleşme özellikleriyle ilgili bilgiler edinmeye çalıştık.

Dulkadır beylerbeyliğinin paşa sancağı olan Maraş livâsı, Ahırdağının güney eteğinde, Antakya, Halep, Adana ve Antep'ten gelip İç Anadolu'ya geçen yolların kavşak noktasında bulunan önemli bir yerleşim birimidir. Maraş sancağına kayıtlı bulunan 4 kaza ve bunlara bağlı 34 nâhiye bulunmaktadır. Bunlardan Maraş kazasının 14, Elbistan kazasının 8, Kars ve Zamantu kazalarının ise, 6 nâhiyesi bulunmaktadır. Daha sonraki dönemlerde bu idâri ünitelerde ufak tefek değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Maraş sancağının merkez kazası, 1526'da 14, 1532'de ise, eski nâhiyelere Hısn-ı Mansûr nâhiyesinin de ilâvesiyle bu sayı 15'e çıkmıştır.

Selçuklular zamanında Türkleşmeye başlayan bu bölgenin, daha sonraki dönemlerde de bu durumunun devam ettiği XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır. Maraş ve diğer bölgelere gelerek yerleşen Türkmen grupları, eski iskân mahallerine yerleştikleri gibi, yeni yeni iskân mahalleri de tesis etmişler ve buralara Türkçe ad koymuşlardır.

Bunun dışında, tabiat şartlarını hatıra getiren isimleri taşıyan nâhiye ve köylerde bulunmaktadır. Özellikle bunların yerleşim biriminin coğrafi huusiyetlerini göstermesi bakımından önemli olduğu gibi, hem de bu yerleşim birimlerinin hangi coğrafi mekan üzerinde kurulduğunun bilinmesine yardımcı olurlar ve bu adlarla anılırlar. Mesela: Hurman çayının kenarında kurulan Hurman nâhiyesi ismini bu çaydan aldığı gibi, aynı şekilde Nurhak dağının eteklerine kurulan Nurhak nâhiyesi de ismini bu dağdan almaktadır. Yine, Çukurhisar, Körsulu, Çatalgöz, Pınarbaşı, İncesu ve Çobanpazarı tabiat isimlerini aksettiren yerleşim birimleridir.

Maraş sancağı ve Elbistan kazası dahilinde yörük yerleşmeleri neticesi meydana gelen yerleşme merkezlerinin dışında, isimlerini dinî vasıfları haiz şahıslardan alan yerleşim birimlerinin de, çok miktarda olduğu gözlenmektedir. Mesela: Yusuf Hacılu,

Ahmed Hacılu, Haydar Hacılu, Karaca İshak v.s.gibi. bazı şahısların isimlerini taşıyan köylerin mevcut olduğu görülmektedir. Aynı durum Maraş sancağı ve Elbistan kazasında mahalle yerleşmelerinde görülmektedir. Mesela: Maraş'ın mahalleleri, Alâüddeve Bey, İskender Bey, İsa divanlu⁶ gibi şahıs isimleriyle birlikte, Türkmen aşiretlerinin adını alan mahalleler de bulunmaktadır. Mesela: Pehlivânlu, Beşenlü, Akçakoyunlu⁷ gibi. Aynı şekilde dinî vasıfları haiz şahısların oluşturduğu mahallelere de rastlanmaktadır. Mesela: Mahalle-i Mehmed Baba, Ümmet Baba, Hacı Hasanlu, Hacı Kaplanlu⁸ v.s.gibi. Bilindiği üzere Türk-İslam şehirlerinin temel unsurunu mahalle oluşturmakta, umûmiyetle bu mahalleler bir mescidin etrafında oluşan birkaç evden meydana gelmekteydi⁹. Bu şekilde hemen her mahallede bir mescid bulunmakta ve o mahalle mescidin ismini taşımaktaydı. Mesela, Mahalle-i Mescid-i Mustafa, Mahalle-i Camî-i Eslemes¹⁰. Elbistan'da Alâüddeve tarafından yaptırılan camî, "Mahalle-i Camî-i şerif Alâüddeve Bey" diye anılmaktadır.

Diğer taraftan, mahallenin kurulup gelişmesinde önemli rolleri olduğu bilinen zâviyelerin bazı mahallelerin teşekkülünde de etken olduğu anlaşılmaktadır. Mesela: Mahalle-i Zâviye-i Baba Ümmet vs. gibi.

Maraş ve Elbistan'daki mahallelerde dikkati çeken diğer bir hususta bazı mahallelerin esnaf teşekkülleri tarafından oluşturulması ve onların adıyla anılmasıdır. Mesela Boyacı, Ekmekçi, Çerçici, Urguncu, Tabakhâne gibi meslek gruplarının oluşturduğu mahallelere de rastlanmaktadır. Her esnaf grubunun bir mahallesi bulunmakta ve o mahalle onların adıyla anılmakta idi. Bunlara ilâve olarak Dulkadır Beylerbeyiliği sınırları içerisinde doğrudan doğruya yörük cemaatlarının adını taşıyan köy ve mezraalara da rastlanılmaktadır. Mesela: Karamanlu köyü, aynı adı taşıyan Yörük cemaatının ismini aldığı gibi, bu cemaata mensûb yörüklerde, bu köyde oturmakta olup, yaylakları Binboğa dağındadır.

⁶ BOA, TT .402, s.751, 760

⁷ BOA, TT .402, s.762-763; BOA, TT . 419, s.321

⁸ BOA, TT . 419, s.344

⁹ Emecen, Aynı eser, s.47

¹⁰ BOA, TT . 419, s.346

Osmanlı devrinde, konar-göçer bir hayat tarzı içerisinde bulunan yörüklerin bir müddet için (kışlak veya yaylak) gelip oturdukları “geçici iskân mahalleri” bulunmaktaydı. Bunlara konar-göçer denilmesinin sebebi onların göçebelere farklı olarak kışlaklarında az miktarda da olsa ziraatle uğraşmaları dolayısıyla bu ad verilmiştir¹¹. Bu yörük teşekküllerinin sürekli yer değiştirerek köylerde kışlayıp, yaz mevsiminde ise yaylaklara çekildiği bilinmektedir. Ancak bazı durumlarda bunlar, aynı köyde kışlayıp ziraat ettikleri gibi, yine ziraat ettikleri yerde yayladıkları da görülmektedir¹². Bu bölgede bulunan Türkmen aşiretlerinin kışlakları ve yaylakları ziraat edip etmedikleri bölgelere göre değişmekte idi. Bazen ziraat yaptıkları yerlerde yayladıkları gibi, bazı durumlarda da kışlaklarında ziraat etmekteydiler¹³. Aynı şekilde kışlaklarında ziraat edip, aynı yerde yaylayan yörüklere de rastlanmaktadır¹⁴. Burada dikkati çeken diğer bir husus, yörüklerin sadece hayvancılıkla uğraşmayıp, ziraatle de meşgul olmalarıdır¹⁵. Ayrıca bu bölgeye diğer vilâyetlerden çok sayıda yörük cemaatlerinin iskân edildiği XVI. yüzyıla ait tahrir defterlerinden anlaşılmaktadır¹⁶.

Dulkadır beylerbeyliğinde Osmanlı devletindeki yerleşim özelliklerinden bir tanesi de Türk nüfusunun yanı sıra, gayr-ı müslim unsurların da bulunmasıdır. Ancak bunların Türklerin meskûn olduğu yerlerde bulunmayıp, ayrı yerleşim birimlerinde yaşadıkları gözlenmektedir. Daha önce Zeytun ve Fırnuz nâhiyelerinde bulunan Ermeni nüfus aynen yerlerinde kalırken, daha sonra Maraş sancağına ilâve olunan Hısn-ı Mansûr nâhiyesinde Ermeni nüfusu göze çarpmaktadır. Hatta, Hısn-ı Mansûr nâhiyesinde “Mahelle-i Ermeniyan” adıyla kayıtlı bir mahalle bulunmakta olup, 79 kişilik bir nüfusa sahip olduğu tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır¹⁷.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun Iskân Siyâseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988, s.14

¹² BOA, TT . 402, s.171

¹³ “Cemaât-ı Dişıkarcıcalu tâife-i Anamuslu yörüklerinden olup Anamus kenarında kışlarlar ziraat iderler yine ziraat itdikleri yerde yaylarlar.” (BOA, TT . 402, s.171)

¹⁴ “Cemaât-ı Kuratlı tâbi-i tâife-i Orçanlı tâife-i Agaslu Güğercinlikde kışlayub yine kışlakların üzerinde yaylarlar.” (BOA, TT 402, s.178)

¹⁵ “Cemaât-ı Ekberlüce tâbi-i tâife-i mezbûre Maraş nahiyesinde Ekberlüce nâm-ı yerde kışlayub ve ziraat idüb Ahurdağında yaylarlar.” (BOA, TT .402, s.568)

¹⁶ “Cemaât-ı mezbûre tâife-i mezbûr Diyarbekir vilâyetinden gelmişlerdir.” (BOA, TT . 402, s.346)

¹⁷ BOA, TT. 419, s. 355

Aynı şekilde Hurman nâhiyesine bağlı Çoğulhan köyünde 300 kişilik bir Ermeni cemeatine rastlanılmaktadır¹⁸.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere Maraş ve Elbistan bölgesine Türkmen aşiretlerinin iskân edilmesiyle birlikte kesif bir Türk nüfusu oluşmuş, bunun neticesi olarak yerleşim birimleri Türk şehircilik anlayışına uygun bir şekilde gelişerek, dinî, meslekî, coğrafi bir şekilde adlandırılmış ve bu durum XIX. yy'a gelinceye kadar devam etmiştir.

2. Şehir ve Kasabalar

“Şehir” veya “kasaba” tâbiri değişik şekillerde kullanılmakla birlikte zirâî kriterin yanında, başka istihşâl faaliyetlerinin yapıldığı hukûkî bakımdan ise, belirli bir statüye sahip toplanma merkezlerini ifade etmektedirler¹⁹. Ekseriyetle bir kadıyla birlikte, mülkî-askerî idârecilerin yönetiminde bulunan Osmanlı şehri, tahrir defterlerinde “*nefs*”, “*şehir*” ve “*kasaba*” şeklinde geçmektedir. Bununla birlikte bu ıstılahlar, bölgelere göre değişiklik gösterip, hangi yerleşim birimlerinin şehir veya kasaba sayılabileceği hususu tam olarak açıklanamamaktadır. Bu konuda nüfusunda önemli bir etken olmadığı söylenmektedir²⁰. Aynı şekilde defterlerde geçen “*şehir*” kelimesinin tam manasıyla şehri yansıtmadığı gibi, “*kasaba*”nın da bir idâri merkezini tarif etmediğinden dolayı bu mesele açıklığa kavuşturulamamaktadır. Bundan dolayı bu ıstılahların birbirinden tamamen ayrı merkezleri ifade etmediği belirtilerek, tahrir defterlerindeki “*nefs*” tâbirinin ise o yerleşim biriminin nüfus durumunun fazla olup olmaması veya iktisâdî ve ticarî durumu ile de alakalı olmadığı vurgulanmaktadır.

Gerçek anlamda ise “*nefs*” tâbiri, Osmanlı tahrir defterlerinde hem nüfus, hem de iktisâdî bakımdan büyük şehirler için kullanılırken, aynı zamanda nüfusu az ve ziraatle meşgul olan küçük yerleşim birimlerini de ifade etmektedir. Yâni, “*nefs*” tâbirinin kullanılışı ne şehrin nüfusunun az veya çok olmasına bağlı olup, ne de şehrin

¹⁸ BOA, TT. 419, s. 241-242

¹⁹ Emecen, *Aynı eser*, s. 46

²⁰ Emecen, *Aynı eser*, göst. yer.

iktisâdî durumu ile alakalı gözükmetedir²¹. Aynı şekilde, bir yerde kadının da bulunması oranın “nefs” olarak zikredilmesini gerekli kılmamaktadır²². Bu bakımdan tahrir defterlerinde görülen bu belirsizlik, “nefs” ile ifade edilmeye çalışılan kasaba veya şehrin arasında bir fark olmadığına ve bu iki tâbirin aynı şeyi ifade ettiği şeklinde yorumlanabilmektedir²³.

XVI. asırda, kalesi, hanları, hamamları, bedesteni, dükkanları, çarşısı, değirmenleri, idâre binâları, ibadethâneleri ve medreseleriyle başta beylerbeyi ve diğer askerî-Mülkî amirleriyle tam bir şehir hüviyetinde bulunan Maraş, muhtelif mahallelerden oluşmaktaydı. Türk-İslam şehircilik anlayışına göre mahalleler, bir mescidin etrafındaki birkaç evden meydana gelmekteydi²⁴. Bundan dolayı mescidin merkez olarak kabul edilmesi mahallede görevli bulunan imamın fonksiyonunu ortaya koymakta, böylece mahalle kethüdalarının ve yiğitbaşlarının imamın yanında yer aldığı belirtilmektedir²⁵. Aynı zamanda mahalleler vergi kontrolü açısından da büyük önem arz etmekte olup, şehir halkının vermeye yükümlü olduğu avârız vergileri de buralarda toplanmaktadır.

XVI. yy. idâri teşkilâtında mahalleler, şehirlerin idâresinde en küçük ve temel üniteyi meydana getirmekteydiler. Mahallenin idâri merkezi, dinî ibadetlerin yapıldığı aynı zamanda mahalle mensuplarının her türlü meselerinin konuşulduğu ve imamların hazır bulunduğu camidir. İmamın vazifesi dinî-beledi ve asâyîş işlerine bakmak olduğu gibi aynı zamanda devlet ile mahalle halkının irtibatını sağlayarak, cemaatına devletin emirlerini tebliğ etmekten ibaretti. Dolayısıyla camiler veya mescidler o mahalle halkının hem dinî ve hem de dînvevî işlerinin görüldüğü mekanlardı²⁶. Yâni burada caminin

²¹ Emecen, *Aynı eser*, göst.yer. Meselâ: XVI. asrın ilk yarısında Dulkadır beylerbeyliğinin paşa sancağı konumunda bulunan Maraş “nefs” olarak gösterilirken, ondan nüfus ve iktisadi bakımından daha küçük olan ‘Andırın’ nahiyesi de “nefs” olarak kaydedilmiştir. (BOA, TT. 998, s. 438)

²² Emecen, *Aynı eser*, s.47. Kazaî bir statüye sahip olupta, belli bir “nefs”i bulunmayan idâri bölgelerin olduğu bilinmektedir. Mesela: Maraş sancağına bağlı merkez kaza ile birlikte Elbistan ve Kars kazalarının belli bir “nefs”i bulunurken, Zamantı kazasının “nefs”i bulunmamaktadır (BOA, TT. 998, s. 546).

²³ Emecen, *Aynı eser*, göst.yer.

²⁴ Özer Ergenç, Osmanlı Şehrinde “Esnaf Örgütleniminin Fiziki Yapıya Etkileri”, *Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi* (1071-1920), s. 104

²⁵ Emecen, *Aynı eser*, s. 47.

²⁶ Hüseyin Özdeğer, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livası*, I, İstanbul 1988, s. 120.

ibadet dışında sosyal fonksiyonu da bulunmaktaydı. Bir mahallenin camiinde veya mescidinde imamlık yapacak kimsenin, ancak o mahalle halkının tasvibini almasıyla bu görevi yapabileceği eğer o camiin veya mescidin vakfı yoksa imamın maaşının mahalle sakinleri tarafından ödendiği bilinmektedir²⁷.

Yukarıda görüldüğü üzere şehrin en önemli ictimâî ve fiziki unsurunu teşkil eden mahalleler genellikle birbirini tanıyan ve aynı inanca sahip insanların oluşturduğu bir yerdir. Nitekim Dulkadir beylerbeyiliğinin merkezini oluşturan Maraş şehri 53 mahalleden oluşmaktadır²⁸. Elbistan kazasında ise 9 mahalle bulunmaktadır²⁹. 1532 yılında ise, Maraş ve Elbistan'ın mahalle sayısında bir değişme olmadığı gözlenirken, ancak 419 numaralı tahrir defterinde Elbistan'ın mahalle sayısının bir artarak 10 mahalleye ulaştığı görülmektedir.

Bilindiği gibi şehirlerin en önemli muhitlerini kaleler oluşturmaktadır. Dört tarafı surlarla çevrili bulunan kaleler, şehirlerin vazgeçilmez unsurları olmakla birlikte şehrin büyüüp gelişmesinde önemli rol oynamaktadırlar. Maraş şehrinin de buna benzer bir gelişme göstererek yerleşmenin kale çevresinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum herhangi bir saldırıya karşı mahalle halkının hemen kaleye sığınarak korunma düşüncesinden ileri gelmektedir. Maraş kalesi de Hititler tarafından şehrin korunması amacıyla inşa edilmiştir. Gerçekten Maraş şehri Ahır dağının eteklerinde ve kalenin etrafında kurulmuştur. Zamanla yeni mahalleler kurulup, Maraş şehri meydana getirilirken birkaç mahalle ismi hariç, hemen hemen bütün mahalleler isimlerini bir cami veya mescidden almışlardır. Şehrin Türkler tarafından ilk iskânından sonra yine Türkmen aşiretlerinin bu bölgeye gelerek yeni mahalleler inşa ettikleri görülmektedir. Bu mekanlarda zâviye ve mescid adıyla anılan yerlerin bulunması bu hususu kuvvetlendirmektedir. Ayrıca mahallelerin oluşumunda meslek gruplarının etkisi olduğu gözlenmektedir.

²⁷ Osman Ergin, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936, s. 3 v.d.

²⁸ BOA, TT. 998, s. 418-419. Ayrıca bkz. Ek IV

²⁹ BOA, TT. 998, s. 468. Ayrıca bkz. Ek V

Yukarıdan beri hususiyetlerini saymaya çalıştığımız Maraş şehrinin mahallerinin tamamını tesbit edemedik. Şehir tarihi ile ilgili bilgilerin bulunmasında tahrir defterlerinin önemli bir boşluğu doldurduğu bilinmektedir. Bu defterler diğer eserlere ihtiyaç hissettirmeyecek derecede XVI. asırdaki şehrin mahallelerini demografik durumlarını ve şehir içerisinde bulunan tarihî eserlerle birlikte abidelerin hangi mahallelerde bulunduğunu göstermektedir. Bunun neticesi olarak şehrin fiziki durumu ile beraber diğer hususiyetlerini de ortaya koymaktadır³⁰. 1526 yılına ait tahrirde Maraş'ın 53, Elbistan'ın 9 mahallesi olduğunu söylemiştik. Ancak daha sonraki döneme ait tahrir kayıtlarının çürümüş olması hasebiyle mahallelerin ismi tamamen tesbit edilememekle birlikte bir kısmının adları okunabilmektedir. Yine bu mahalleler daha önceki kayıtlarda olduğu gibi camii, mescid ve cemaat adları ile anılmaktadır.

Maraş sancağında kayıtlı bulunan dört kaza ve 34 nâhiye mevcut olup, bütün bu saha içerisinde 523 köy ve 3412 mezra bulunmaktadır³¹. Yerleşmeleri kent ve kır yerleşimleri diye ikiye ayırırsak sancak içerisinde beş şehir özelliğine sahip yerleşim biriminin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar sancak merkezi olan Maraş, Andırın, Elbistan, Kars ve Göksun'dur. Bu şehir yerleşim birimlerini kır yerleşim birimlerinden ayıran özellikler, ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik ve toprağa bağlı olmayışlarıdır. Maraş, Elbistan ve Kars şehirlerinde mahalle kayıtları bulunmakta olup bunların daha küçük yerleşim birimleri olan Andırın ve Göksun şehirlerinde yörük cemeatlerinin kayıtları ile birlikte kıst-bazar ve bac-ı bazar vergi kayıtları bulunmaktadır. Burada geçen kıst-ı bazar ve bac-ı bazar vergisi, yalnız pazarlarda satılan eşyadan miktarına göre muayyen nispetlerde alınan bir muamele vergisidir³². Bu vergilerin bu yerleşim birimlerinden alınması bu şehirlerin bir "nefs" olduğunun göstergesidir. Çünkü bir yerleşim biriminin "nefs" olmasında nüfus sadece ana etken olmayıp, ekonomik faktörlerde önem arz etmektedir. Maraş, Elbistan ve Kars kazalarının nefis olarak kabul edilmesinin dışında, Andırın ve Göksun nâhiyelerinin "nefs olarak kaydedilmesinde bu

³⁰ Emecen, *Aynı eser*, s. 43

³¹ BOA, *TT*. 998, s. 408.

³² Halil İnalçık, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Arvanid*, Ankara, 1954, Giriş, s. XXVII.

unsurların etkisi olduğu söylenebilir. Nitekim adı geçen bu iki nâhiyede kıst-1 bazar vergisinin alınması, bu yerleşim yerlerinde pazar kurulduğunun bir delilidir. Böylece nâhiyelerde ekonomik yönden canlanmayı sağlayan panayırların kurulması bu yerleşim birimlerinin “nefs” olarak anılmalarını sağlamaktadır. Bu yüzden Andırın ve Göksun nâhiyeleri “nefs” olma hüviyetini kazanmışlardır. Bunların dışında yerleşim birimlerinde çarşı, dükkan, bedesten, han-hamam, kervansaray, boyahâne, tabakhâne, gibi tarım dışı ekonomik faaliyetlerin bulunması, bu merkezlerin şehir olduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, Göksun nâhiyesinde gümüş madeninin çıkartılması, ekonomik bakımdan bu yerleşim biriminin önemini artırırken, şehir olma özelliğini yansıtmaya bakımdan önemlidir. Dulkadir beylerbeyiliği sınırları içerisinde bulunan şehir ve kasabalarda büyük camii ve medreselerin yanısıra müstakil zâviyelerde bulunmaktadır. Bilindiği üzere, XVI. asırda zâviye tâbiri, şehir, kasaba ve köylerdeki küçük tekkeleri ifade etmekle birlikte, ticaret ve seyahat yolları üzerinde kurulan misafirhâne anlamlarına da gelmektedir³³. Zirâ Maraş ve Elbistan’da bulunan zâviyeler dinî fonksiyonlarını icrâ ederken, yol güzergahları üzerinde bulunması hâsibiyle de misafir ağırlama görevini görmüşlerdir. Burada bulunan zâviyelerin büyük çoğunluğu Dulkadir Beyliği döneminde kurulmuş olup, Osmanlı döneminde de bu zâviyeler varlıklarını devam ettirmişlerdir. Bunların arasında en önemlileri bugünkü Afşin ilçesinin 10 km kuzeydoğusunda yer alan “Ashab-ı Khef” zâviyesidir ve bu bölgede kurulan ilk zâviyelerden biri olma hususiyetine sahip bulunmaktadır. Zamanla, bu zâviyelerin etrafında yeni iskân mahallerinin oluşması, zâviyelerin şehir inkişafındaki ehemmiyetlerini bir kez daha arttırmaktadır. “Ashab-ı Khef” zâviyesi de böyle bir gelişme gösterip, kendisine bağlı 5 köy ile 9 mezra bulunup, bunlar bu zâviyenin vakıfları arasında yer almaktadırlar³⁴. Aynı şekilde Ashâb-ı Khef’de 1 camii, 1 medrese ve 1 kervansaray bulunduğu tarihi kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ashab-ı Khef’in “nefs” olarak kabul edilmesinin esâs sebebi ise, burada uygulanan kıst-1 bazar ve bac-1 bazar vergilerinin uygulanmasıdır ki, bu durum adı geçen yerleşim biriminin şehir olarak addedilmesi için yeterli bir kanıt sayılabilir. Tahrir defterlerindeki kayıtlarda bu şehir -

³³ Ahmet Yaşar Ocak, “Zâviyeler”, *VD*, XII (Ankara 1978), 258

³⁴ BOA, *TT*. 98, s.480-481

kutsal bir mekan olma özelliğinden olsa gerek - ayrı bir statüye tâbi tutulmuştur. Elbistan kazasına bağlı bulunan Efsus karyesi (bugünkü Afşin İlçesi) Ashab-ı Kehf vakıfları arasında yer almaktadır. Yine bu bölgede Ümmet baba zâviyesi bulunmakta, bu zâviyenin etrafında bir mahalle teşekkül etmiştir³⁵. Sultan Melik Gazi'nin Zamantu kalesinin kurbunda zâviyesi bulunmakta olup, buradaki Yaruktaş köyünün tamamı bu zâviye'ye vakfedilmiştir³⁶. Aynı şekilde Elbistan'ın kurbunda bulunan Pınarbaşı nâhiyesinde Ali Bey zâviyesine ait vakıflar bulunmaktadır.

Dulkadır beylerbeyliği sınırları içerisinde Dulkadır Beylerine aid camii, medrese ve bunlara ait vakıflara rastlanmaktadır. Ancak bunların tamamını tesbit etmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, bazı defterlerin çürümüş olması, bazılarının erken döneme aid olmaması bu durumu zorlaştırmaktadır. Fakat elde mevcut bulunan defterlerdeki kayıtlara göre Elbistan ve Maraş'ta bu şahısların eserlerine rastlanılmaktadır. Mesela: Alâüddeve medresesine aid vakıf kayıtlarına Maraş ile birlikte Elbistan'ın birçok köylerinde rastgelinmiştir. Buralarda bulunan köylerin mahsûlünün bir kısmı bazı zâviyelerin vakıfları arasında yer almakta³⁷, aynı şekilde dinî müesseselere ayrılan vakıflar aynen devam etmekte olup, "*Medine-i Münevvere*" ye ait vakıf kayıtları da bu defterde görülmektedir³⁸. Ayrıca Hısn-ı Mansûr nâhiyesindeki köylerin bir kısmı da Şeyh Abdülmecid Erzincâni hazretlerinin zâviyesine vakfedilmiştir³⁹.

Bu bahsettiğimiz cami ve medreseler genellikle buldukları mahallenin veya bânilerinin isimlerini taşımakta idiler. Ancak bu bölgede yerleşim birimleri adlarını bir camiden aldıklarından dolayı veyahutta o camiyi yaptıran bânisinin ismini taşıdıklarından, umûmiyetle bu şahıs isimleriyle anılmaktadırlar.

³⁵ BOA, TT. 419, s.8

³⁶ BOA, TT. 998, s.575

³⁷ "*Zikrolan karyenin mahsulünün nisfi İbrahim Han zâviyesine vakf tayin olunmuştur*". (BOA, TT. 998, s.556)

³⁸ BOA, TT .998, s.574

³⁹ BOA, TT 419, s.453

3.Kır Yerleşmeleri (Köyler ve Mezraalar)

Kır iskân merkezleri olarak adlandırılan yerleşme birimleri, köy ve mezraalar olarak ikiye ayrılmaktadır. Şehir iskânından farklı bir yapıya sahip olan bu yerleşim birimleri, toprak mahsulleri yetiştiren, yâni geçimlerini ziraatle elde eden ve bununla uğraşan şahısların, üzerinde yaşadıkları toprak parçasıyla organik bir bağları bulunan kır iskân merkezlerine “köy” denilmektedir⁴⁰. Bunlar, umûmiyetle sipahilerin oturduğu iskân merkezleridir. Fakat, bütün faaliyetleri ziraat ve hayvancılığa dayalı olan bu yerleşim birimleri kendilerini çevreleyen ziraat sahasıyla birlikte nazarı itibara alınmalıdır. Çünkü, bu sebeplerden dolayı dirlik sahipleri arasında münakaşalar olmakta ve bu sınırların tayinine büyük ehemmiyet verilmektedir⁴¹. Genellikle ahâlisi dağılmış bulunan eski iskân yerlerinin sadece ekinlik olarak kullanılan zirâî topraklara “mezraa” adı verilmektedir. Ancak, bu tarifler köy ve meraaların anlamlarını tam manasıyla yansıtmamakta, bu yerleşim birimleri zamanın şartlarına ve bölgenin husûsiyetlerine göre değişiklik göstermektedir⁴². Bir yerin müstakil bir mezraa olup-olmadığını anlamak için, harâbesi, suyu ve mezarlığının bulunup-bulunmadığına bakmak gerekmektedir⁴³. Bir mezraa timar veren gelir olarak yazılabilmekte ve tahrir defterinde buraya yakın köyün ekinliği yâni ziraat edilip işlenen yer olarak belirlendiği gibi, haymana, yörük veya haric raiyyet’in (yâni üzerlerine timar yazılmayan çiftçilerin) gelip işledikleri topraklar olarak da kaydedilmektedir. Nitekim, XVI. asırda Elbistan kazasında görüldüğü üzere, buradaki mezraaların yakın köylüler tarafından ekildiği gibi⁴⁴, haricden gelerek ziraat edilen yerlere de rastlanılmaktadır⁴⁵. Haricden gelerek ziraat edenlerin büyük çoğunluğunu yörük cematleri oluşturduğu ve bunun karşılığında “bedel-i resm-i çift” adı altında bir vergi verdikleri anlaşılmaktadır⁴⁶. Bu durumun

40 Emecen, *Aynı eser*, s.116

41 İnalçık, *Aynı eser*, Giriş kısmı, s.XXVIII

42 Emecen, *Aynı eser*, s.116-117

43 İnalçık, *Aynı eser*, Giriş kısmı, s. XXIX

44 BOA, TT. 419, s.33

45 BOA, TT. 419, s.62

46 BOA, TT. 419, s.170

Alâüddevle Bey zamanından beri devam ettiği belirtilerek “resm-i çift”in miktarının dönemde seksen akçe olduğu vurgulanarak, daha sonraki dönemlerde bu miktarın yarısının alınmaya başlandığı belirtilmektedir⁴⁷. Daha sonraki dönemlerde bu durumun aynen uygulandığını tahrir kayıtları doğrulamaktadır⁴⁸. Ayrıca burada dikkati çeken bir hususta bu mezraları hariçten gelerek ziraat eden grupların yörük cemaat teşekkülleri tarafından oluşturulmasıdır. Dolayısıyla bu bölgedeki yörük teşekküllerinin konar-göçer bir statüde olmalarına rağmen boş bulunan mezralarda ziraatle meşgul oldukları görülmektedir. Aynı zamanda bu yörük teşekküllerinin yaylakları ve kışlakları bulunup, kış mevsiminde kışlaklarında ikamet ederken, yaz mevsiminde de hayvanlarını otlatmak amacıyla yaylaklara çıkmaktaydılar. Yaylaklar genellikle sarp dağların bulunduğu yüksek yerlerde olmakla birlikte tarımda yapılmakta idi⁴⁹. Bunun dışında su kenarlarında kurulan köylerde bahçeler bulunmakta ve buralarda çeşitli sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bahçelerin bir kısmı o bölgede bulunan yöneticilerin mülkü olup, onların tasarrufunda bulunmakta idi⁵⁰. Bunlara ilâve olarak bazı köylerde sulu tarım yapıldığı görülmekle birlikte buralara belirli zaman dilimleri arasında su verildiği anlaşılmaktadır⁵¹. Bazı yörük taifelerinin balcılıkla uğraştıkları ve bunların balı nereye verdikleri tarihi kayıtlarda mevcuttur⁵². Pınarbaşı köyünde Ali Bey zâviyesine ait vakıf kayıtlarıyla birlikte beylerbeyinin hassına rastlanılmaktadır. Buradaki bazı köyler tamamen Alâüddevle ve Ali Bey zâviyesine vakfedilmiştir⁵³. Mezralar genellikle boş bulunmakta ve yakın köylerdeki şahıslar tarafından ekilmektedir. Köylerde yerleşik bir nüfus bulunmakta olup, mezraalarda nüfus bulunmamaktadır. Ancak, yörük

47 “Nahiye-i Ahsendere der kaza-i Elbistan kaza-i mezbûrede Alaüddevle Bey zamanında “resm-i çift” seksener akçe, resm-i bennak ve resm-i müccered almagelmiş bu devre gelinceye kadar bunun üzre alınır imiş. Mukaddemâ resm-i çift alınmayub her reayanın nısf-ı hâsuh alınır imiş”. (BOA, TT .419, s.61)

48 “... ve hariçten gelüb ziraat iden yörük taifesinin her çifti başına yirmişer pâre ki kırkar akçe olur. Kırk akçe verirlermiş” (BOA, TT . 419, göst. yer.)

49 “Yaylak, koruy-ı çilingir tabi-i Elbistan bazı yerlerde ziraat olunur.” (BOA, TT . 419, s.53.

50 64 “Bağçe-i Şehsuvar Beg Dulkadır der karye-i Pınarbaşı içinde bazı meyve ağaçları olup ve bazı yerleri ziraat olunur.” (BOA, TT . 419, s. 50)

51 “Karye-i Kayapınarı Yapalak-ı Kebir karye-i mezbure halkı ziraat ider, evvel karye-i mezburenin tarlaları sulandıktan sonra ayda dört kez Ağaç mezrai ve ayda üç kez Yapalak-ı Sağır sulanır.” (BOA, TT . 419, s.213)

52 “Taife-i Dönükli-i Yörükân Liva-i Me’raş, zikrolan balcı kayd olan esâmiler Nefs-i Mer’aş’ta vâki olan Alâüddevle Beğ imâretinin balcılarıdır.” (BOA, TT. 419, s. 432-437)

53 BOA, TT . 419, s. 367.

teşekküllerinin yaylakları Hurman, Binboğa ve Nurhak dağlarıdır. Yaz mevsiminde bu dağlara gelerek hayvanlarını otlatan yörük cemaatleri kışın ise daha sıcak olan güneye doğru inerek, Maraş ve Güvercinlik nâhiyesinin köylerinde ikâmet etmekte idiler. Maraş'ta bulunan yörük taifesi ise Maraş ve Güvercinlik nâhiyesinde kışlayıp, Ahır dağında yaylağa çıkmaktaydılar. Yörük taifesinden olan Bertizlü cemaatı ise, Bertiz nâhiyesinin Yaylankoz denilen yerde kışlayıp, burada ziraat ettikleri gibi Engizek dağına da yaylak olarak seçmişlerdi⁵⁴.

Dulkadır Beylerbeyiliğinin hâkim olduğu saha içerisinde çok geniş alanlara yayılmış Türkmen aşiretlerine ve yörüklere rastlanılmaktadır. Hatta bu gruplar - daha önce görüldüğü üzere - bu yerleşim birimlerine kendi adlarını vererek bu bölgenin türkmen aşiretleri ile meskûn yerleşim birimlerini olduğunu ispatlamışlardı. Maraş ve Elbistan'a bağlı köylerde kesif bir Türk nüfusu olduğu gözlenmekte olup, bunların büyük çoğunluğu Türk adı taşımaktadırlar. Andırın nâhiyesine bağlı köy sayısının az olması buranın bir nefis olarak kabul edilmesinin bir sonucu olsa gerektir. Bu nâhiyeye bağlı bir adet köy kayıtlı bulunup, diğerleri mezra olup bu mezralar yörük cemaatleri tarafından ekilmektedir. Aynı şekilde Bayındır nâhiyesine bağlı hiçbir köy kaydı bulunmayıp çok miktarda mezra kayıtları bulunmakta ve bu mezralar, yörükler tarafından işlenmektedir.

⁵⁴ BOA, TT . 402, s. 317.

SONUÇ

XIV. Asırda Maraş ve civarına gelerek buraya yerleşen Oğuzların Bozok koluna mensub Dulkadır hânedanı, 1337 yılında burada bir beylik kurarak bu bölgede iki asra yakın hüküm sürmüşlerdir. Bir hayli mücâdeleli geçen bir dönemden sonra 1515 yılında Osmanlı hâkimiyetine giren bu bölge, kesin olarak 1522 yılında Kanûni'nin hükümdarlığının ilk yıllarında kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır. Dulkadır Beyliğinin sınırlarını muhafaza eden bu bölgede Maraş ve Elbistan birer sancak ittihaz edilerek Rûm eyâletine bağlanmıştır. Kısa bir süre buraya bağlı kalan bu sancaklar daha sonra 1523 yılında buradan ayrılarak Karaman eyâletine bağlanmışlardır. 1530 yılına kadar Karaman eyâletine bağlı bulunan sancaklardan Elbistan sancağının bir ara kaza konumuna düştüğü, fakat daha sonra (1529) sancak statüsüne kavuştuğu görülmektedir. Ancak 1531 yılında Dulkadır beylerbeyiliğinin kurulmasıyla birlikte Elbistan sancağının tekrar kaza olarak Maraş sancağına bağlandığını görmekteyiz.

Dulkadır Beyliği döneminde büyük imâr faâliyetlerine rastlanırken, aynı durum Osmanlı döneminde devam edememiştir. Beylerbeyiliğin kuruluş aşamasında Osmanlı devleti tarafından buraya atanan yöneticilerin bu görevde uzun süre kalmadıkları ve sürekli idârî değişikliklerin olduğu anlaşılmaktadır. Bu değişikliklerin sebebi ise, bu bölgede çıkan isyanlar dolayısıyla olması kuvvetle muhtemeldir. Osmanlı devleti büyük isyanları önlemek amacıyla sürekli değişiklikler yapma yolunu tercih etmiş görünmektedir. Ayrıca, Dulkadır Beyliği ortadan kaldırdıktan sonra Maraş ve Elbistan bir sancak ittihaz edilerek Rûm eyâletine bağlanması, Dulkadır nüfûzunu kırmaya yönelik bir teşebbüs şeklinde düşünülebilir.

Dulkadir vilâyetinin idâri taksimâtında tarihlere göre değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Bu vilâyette kaza statüsünde dört yerleşim birimi bulunmakta olup, bunlar şu şeklide sıralanmaktadır: Maraş, Elbistan, Kars ve Zamantu. Bu kazalara bağlı bulunan nâhiyelerde ziraatle birlikte hayvancılığın da yapılması ve buna bağlı olarak tarım ve hayvancılıkla ilgili türünlerin elde edildiği gözlenmektedir. Ayrıca, bu bölgede çok miktarda yörük cemaatlerine rastlanılmaktadır.

Bu bölgede yerleşme bakımından kesif bir Türk nüfusuna rastlanırken, bazı yerleşim birimlerinde de gayr-ı müslim unsurlara rastgelinmiştir. Maraş sancağında kayıtlı 4 kaza, 34 nâhiye mevcut olup, bütün bu saha içerisinde 523 köy ve 3412 mezraa bulunmaktadır. Yerleşme birimleri kent ve kır yerleşmeleri diye ikiye ayrıldığından sancak içerisinde şehir özelliğine sahip beş yerleşim biriminin olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunlar, sancak merkezi olan Maraş ile Andırın, Elbistan, Kars ve Göksun'dur. Bu yerleşim birimlerinde bulunan nâhiyelere bağlı köy ve mezraaların sayılarında sürekli değişiklikler olmaktadır. Ancak, Maraş ve Elbistan şehirlerine bağlı bulunan mahalle sayısında 1526 ve 1532 tarihlerinde bir değişiklik olmadığı gözlenirken, 1540 tarihli tahrirde Elbistan kazasının mahalle sayısı 1 mahalle artarak 10'a çıkmıştır. Buradaki mahalleler ve diğer yerleşim birimlerinin adlarını bir mescid veya camiden aldığı görülmektedir. Bölgedeki köylerin büyük bir kısmı buraya gelen Türkmen aşiretleri tarafından kurulmuş ve onların adıyla anılagelmiştir.

Dulkadir Beylerbeyiliği sınırları içerisinde bulunan yerleşme merkezleri köyler, mezraalar ve çiftliklerden oluşmakta olup, buradaki mezraalar yakın köylerin ekinliği olarak kullanılmaktadır. Aynı zamanda bazı mezraalarda yörük cemaatinin tarımla uğraştığı tahrir defterlerindeki kayıtlardan anlaşılmaktadır. Ayrıca, bu bölgedeki ekili toprakların bir kısmının hâricden gelen raiyyet tarafından ekildiği, defterdeki kayıtlarda zikredilmektedir. Bunun dışında su kenarında bulunan köylerde bahçeler bulunmakta ve buralarda çeşidli sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Bu bahçelerin bir kısmı bölgede bulunan yöneticilerin mülkü olup, onların tasarrufunda bulunmakta idi.

Bazı yörük tâifelerinin balcılıkla uğraşmaları ve bunları nereye verdikleri de anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak diyebilirizki, Dulkadır Beyliğinin sınırlarını muhafaza eden Dulkadır beylerbeyliği, 1531 yılında Süleyman Paşa'nın atanmasıyla Osmanlı idârî düzeninde Beylerbeyilik olarak yerini alarak merkezden atanan idâreciler tarafından yönetilmeye başlanılmıştır. Aynı şekilde bu bölgede timar sistemi uygulanarak bir sefer vukuunda buradaki timarlı sipahiler sefere iştirâk etmekteydi. Bunun dışında yerleşim birimlerinin büyük çoğunluğunu yörük teşekküllerinin oluşturduğu görülmektedir. Yine bu bölgede Dulkadır Beyliği döneminde yapılan mimâri yapılara rastlanmakta olup, bunların vakıflarının aynen devam ettiği gözlenmektedir. Bu bölgede tarım ve hayvancılıkla birlikte ekonomik hayatın da oldukça canlı sürdürüldüğü anlaşılmaktadır.

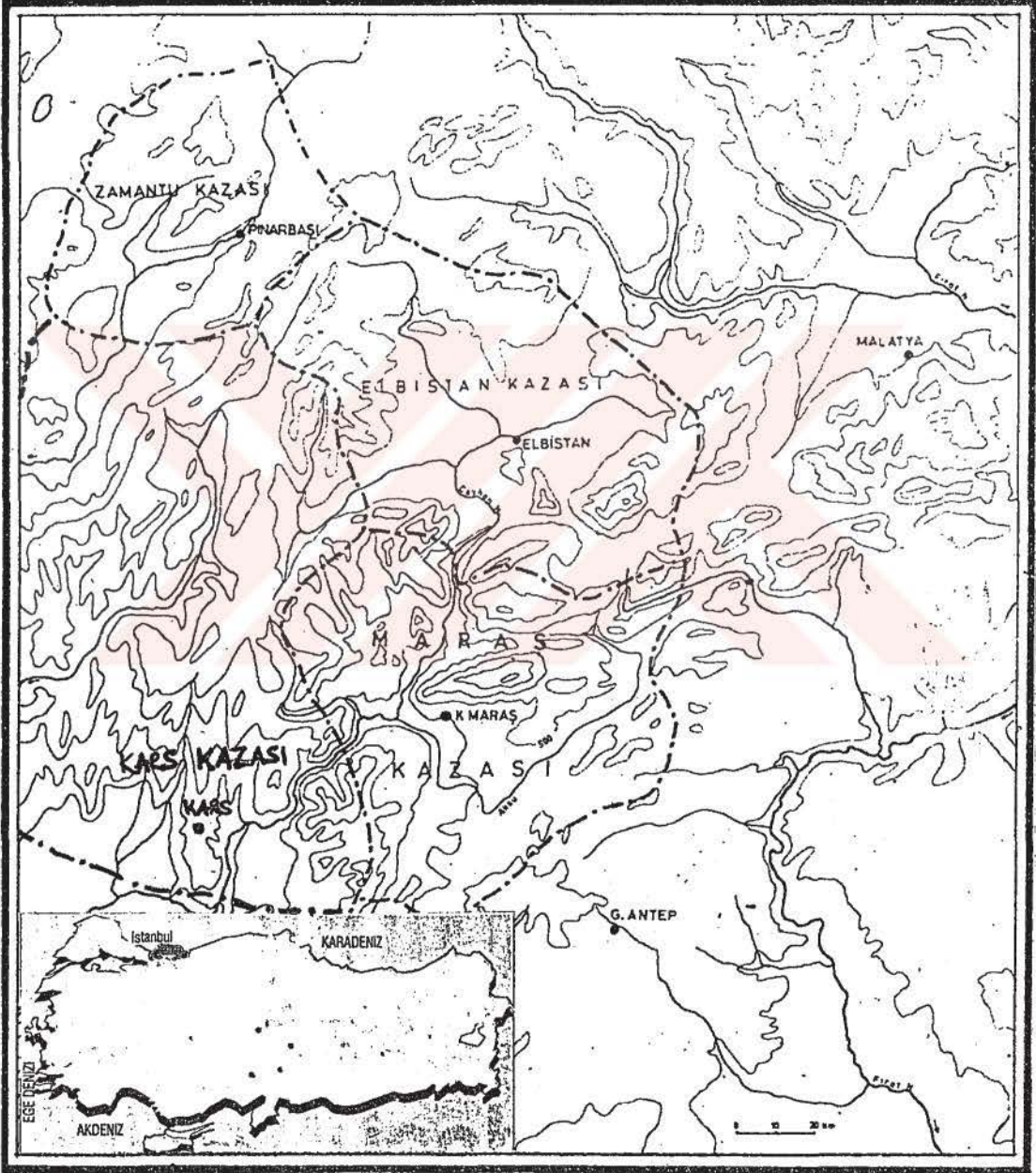

EKLER

EK I

Harita:1

1526 Tarihli Deftere Göre (TT 998), Maraş Sancağının Kazaları

EK II

1523 Tarihli Tapu-Tahrir Defterine Göre Dulkadir Vilâyetine Bağlı
Bulunan Maraş ve Elbistan Sancakları

BOA. TT. 124, s. 1

اللساه اولولان اولولارينه

عاشي بولم باش بولولاللساه

اللساه وناحيه ولساه وناحيه اولولان اولولارينه
و ناحيه و صبح

طه

٦ ٩ ٠ ٣ ٣

رمضان

٣ ١ ٦ ٧

BOA. TT. 124, s. 50/1

اللساه وناحيه ولساه وناحيه اولولان اولولارينه

عاشي بولم باش بولولاللساه

اللساه وناحيه ولساه وناحيه اولولان اولولارينه
و ناحيه و صبح
و ناحيه و صبح
و ناحيه و صبح
و ناحيه و صبح

طه

٦ ٩ ٠ ٣ ٣

رمضان

٣ ١ ٦ ٧

EK III

1526 Tarihli Deftere Göre (TT. 998) Dulkadir Vilâyetinde Bulunan

Diğer Teşekküller

BOA. TT. 998, s. 408-409
409

مستوفی بولس و امین بولس بولس بولس بولس بولس

خانم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

تیمور بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم
مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

s. 408-579

408

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس
امیر بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم بیگم

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

مستوفی بولس بولس بولس بولس بولس

1526 Tarihli Deftere Göre (TT.998) Maraş Şehrinin Mahalleleri

BOA. TT. 998
S. 418-449

13	14	15
16	17	18
19	20	21
22	23	24
25	26	27
28	29	30
31	32	33
34	35	36
37	38	39
40	41	42
43	44	45
46	47	48
49	50	51
52	53	54
55	56	57
58	59	60
61	62	63
64	65	66
67	68	69
70	71	72
73	74	75
76	77	78
79	80	81
82	83	84
85	86	87
88	89	90
91	92	93
94	95	96
97	98	99
100	101	102
103	104	105
106	107	108
109	110	111
112	113	114
115	116	117
118	119	120
121	122	123
124	125	126
127	128	129
130	131	132
133	134	135
136	137	138
139	140	141
142	143	144
145	146	147
148	149	150
151	152	153
154	155	156
157	158	159
160	161	162
163	164	165
166	167	168
169	170	171
172	173	174
175	176	177
178	179	180
181	182	183
184	185	186
187	188	189
190	191	192
193	194	195
196	197	198
199	200	201
202	203	204
205	206	207
208	209	210
211	212	213
214	215	216
217	218	219
220	221	222
223	224	225
226	227	228
229	230	231
232	233	234
235	236	237
238	239	240
241	242	243
244	245	246
247	248	249
250	251	252
253	254	255
256	257	258
259	260	261
262	263	264
265	266	267
268	269	270
271	272	273
274	275	276
277	278	279
280	281	282
283	284	285
286	287	288
289	290	291
292	293	294
295	296	297
298	299	300

1	2	3
4	5	6
7	8	9
10	11	12
13	14	15
16	17	18
19	20	21
22	23	24
25	26	27
28	29	30
31	32	33
34	35	36
37	38	39
40	41	42
43	44	45
46	47	48
49	50	51
52	53	54
55	56	57
58	59	60
61	62	63
64	65	66
67	68	69
70	71	72
73	74	75
76	77	78
79	80	81
82	83	84
85	86	87
88	89	90
91	92	93
94	95	96
97	98	99
100	101	102
103	104	105
106	107	108
109	110	111
112	113	114
115	116	117
118	119	120
121	122	123
124	125	126
127	128	129
130	131	132
133	134	135
136	137	138
139	140	141
142	143	144
145	146	147
148	149	150
151	152	153
154	155	156
157	158	159
160	161	162
163	164	165
166	167	168
169	170	171
172	173	174
175	176	177
178	179	180
181	182	183
184	185	186
187	188	189
190	191	192
193	194	195
196	197	198
199	200	201
202	203	204
205	206	207
208	209	210
211	212	213
214	215	216
217	218	219
220	221	222
223	224	225
226	227	228
229	230	231
232	233	234
235	236	237
238	239	240
241	242	243
244	245	246
247	248	249
250	251	252
253	254	255
256	257	258
259	260	261
262	263	264
265	266	267
268	269	270
271	272	273
274	275	276
277	278	279
280	281	282
283	284	285
286	287	288
289	290	291
292	293	294
295	296	297
298	299	300

EK V

1526 Tarihli Deftere Göre (TT. 998) Elbistan Şehrinin Mahalleleri

BOA.TT.998, s.468

468

فردانستان

در تمام برتور

فردانستان

<p>فردانستان</p> <p>۳۱۱</p>	<p>فردانستان</p> <p>۲۱۰</p>	<p>فردانستان</p> <p>۱۶۲</p>
-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------

<p>فردانستان</p> <p>۳۷۶</p>	<p>فردانستان</p> <p>۲۲۷</p>	<p>فردانستان</p> <p>۵۵۱</p>
-----------------------------	-----------------------------	-----------------------------

<p>فردانستان</p> <p>۱۲۰۱</p>	<p>فردانستان</p> <p>۳۷۳</p>	<p>فردانستان</p> <p>۱۳۲</p>
------------------------------	-----------------------------	-----------------------------

فردانستان

۳۱۴

فردانستان

۲۱

EK VI

1523 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan Livâları

ELVİYE-İ VİLÂYET-i RÛM

- 1- Livâ-i Sivas, benâm-ı Sinan Paşa, mir-i mirân
- 2- Livâ-i Amasya, benâm-ı Sinan Beg, birâder-i mir âlem yakub Ağa
- 3- Livâ-i Karahisar-ı Şarkî, benâm-ı Üveys Beg, Emir âhur
- 4- Livâ-i Çorum, benâm-ı İbrahim Beg veled-i Ömer Beg
- 5- Livâ-i Canik, benâm-ı Mustafa Beg, veled-i Cerrah

Bu zirkolunan beş sancak kadimden vilâyet-i rum sancaklarıdır. Bunlardan aşağısı sonradan ilhâk olunmuştur.

- 6- Liva-i Trabzon, benâm-ı İskender Beg, Ahmed Paşa hazretlerinin ammisidir.
- 7- Liva-i Bayburd, benâm-ı İskender Beg veled-i Yularkısdı Sinan Beg
- 8- Liva-i Kemah, benâm-ı Fâik Beg
- 9- Liva-i Gerger ve Kahta ve Behisni benâm-ı Rüstem Beg dizdâr.
- 10- Liva-i Malatya, benâm-ı Gazi Kiran Beg.
- 11- Liva-i Divriği ve Dârende, benâm-ı Mehmed Beg veled-i Sinan Paşa mir-î mirân-ı Rûm.
- 12- Liva-i Kırşehir ma'â Bozok, benâm-ı Süleyman Beg.
- 13- Liva-i Elbistan, benâm-ı Koçi Beg.
- 14- Liva-i Mer'aş, benâm-ı Musa Beg veled-i Kızıl Ahmed Beg.
- 15- Liva-i Ulubor, benâm-ı Sarac Ali, Rûm'a ilhak olundu mukaddemâ hâs idi. Emin zabt iderdi.
- 16- Liva-i İspir, zeâmetdir.

Liva-i Elbistan ve livâ-i Mer'aş sene 929 Cemâziyelâhrişinin 23. günü rûmdan ifrâz olunub Karaman'a ilhâk olundu. Bugünde Karaman'a Kayseriyye taht tâyin olunub beglerbegi anda oturmak emrolundu.

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN*

- 1-Liva-i Konya, benâm-ı Sâdi Paşa, mir-i mirân mezbûr.
- 2-Liva-i Kayseri, benâm-ı Mehmed Beg veled-i Mustafa Beg.
- 3-Liva-i İç-il, benâm-ı İhtiyar Beg, (kethüdâ)
- 4-Liva-i Niğde, benâm-ı İdris Beg veled-i Ömer Beg.
- 5-Liva-i Begşehir, benâm-ı Mustafa Beg ser sekbânân.
- 6-Liva-i Aksaray, benâm-ı Sinan Beg ağâ-i ebnâ-i sipâhiyân.
- 7-Liva-i Akşehir, benâm-ı Ni'met Beg.
- 8-Liva-i Mer'aş, liva-i Elbistan.

* Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı, Veliyüddin Efendi, nr. 1969, vr.120^b-121^a

EK VII

1526 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan Livâlarının İdârî Durumu.

(TSMA, D. 10057 Sayılı Deftere Göre)

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN*

- 1- Livâ-i Konya, mir-i mirân, Mahmud Beg, hâsıl, yedi kerre yüzbin - 700.000.
- 2- Livâ-i Kayseriyye, Mahlûl, hâsıl, 270.000.
- 3- Livâ-i İç-il, Mahlûl, Küçük Emir âhûra verildi, hâsıl, üç kerre yüzbin - 300.000.
- 4- Livâ-i Niğde, benâm-ı Bâli Beg el-mahzar, hâsıl, 230.000.
- 5- Livâ-i Beğşehir, benâm-ı Hasan Beg el-çavuş, hâsıl, 150.000.
- 6- Livâ-i Aksaray, benâm-ı Hüseyin Beg, ser silâhdarân, hâsıl, 206.000.
- 7- Livâ-i Mer'aş, mahlûl, Üveys Bege verildi, hâsıl, dört kerre yüzbin - 400.000.
- 8- Livâ-i Bozok, mahlûl , Mahmud Bege verildi, hâs, 230.000.

* Elbistan, 1524 yılından itibaren kaza konumuna düştüğü için buradaki listede sancaklar arasında yer almamıştır.

EK VIII

1527 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan Livâlarının İdârî Durumu

(TSMA, D.5246 Sayılı Deftere Göre)

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN

- 1- Livâ-i Konya, mir-i mirân, Mahmud Beg, hâs, yedi kerre yüzbin - 700.000.
- 2- Livâ-i Kayserî (boş)
- 3- Livâ-i İç-il, benâm-ı Sinan Beg, mirâhûr-ı küçük, hâs, 300.000.
- 4- Livâ-i Niğde, benâm-ı Bâli Beg, hâs, 230.000.
- 5- Livâ-i Begşehri, benâm-ı Hasan Beg el-çavuş, hâs, 150.000.
- 6- Livâ-i Aksaray, benâm-ı Hızır Beg, ser silahdârân, hâs, 200.000.
- 7- Livâ-i Mer'aş, benâm-ı Üveys Beg, mirâhûr, hâs, dört kerre yüzbin - 400.000.
- 8- Livâ-i (boş)

EK IX

1529-1530 Tarihli Sancak Listesine Göre Maraş ve Elbistan Livâlarının İdâri Durumu

(TSMA, D. 8303 Sayılı Deftere Göre)

ELVİYE-İ VİLÂYET-İ KARAMAN

- 1- Livâ-i Konya, der tasarruf Mehmed Beg veled-i Orhan, hâs, ikiyüzyirmibin - 220.000.
- 2- Livâ-i Niğde, der tasarruf Mazhar Bâli Beg, hâs, ikiyüzotuzbin - 230.000.
- 3- Livâ-i Aksaray, der tasarruf Hüseyin Beg, hâs, ikiyüzbin - 200.000.
- 4- Livâ-i Bozok, der tasarruf Mustafa Beg veled-i İsmail, hâs, üçyüzbin - 300.000.
- 5- Livâ-i İç-il, der tasarruf Sinan Beg, hâs, üçyüzbin - 300.000.
- 6- Livâ-i Begşehir, der tasarruf Behram Beg, hâs, yüzaltmışbin - 160.000.
- 7- Livâ-i Mer'aş ve Elbistan, der tasarruf İskender Beg veled-i Yularkısdı Sinan Paşa, hâs, beşyüzbin - 500.000.

EK X

1531 Tarihli Sancak Listesine Göre Dulkadir Eyâletinin İdâri Durumu

(Âtîf Efendi, nr. 1734, vr.205^b)

VİLÂYET-İ ZÜLKADRİYYE

1- Livâ-i Mer'aş

2- Livâ-i Bozok

3-Livâ-i Sis

4- Livâ-i Ayıntab

EK XI

1523 Tahririne Göre İdâri Taksimât

Elbistan Livâsı

Elbistan Kazası

Elbistan Nahiyesi

Göksun Nahiyesi

Gedik Nahiyesi

Çubuk Nahiyesi

Maraş Livâsı

Maraş Kazası

Maraş Nahiyesi

Keferdiz Nahiyesi

Pazarcık Nahiyesi

Güvercinlik Nahiyesi

Yenak Nahiyesi

Kargulık Nahiyesi

Kars Nahiyesi

Andırın Nahiyesi

EK XII

1526 Tahirine Göre İdâri Taksimât

Maraş Livâsı	Kazalara Bağlı Nahiye Sayısı
Maraş Kazası	15
Elbistan Kazası	8
Kars Kazası	6
Zamantu Kazası	6

1526 Tahririne Göre Maraş Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezraa Adedi
Maraş	65	82
Kemer	13	12
Keferdiz	13	12
Karahayıt	23	16
Aladinek	13	33
Pazarcık	26	21
Güvercinlik	45	46
Göynük	6	11
Tekak	3	26
Kargulık	12	11
Haruniyye	3	60
Andırın	1	76
Zeytun ve Fırnuz	8	35
Bayındır	-	38

EK XIII

1526 Tahririne Göre Elbistan Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezraa Adedi
Elbistan	4	4
Sason	47	28
Sarsab	26	32
Aynu'l-Arûs	15	39
Ahsendere	23	33
Hurman	20	68
Nurhak	11	11
Nergele	19	19

EK XIV

1526 Tahririne Göre Kars Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezraa Adedi
Mağara	-	118
ukak	1	90
Meklebin	-	57
Kars	13	149
Köstere	6	86
Göksun	-	-

EK XV

1526 Tahririne Göre Zamantu Kazasına Bağlı Bulunan Nahiyeler

Nahiyeler	Köy Adedi	Mezraa Adedi
Hınzırî ve Gömtülgen	12	7
Pınarbaşı	8	44
Çörşeközü	13	19
Zamantu	20	37
Çörmüşek	1	1

BİBLİYOGRAFYA

I. ARŞİV VESİKALARI

1. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Tahrir Defterleri: Nr. 38,124, 142, 392, 402, 419, 998.

2. Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi

Nr. D. 10057, D.5246, D.8303, D.9772

E.5461, E.7097

II. YAYINLANMIŞ VESİKALAR

AYN ALÎ, *Kavânîn-i Alî Osman der hüllâsâ-i mezâmin-i defter-i divan* [Önsöz:

Tayyib Gökbilgin] , İstanbul 1979

BACGUE-GRAMMONT, Jean-Louis, "Trois Lettres de Ferhad Paşa sur La Fin de

Şehsuvaroğlu Ali Bey, Beylerbey de la Zu'l-kadriyye (1522)," *Varia*

Turcica, XIX, Paris 1991, 241-256

_____, "1527 Anadolu İsyanı Hakkında Yayınlanmamış Bir Rapor",

Belleten, LI/199 (1987), 107-117

BARKAN, Ömer Lütfi, "H. 933-934 (M.1527-1528) mâlî yılına ait bir bütçe

örneği," *İFM*, XV/1-4 (1960), 251-329

İNALCIK, Halil, *Hicri 835 Tarihli Suret-i Defter-i Arvanid* , Ankara, 1954

ÖZDEĞER, Hüseyin, *Onaltıncı Asırda Ayıntâb Livası*, I, İstanbul 1988

YİNANÇ, Refet - Mesut Elibüyük, *Maras Tahrir Defteri* II, Ankara 1988

TURAN, Şerafettin, "XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun İdârî Taksimatı

(H. 1041/M. 1631-32 tarihli bir idârî taksimat defteri)," *Atatürk*

Üniversitesi Yıllığı, Erzurum 1961, 201-232

III. KAYNAK ESERLER

Kanûnnâme Mecmuası, Süleymaniye ktb., Atıf Efendi, nr.1734

Kanûnnâme Mecmuası, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı,
Veliyyüddin Efendi, nr. 1969.

Kanûnnâme Mecmuası, Bâyezid Devlet Kütüphanesi, Nâdir Eserler Kısmı,
Veliyyüddin Efendi, nr. 1970.

BOSTAN, *Süleymannâme*, Süleymaniye Ktb., Ayasofya 3317; TTK ktb., nr.Y/18

CELÂL-ZÂDE, Koca Nişancı, *Tabakâtü'l-Memâlik ve Derecâtü'l-Mesâlik*
(Neşreden:P. Kappert), Wiesbaden 1981

ÇERKESLER KÂTİBİ [Azmi-zâde], *Selîmnâme*, TSMA, Hazine nr.422;
Süleymaniye ktb., Es'ad Ef. nr.2146,

FERİDUN BEY, *Münşeâtü's-selâtin I*, İstanbul 1274.

HAMMER, J.v. , *Devlet-i Osmaniyye Tarihi* III-IV, İstanbul 1330

HAYDAR ÇELEBİ, Ruznâme, *Münşeâtü's-selâtin I*, İstanbul 1274.

KEMALPAŞA-ZÂDE, *Tarih-i Sultan Süleyman*, Süleymaniye ktb., Fatih nr.
4221

_____, *Tevârih-i Al-i Osman* , X. Defter, [Haz. Sefâeddin Severcan],
Basılmamış doktora tezi, Kayseri 1991

KEMÂNKEŞ-İ ÜSKÜDÂRÎ, *Selîmnâme* , Selim Ağa ktb., Kemankeş, nr.384

MEHMED b. MEHMED, *Nuhbetü't-tevârih* , İstanbul 1276

SÂDÎ b. ABDÜ'L-MÜTE'ÂLİN, *Selîmnâme* , TSMK, Revan kısmı, nr.1277

SOLAK-ZÂDE, *Tarih* , İstanbul 1298

ŞİKÂRÎ, (Yay: Mesud Koman), *Şikâri Tarihi* , Konya 1946

ŞÜKRÎ, *Selîmnâme-i Şükrî* (Cevri), manzûm, Fatih Millet ktb., Ali Emîrî
nr.1310; TSMK, Hazine kısmı, nr.1597-1598

IV. ARAŞTIRMA VE İNCELEMELER

AKDAĞ, Mustafa, *Büyük Celâli Karışıklıklarının Başlaması*, Ankara 1963

AKGÜNDÜZ, Ahmed, *Osmanlı Kanunnâmeleri VI*, İstanbul 1993

ARİFİ PAŞA, "Maraş ve Elbistan'da Zülkadır (Dulkadır) Oğulları Hükümeti,"

TOEM, 30. Cüz, İstanbul 1330, 358-377

ATALAY, Besim, *Maraş Tarihi ve Coğrafyası*, İstanbul 1973

BACGUE-GRAMMONT, Jean-Louis, "Neuf Lettres de Ferhad Paşa (1515-

1521)", *Osmanlı Araştırmaları - The Journal of Ottoman Studies - X*,

(İstanbul 1990), 69-77

BARKAN, Ömer Lütfi, "Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi," *TM*,

X, İstanbul 1953, 1-26

BAYKARA, Tuncer, *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyasına Giriş I Anadolu'nun İdârî*

Taksimâtı, Ankara 1988

CANBOLAT, Salman, *Maraş'ta Etiler*, Maraş ts.

DANIŞMEND, İsmail Hâmi, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi II*, İstanbul 1971

DARKOT, Besim, "Maraş," *İA*, VII, 310-315

EMECEN, Feridun M., *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara 1989,

_____, "Canbirdi Gazâli", *DİA*, VII, 141-143

ERGENÇ, Özer, Osmanlı Şehrinde "Esnaf Örgütleniminin Fiziki Yapıya Etkileri",

Türkiye'nin Sosyal ve Ekonomik Tarihi" (1071-1920), Ankara 1980,

103-109

ERGİN, Osman, *Türkiye'de Şehirciliğin Tarihi İnkişafı*, İstanbul 1936,

GÖKBİLGİN, Tayyib, "XVI. Asırda Karaman Eyâleti ve Lârende (Karaman)

Vakıf ve Müesseseleri", *VD*, sayı: VII (1968), 29-38

_____, "XV. ve XVI. Asırlarda Eyâlet-i Rum", *Vakıflar Dergisi*, sayı: VI

(1965), 51-61

_____, "XVI. Asır Başlarında Kayseri Şehri Livası," *Zeki Velidî Togan'a*

Armağan, İstanbul 1950-55, 1-16

- GÖYÜNÇ, Nejat, "Diyarbakir beylerbeyiliğinin İlk idârî Taksimâtı", *İÜEF. Tarih Dergisi*, sayı: 23 (1969), 23-34
- GÜNDOĞDU, Hamza, *Dulkadirli Beyliği Mimarisi*, Ankara 1986
- HALAÇOĞLU, Yusuf, *XIV-XVIII.yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991
- _____, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyâseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1988
- İNALCIK, Halil, "Eyalet", *DİA*, XI, 548-550
- _____, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1973
- İPŞİRLİ, Mehmet, "Beylerbeyi", *DİA*, 69-74
- Kahramanmaraş İl Yıllığı*, K.Maraş 1973
- KUNT, Metin, *Sancak'tan Eyalete 1550-1650 Arasında Osmanlı Ümerası ve İl İdaresi*, İstanbul 1978,
- MORDTMANN, J. H. -[V. L. Menage] , "Dhu'l-kadr", *El²* (İng.), II, pp.239-240
- OCAK, Ahmet Yaşar, "Zâviyeler", *VD* , XII (Ankara 1978), 247-270
- PITCHER, Donald Edgar, *An Historical Geography of the Ottoman Empire*, Leiden 1972,
- SERTOĞLU, Mithat, *Osmanlı Tarih Lûgati*, İstanbul 1986
- STRANGE, Guy Le, "Anadolunun Târihî Coğrafyası", *Türk Yurdu*, IV/20, İstanbul 1926, 148-166
- SÜMER, Faruk, "Ağaç-Eriler," *Bellekten*, sayı: 103, Ankara 1969, 521-528
- _____, "Anadolu'da Moğollar," *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, I, Ankara 1970, 1-145
- _____, "Bozok Tarihine Dâir Araştırmalar," *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, Ankara 1974, 309-381
- ŞAHİN, İlhan, "Dulkadir Eyaleti" *DİA*, IX, 552-553

- TANSEL, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1953
- _____, *Yavuz Sultan Selim*, Ankara 1969
- TEKİNDAĞ, M. Şahabeddin, "Yeni Kaynak ve Vesikâların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *TD*, Sayı:16, İstanbul 1972, 49-78
- _____, "II.Bâyezid Devrinde Çukurova'da Nüfûz Mücâdelesini", *Bellekten*, XXXI/123, Ankara 1967, 345-373
- TURAN, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1971
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi* II, Ankara 1983
- _____, *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara 1988
- ÜNAL, M. Ali, *XVI. yy'da Harput Sancağı (1518-1566)*, Ankara 1989
- YARDIMEDİCİ, Şakir, *Maraş'ı Tanıyalım*, Özel Yayın, 25 Kasım 1968
- YİNANÇ, M. Halil, "Elbistan", *İA*, IV, 223-230
- _____, "Danişmendliler", *İA*, III, 468-479
- _____, "Maraş Emirleri", *TTEM*, nr.5, (82.Cüz), 283-299
- YİNANÇ, Refet, "Dulkadıroğulları", *DİA*, IX, 553-557
- _____, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989
- YURDAYDIN, Hüseyin Gazi, *Kanûnî'nin Cülûsu ve İlk Seferleri*, Ankara 1961